

AZ
OROSZ KÉZ ROMÁNIÁBAN

ÍRTA
MOLDOVÁN GERGELY

KOLOZSVÁR
AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA

1. A MÚLTBAN.

A mostani emberirtó világháborúban a román állam nagy és bölcs királya, I. Károly, aki életében sem futott színes pillangók után s aki a hármas szövetség melegében több mint harmincz esztendőn át hazáját a virágzás és jólét sokak által irigyelt magas polczára emelte, a szigorú semlegesség mellett döntött és koronáját kötötte hozzá, a mikor őt más útra akarták terelni. Halála előtt pedig úgy hagyakozott, hogy az ország önállóságát, az állampolgárok vagyonát, vérét és békéjét utódai kalandos politikai szédelgésekkel kockákára ne tegyék.

Íme, a nagy, a bölcs király övéinek nem hagyta hátra a nagy nemzeti ideálok, a fényes ábrándképek felé való förtetést, előttük nem rajzolta meg Dákó-Románia isméit csalóka'térképét, ellenkezőleg, ismervén országának történetét, népének átélt szenvedéseit, a szomszédok, különösen az oroszok czéljait s azok gonosz indulatát a román elemmel szemben, óva intette nemzetét, nehogy valaha a láng körül röpködő esti pillangó szerepét kezdje játszani, keresvén és üzvén a fényt, megégesse szárnyait, vagy önmagát egészen, amint ez ilyenkor rendesen megszokott történni. Károly király nem csinált belőle titkot, emlékirataiban írásban is megörökítette abbeli szilárd meggyőződését, hogy a független román királyságnak csak egy veszedelme van: *az orosz ideál.*

És miben áll ez az orosz ideál? Minden madár erről csiripel. A kérdésről illetékesek és illetéktelenek könyvtárakat írtak össze már és annak lényege a népek tudatába ment át. Amikor Nagy Péter cár belátta már, hogy birodalmát nyugat felé nem igen terjesztheti ki, sasszemével a Dardanellák felé nézett s tekintete megnyugodott a Márvány-tenger szorosain. Északi szerencsés háborúja után felvette a császári címet, magát pedig a keletrómai császárok egyes utódának, délkeleten egyedüli hivatott kulturmisszionáriusnak tekintette és aszerint be is rendezkedett. Megállapította császári címérét, a kétfejű sast, mellén, szárnyain és körzetében a már elfoglalt országok és tartományok címérével; mesés értékű császári új koronájából csak az alsó prém-sapka emlékeztette még, az ősi egyszerű, ócska orosz koronákra. Hátra lett volna a keletrómai császárok székhelyének, Bizáncznak elfoglalása, hogy aztán a nagy orosz birodalom a Fekete-tengeren, a Márvány-tenger szorosain át a Földközi-tengerhez jusson, hogy így a birodalomhoz illő szerepét felvegye a nagy világforgalomban.

Hanem a végzet gondoskodott arról, hogy a fák az egekig fel ne nyúljanak. Nagy Péter cár el nem érthette célját, de ideáljának megvalósítását végrendeletében utódainak hátrahagyta. Ez a végrendelet a maga erkölcstelen politikai utasításaival a nagy Machiavellinek is dicsőséget szerzett volna. Bevezető soraiban ki van mondva, hogy Európa enervált népeit, már rozoga országait orosz hatalom alá kell hajtani. A kilencedik pontban a dél felé való terjeszkedés, Konstantinápoly és a perzsiai öböl, valamint az ezek felé vezető minden ország, tartomány elfoglalása van megparancsolva. A cél elérése szempontjából Perzsia és Törökország ellen állandóan háborút és nyugtalanságot kell szítani; az országok befolyásos embereit arannyal meg kell vesztegetni,

vagy el kell lenni lábalól; a gyávákat meg kell félemlíteni, szóval az elérendő cél érdekében semmiféle áldozattól vagy eszköz alkalmazásától visszariadni nem szabad.

És Nagy Péter csár óta ezeket a hagyásokat minden csár szem előtt tartotta. Azóta az orosz birodalom, mint az északi jéghegy, időnkint le-leereszkedik Európa délkeleti népeire és országaira. Azóta egyik kezében karddal, másik kezében gyilokkal, leigázott és hatalma alá kerített szabad népeket és országokat és rubellel és kancsukával megkezdte az orosz civilizációt is. Meghonosította mindenütt a kémrendszert, rubellel és cselvetéssel céljainak megnyert embereket, megfélemlített gyávákat, a túlerősöket gyilokkal és méreggel eltette lábalól; tuczat-diplomatáival beleszólt az országok és népek belügyeibe, felforgatott rendet, támasztott forradalmakat, bombavetéssel gyilkolt és tűzzel és vassal tisztította maga előtt az utat, hogy a Boszporushoz jusson. Az orosz uralkodók a keleti császárságért folytatott harczaikban mindig mint a kereszténység védői szerepeltek, mint a törökpogányság jáрма alatt nyögő népek és országok felszabadítói, holott valódi céljuk csak a bizánci szorosok felé való törtetés volt.

Csodálatos, hogy az emberek mennyire rövidlátók, mennyire feledékenyek; ítéleteikben pillanatnyi felhevülésük, talán igazán táplált gyűlöletüknél, politikai elfogultságuknál fogva mennyire egyoldalúak, mondhatni korlátoltak, valóságosan vakok, hogy a múlt eseményeiből levont tanulságokat értékesíteni nem tudják, vagy saját vesztükre megismerni nem akarják. Az orosz birodalom ezen lehengető munkájában egyetlen ország sem szenvedett annyi kárt, egyetlen nép sem ment annyi szenvedésen és megaláztatáson át és egyetlen nép sem áldozott annyi vért és emberéletet, mint a román nép a két fejedelemségből. Nagy Péter után itt a nép köz-

tudatába ment at, hogy uralkodásuk ideje alatt a csárok megpróbálják egyszer a Konstantinápoly ellen való háborút; majd csak valamelyiknek sikerülni fog a bevonulás és a kelet-római császári trón elfoglalása S tani búiban. Azért a két román fejedelemség népét minden orosz trónváltozáskor irtózat fogta el az orosz invázió miatt. Mert az út a törökök ellen a fejedelemségeken vezetett át s a múltban az oroszok első teendője mindig azok elfoglalása és megszállása volt. Az oroszok hatszor szállták meg a szerencsétlen tartományokat (1769., 1789., 1808., 1828., 1848., 1853.), a hetedik betörést 1877-ből, I. Károly alatt, szintén ezek közé a megszállások közé számíthatjuk, mert betörték a román állam területére, mielőtt arra az oroszok engedélyt nyertek volna.

Az orosz megszállások úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. Átkelés a Niszteren, később a Prtithon. A nép ilyenkor a kozákok vad pusztításai elől, ha tehetette, a hegyek közé menekült. Következett az orosz kormányzat beállítása: az orosz mintára való berendezkedés; a meg nem bízható, egyházaikhoz és híveikhez hűn ragaszkodó metropolitan lelkes hazafiak elfogatása, Oroszországba való elhurczolása, bebörtönöztetése; megfojtása minden szabadságnak, lábbal tiprása és kigúnyolása minden nemzeti, polgári intézménynek, jognak és hazai szokásnak. Az ország kirablása, a magánvagyon kifosztása, zsarolás, rombolás, gyújtogatás, erőszakoskodás és a szüzek megfertőztetése mutatta az orosz hadak járását minden irányban. A kozákok mai dicső erényei: a zsebmetszés, az órák, gyűrűk és más értékes emléktárgyak kikutatása, elrablása, amint egyes emlékiratokban feljegyezve találjuk, akkor is ép olyan divatban voltak mint ma, annyira, hogy ha az anyák, a szüzek, a szenvedők és a kirablottak átka fogott volna, a rettentő átkok miatt a második megszállás idején már egyetlen orosz sem

lett volna a földön. És csodálatos, hogy az országok ezen szerencsétlen állapotában mindig akadtak muszkavezetők, bojárok, akik az oroszokkal czimborálva, segédkeztek ezeknek az ország és a nép kifosztásában. A fejedelemségekből való kivonulás soha sem volt önkéntes, az mindig a hatalmak nyomása alatt következett be, úgy hogy a két fejedelemség szerencséje ekkor csak abban állott, hogy török fenhatóság alatt volt, mert ha önálló lett volna, az orosz rég elfoglalta volna már és beleolvasztotta volna az orosz néptestbe, úgy hogy ma a románság csak a múlté volna. Az oroszok egyszerű fogása az volt: ha másként nem tehetett egyelőre függetleníteni más befolyások alól népeket, országokat, azután elfoglalni, bekebelezni az Oroszbirodalomba, vagy annak befolyása és nyomása alá keríteni. így járt Lengyelország, a Krim, a bolgár és szerb stb. Ez volt a céljuk a román fejedelemségekkel is.

A dunai fejedelemségeket először II. Katalin czárnő hadserege szállotta meg. Nagy Péter eszméiért egyik uralkodó sem lelkesedett annyira, mint ez a hatalmas, dölyfös, földéhes bújá czárnő, aki mintha egymaga akarta volna a nagy előd végrendeletét végrehajtani. A szép Lengyelországnak is ő ásta meg a sírját. 1764 szeptember 7-én orosz szuronyok mellett választatja meg jelöltjét, Poniatovszki Szaniszlót lengyel királynak, aki abban a boldog hitben élt, hogy ezzel a segítséggel a királyságát reformálhatja s eltörölheti az átkos *liberum vetot*, amely az ország szerencsétlen végét okozta. Katalinnak azonban nem az volt a szándéka, hogy a lengyel királyságot lábbaállítsa, hanem hogy azt egészen megsemmisítse. Reformokról hallani sem akart, hadait az országból ki sem vonta; az orosz parasztságot a lengyel nemesség ellen fellázította; elfoglalta a városokat s Poniatovszkival úgy bánt, mintha csak vazallusa

lett volna. Az oroszok ezen szertelen túlterjeszkedése ellen Ausztria és Franciaország foglaltak állást s Konstantinápolyban azon igyekeztek, hogy a törököt velük háborúba keverjék. Mikor az orosz hadak a lázadó lengyel nemeséget még a török földön is üldözni kezdték, 1768-ban a háború ki is tört. Az oroszok Rumjanzov vezérlete alatt csakhamar betörték Moldvába, 1769-ban elfoglalták Jászsit, Bukarestet, Galaczt; Ghica Gergely fejedelmet egyszerűen foglyul ejtették; az egyik török hadat Lárgánál megverték, a török fősereget pedig augusztus 1-én a Duna mellé nyomták; Pánin bevette Bendert; a tatárokat a Dnyeper és a Pruth között leigázta. 1769 július 5-én Orlov Alexej admirális a csezmei öbölben az egész török flottát megsemmisítette úgy, hogy a dolog úgy állott: ha ekkor Orlov ezt a győzelmet kiaknázza s gyáván nem vonul vissza szent képei közé, a Dardanellákon nagy könnyűséggel bevezethetett volna a Márványtengerbe s Konstantinápolyt megadásra kényszeríthette volna. Dolgorucki 1771-ben elfoglalja Krimet s egyik emberét tatár chánná teszi, Palesztina és Damaskus a lázadó egyptomi mamelukok kezébe kerülnek, szóval ekkor a török birodalmat végpusztulás fenyegette. A megindult béketárgyalások Katalin szigorú feltételei miatt meghiúsultak, a román fejedelemségeket kezéből kiadni vonakodott, s azoknak legalább huszonöt évi megszállását követelte. Pestisnek, lázadásnak kellett beütnie Katalin hadseregében és nagy birodalmában, Lengyelországnak első felosztásának kellett bekövetkeznie, hogy a nagy czárnő megpuhuljon és lemondjon (1771 végén) a dunai román fejedelemségekről. Tehette, mert részére a lengyel királyságból a Duna és a Dnyeper között majdnem kétezer □ kilométer gazdag földet hasítottak ki és majdnem két millió lakost kebeleztek be a nagy orosz birodalomba.

Katalinnak a dunai fejedelemségekről való lemondása azonban nem jelentett semmit. A törökkel a foksáni béketárgyalások meghiúsultak s a fegyverszünet után a háborúskodás újból kitört. 1774-ben Rumjanzov a török sereget Sumla mellett bekerítette és megadásra kényszerítette, a mikor aztán I. Abdul Hamid békét kért. Ezt a szerencsétlen békét, a mely a román fejedelemségek sorsát is hosszú időre megpecsételte, Kucsuk Kainardzsi-ban 1774 július 21-én kötötték meg. A békeszerződés pontjai szerint a krimi tatárok elnyerik függetlenségüket, hogy őket aztán néhány évvel később orosz járomba hajtsák; Kaukázus népei és országai felett az orosz czár fenségjogot nyert, hogy később mindezeket a népeket és tartományokat a maga birodalmába bekebelezhesse; szabad kereskedelmet és hajózást nyer a Fekete- és az Aegei tengeren; megkapta Kinburszt, valamint a Dnyeper és a Bug közötti földet. A békeszerződés szerint a román fejedelemségek török fenhatóság alatt maradnak ugyan, fejedelmüket is szabadon választhatják, de Oroszország számára biztosították a jogot, hogy azoknak a belügyeibe bele szólhasson, érdekükben Konstantinápolyban a Portánál felléphessen, felszólalhasson, így a két fejedelemség egy veszedelmes gyámság alá került, amely egy csomó megaláztatásnak és szenvedésnek vetette meg az alapját. Az orosz kéz ezáltal a két román fejedelemségben szabad tért nyer, súlyos nyomásától és veszedelmeitől, mint látni fogjuk, még a független román királyság sem szabadulhatott meg. Ettől az időtől fogva az aldunai román fejedelemségek az oroszok közprédája lett; a vajdák játékszerek, bábuk, miket az orosz befolyás ránczigált, fel-emelt vagy összetört, a hogy kedve tartotta. Egykorú tudósítók: követek, konzulok, kémek egyaránt megállapították, hogy Katalin czárnő a fejedelemségek elfoglalásán töri a

fejét, hogy a Dunához jusson s úgy magának Konstantinápoly felé az utat megkönnyítse és biztosíthassa. Még egy veszedelmes pontja volt ennek a szerencsétlen békének. Az oroszok jogot nyertek arra, hogy Konstantinápolyban, Galatában a gör. keleti hitsorsosok számára templomot építhessenek. Ebből a czárok a török birodalomban lévő gör. keleti vallású lakosság feletti protektori jogát magyarázták ki, amely joghoz a czárok szívósan ragaszkodtak s mely 1853-ban a krimi háborúhoz vezetett.

Ezután a béke után a dunai román fejedelemségek megszállása az oroszok részéről már könnyebben ment, azokkal úgy bántak, mintha orosz tartományok lettek volna.

A törökökkel való háborúik alkalmával a két országot az orosz csapatok egyszerűen elfoglalták és azokban saját módjuk és szokásuk szerint berendezkedtek, ami Katalin alatt már másodszor is megtörtént 1789-ben. Ez a megszállás 1791-ben ért véget.

Az 1807-ki inváziókor Isaiov orosz generális az ország véderejét egyszerűen magához ragadta; Tudor derék drabantjait kozák mundérba bujtatta és kozák fegyverekkel látta el és indította őket Bulgáriába. S amíg Ruscsuknál Bosznyák aga Komenszky orosz vezér táborát szétkergeti, Mola aga pedig Kalafat körül az oroszokat minden állásukból kiugrasztja, felégette Karakált és Krajováig felperzselt minden falut s amíg ugyanez a török vezér a muszka hadakat a szélrózsa minden irányába szétszórja, addig a románi csapatok hősiezen ostromolják Viddint. A román drabantokat innen a Balkánba vezényelték, hogy elfoglalják Plevnát, amelynek sánczait rózsevel és homokzsákokkal megtöltik, lajtorjákon a falakat megmásztak és behatoltak a várba. Itt iszonyú utczai harc fejlődött ki, a melyben a török nők is hősiezen küzdöttek. A vér patakként folyt, a hullák halom-

számra heverték, de a román sereg győzött és Plevna be volt véve. És a jutalom? Az 1812-iki bukaresti békekötésben az oroszok elvették Beszarábiát a Pruthtól a Niszterig, Tudor drabant kapitány Sándor czártól kapott emlékbe egy drágakövei ékített gyűrűt s a Vladimir-reudet s ezzel a dolog be volt fejezve.

A győző csapatból egy román drabant nagy keserűséggel emlékezik meg erről az expedicióról:

„Nagyon rosszul éltünk az oroszokkal. Úgy bántak el velünk, mint a kutyákkal; tisztjeik szidalmaztak, *darák moldovánszki-nak* neveztek s álkapczáinkat mindegyre felütötték. Csak kétszersült kenyérfélét ettünk, amely fekete volt mint a sár és kemény mint a kő, napig is áztattuk, amíg egy kissé megpuhult. Amikor vitézségünkkel valami bajból mentettük ki őket *dobri kázáki-ak* voltunk, de a román nevet soha a szájukon előttünk ki nem ejtették.”

Az oroszoktól teremtett állapotokról az egykorú konzulok sűrűn emlékeznek meg. Az osztrák konzul 1810 aug. 23.-ról így ír:

„Az anarchia a két országban állandó. A bojárok kapzsisága nem ismer határt. Az oroszok segédkeznek nekik, hogy megnyerhessék őket az orosz politikának és a szuverenitásnak, amely előttük ki van hirdetve.”

Lamare francia ágens így ír:

„Az orosz generálisok a szerencsétlen országokból hallatlan adókat csikarnak ki, a lakosoknak nemsokára csak a szemük marad meg, amellyel sírjanak. Prozorovszky generális az ország tanácsától 2400 zacskó aranyat (egy zacskó 500 arany) követelt, hogy kórházakat építsenek az orosz katonák számára. A pénz az orosz tisztek zsebében tűnt el, a kórházak elmaradtak. A mióta az orosz a fejedelemségekben van, Michelson és Prozorovszky naponként 300 (450 frank), Mayendorff és társai 200, a kisebbek 100 lei asztalpénzt kapnak, a legapróbbaknak, ami jut és amire rátehetik a kezüket. A nép az egész bandát becstelenséggel fosztogatónak tartja.”

¹ Ghicza Jon: Scrisori catra Alexandri. 20 1.

Ugyanaz a Lamare írja:

„Naponként lakásom előtt síró csoportok kérik segítségemet. A nantesi vízáradásoknál borzasztóbb az orosz invázió; az utolsó hornyától is megfosztják a lakost; a kínvallatás egy módját gyakorolják, a férj és a feleség lábát egymás mellé vaskalodába szorítják össze, amíg fel nem fedezi kis vagyonkájukat. Az országban már nincs sem széna, sem árpa. Bukarest piacán nyolcz nap óta nincs sem hús, sem fa, sem zöldség. Különösen a dunamenti lakosság menekül Bulgáriába, Törökországba, Erdélybe. Az országot szükséges lesz másodszer benépesíteni.”

Ledoulx francia ügynök 1812 április 15.-ről így ír:

„Kutuzov orosz generális parancsára Valahiának ápril. 28-ra 20.000 fuvarra kell kiállítani négy-négy ökörrel, két-két hajtsárral. A 80.000 ökör és 40.000 hajtsár ott maradnak Oroszországban; annak valamely pusztaságát benépesítik velük. Ezenkívül még két milliót követel készpénzben és az ország hiába kért kegyelmet, nem kapott!”¹

A román föld ezentúl az orosz kémkedés és a törökök elleni ármány és cselszövés hazája lesz. A lelkek folytonos nyugtalanítása, a zavar, a pártoskodás, a viszály keltése és a népfosztogatás volt az orosz konzulok majdnem egyetlen feladata. A fejedelmi kinevezések ekkor is még mindig az oroszok befolyására történtek. 1818-ban mind a két fejedelmiszék üresedésben volt. Strogonof orosz követ befolyásának sikerült azokba a saját embereit ültetni be, így Sut Mihály a moldovai, Sut Sándor pedig az oláhországi fejedelmi széket foglalta el, mind a kettő fanarióta, akiket az orosz hatalom mindjárt nagy czélokra akart felhasználni a törökök ellen.

I. Sándor czár abban az időben az európai fejedelmek dédelgetett kedvencze volt, nemcsak a Napoleon elleni sikerei, európai és ázsiai nagy hadseregei miatt, hanem mert

¹ Ziua 1914. évf. 146. sz. Rosetti Radu adatai.

rá úgy tekintettek, mint az európai népek leigázására alakult bécsi Szent Szövetség leghatalmasabb oszlopára s így mint a politikai és a társadalmi béke őszinte, igaz fenntartójára. Pedig ez a gigerli czár kétszínű, alakoskodó volt, aki diplomáciájával, fondorkodó embereivel a perifériákon felforgatott minden rendet és a béke legveszedelmesebb megromtójának bizonyult. Hasonlóképpen cselekedett az ördöghez, aki román hit szerint veled íl s veled tanácskozik az asztalnál s az asztal alól a farkával felforgatja a bútorokat a házban s künn az országúton a békében haladó szekereket

Abban az időben Görögország felszabadítása izgatta az európai közvéleményt. Riga a költő, Ipsilánti vajda titkára, Scufa kereskedő Odesszából, Santo tanár és szabadkőműves és Diceu archimandrita, titkos társaságot (Heteria) alakítottak a vallásszabadságért (za vera), valódi célja azonban a görög függetlenség kivívása volt. Ennek a társaságnak a melegágya a két fejedelemség volt, leglelkesebb hivei pedig a fanarióta fejedelmek. Keleten a szövetség hivei nagyon megsaporodtak, 1820-ban számuk már egy negyedmillióra ment. Ez voltaképpen a török uralom elleni összeesküvés volt, amelynek szálai a konstantinápolyi orosz követ és a fejedelemségi muszka konzulok kezeibe futottak össze. Mikor Ipsilánti 1819-ben Sándor czárnak a görögség elnyomatásáról beszélt, a czár ily szókra fakadt:

Szítson csak lázadást és az én kozákjaim előretörnek!

Erre a kijelentésre Ipsilánti is a heteristák közé lépett s vezére lett az összeesküvőknek a két fejedelemségben. Az összeesküvők között orosz főtisztok is voltak, maga Ipsilánti tábornoka volt az orosz hadseregnek, Cantacuzen György pedig ezredese. Nem volt tehát meglepő, ha a közvélemény a heteristák fejének magát a czárt tekintették s minden reménységüket belé fektették.

A heteristák közé állott Vladimiren eu Tudor, román hajdúvezér is, aki 1807 és 1812-ben, mint láttuk, a törökök ellen nagy sikerrel küzdött, az oroszoktól tisztirangot és Szent Vladimir rendjelet kapott; bátor, jó hazafi, a fanarióta uralom és visszaélések nagy ellensége. Ezt az orosz konzulátus alkalmazottai: Leventi György és Domnando azzal bírták rá a közreműködésre, hogy az egész mozgalom a fanarioták uralma ellen irányul, amelyet ő annyira gyűlölt.

A felkelést 1825-re tervezték, mert az oroszok a segélynyújtást és a töröknek a hadizenetet akkorra tették kilátásba. A dolgon azonban változtatni kellett, mert a török kormány felfedezte az összeesküvést s az ellen a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúlt; miért a török hadak betörését a fejedelemségekbe is biztosra várták. így a határidőt a felkelésre 1821 tavaszára állapították meg. Az események már gyorsabb tempóban követték egymást. A két fejedelemség vajdái a csárhoz intézett peticziójukban a török betörés ellen segítségért folyamodtak, a kérvényeket a csárhoz Leibachba Cantacuzen György herczeg, orosz ezredes vitte el.

1821-ben február 26-án Jásszi utczáin Ipsilánti herczeg kiáltványát, amelyben a görögöknek a török járom alól való felszabadítása volt kihirdetve, már széltében olvasták. Ugyanezen a napon ipsilánti 7000 emberrel Bukarest felé indult. A felkelők azonban népszerűtlenül kezdik meg működésüket, mert András Pável bankárt kirabolják s hatszáz-ezer leitől megfosztják s azon melegében leöldösnek még nyolczvan törököt is, akik Golia templomában kerestek menedéket. Máskülönben Ipsilánti levonulása egész diadalmenet volt. Ploiestnél azonban megváltozik a helyzet; ott vette Ipsilánti a rossz hírt, hogy Sándor czár Laibachban a Cantacuzen herczegtől eléje terjesztett segítség iránti kérvényeket nemcsak visszautasította, hanem mintha az egész

mozgalomról most hallana először, műharagra is lobbant, hogy Ipsilánti és Cantacuzen hercegeket az orosz hadsereg tisztjeinek sorából töröltetni rendelte. A Heteriával megtagad minden összeköttetést. A Laibaehban időző fejedelmeket pedig békeszeretetről biztosítja. Iszonyún felháborította a tapintatlanság, hogy őt a lázadás kitörése előtt egy egész fejedelmi csoport előtt belekeverték az ügybe, holott neki azután elég alkalmá nyílt volna egyik vagy másik ürügy alatt a kilátásba helyezett segítséget úgysis megadni.

Viadimirescu Tudor Gorzs és Mehedincz vidékek pandúrjait felkelésre bírja, s nyolczezer emberrel szintén Bukarest felé indult. A nép tudatába ment, hogy a vitéz Tudor a fanarióta görögök (ciocoi) kiirtására gondol, ami valónak is bizonyult, mert amikor őt Uldrischi osztrák konzul Sándor czár elutasító válaszáról értesítette, Tudor a konzult arról biztosította, hogy neki eszeágában sem volt fegyverét a törökök ellen emelni, ő hűséggel viseltetik a szultán iránt, az ő célja a fejedelemségekben a fanarioták uralmát megtörni, megsemmisíteni.

Sándor czár elutasító válasza a két táborban megsemmisítő hatást tett; a vezérek nimbusza, akiknek háta mögött odaképzelték a hatalmas és mindenható czár személyét, oda lett; a vállalat pedig elvesztette népszerűségét. A görögség táborában a fejletlenség, az anarchia annyira ment, hogy különösen az arnauták csapatonként hagyták el zászlóikat, rablóbandákká alakulva fosztogatták és rabolták a népet s a rablott tárgyakat Bukarest utczáin nyíltan bocsátották áruba. Lup Dionisius, metropolita erélyesen lépett fel Ipsilántinál, hogy a rablókalandozási kedvet katonáinál mérsékelje. A bajokat növelte a görög és a román vezérek és alvezérek közötti versengés, ármánykodás és gyűlölködés.

Április kezdetén úgy Ipsilánti, mint Tudor, egész környezetükkel Bukarest városába érkeztek. Tudor nagyon elkeseredett, mert ahelyett, hogy hazáját a fosztogató görögöktől megmentve látta volna, a baj, a fosztogatás és szenvedés csak fokozódott. Ipsilánti kivonulása után Bukarestből Tudor panaszait az odaérkezett török biztosok elé terjesztette, akiktől felhatalmazást nyert a görögségnek a fejedelemségekből való kiűzésére. A mindenről értesülő Ipsilánti Tudort Tirgovistére csalja, a mit sem sejtő román vezért Laurdeni-nél Orfanoval elfogatja, orosz és görög bíróság által elítélteti és még az nap, 1821 május 25-én kivégezteti. Így lett Vladimirescu Tudor a román hajdúk hőse, a román nemzeti ügynök valóságos mártírja.

Kehaja bég Bukarestből nyolcezer emberrel Ipsilánti ellen vonul, annak egész hadát Dragasánnál tönkreteszi. Secu havasi kolostorba meghúzódó maradék lázadó hetensta nyolczszázból álló csapatát Bimbasa csalafinta ígérekkel, hosszú ostrom után azon év szeptemberében megadásra bírja és egyenként mind kivégezteti. így ért véget az orosz kéz által támasztott heterista felkelés, miután ipsilánti és a vele tartó fanarióta bojárok Erdélybe menekültek. Kehaja bég elfoglalja Havasalföldet, Jusuf basa pedig Moldovát, a két fanarióta fejedelem elveszti székét, s az országok békéje fenntartására négyezernyi török katonaságot tartanak vissza.

Ennek a mozgalomnak a dunai fejedelemségekre meg volt különben a nagy eredménye, hogy azokban a fanarióta uralomnak vége lett. A Porta nemzeti fejedelmeket nevezett ki, Oláhországba Ghica Gergelyt és Moldovába Sturdza Mihályt, akiknek kinevezésére már az orosz befolyást gyakorolni nem tudott, mert megelőzőleg Sándor czár követét Konstantinápolyból a Fanar városrészben lakott görögség

lemészárlása és a görög metropolita kivégeztetése miatt visszahívta volt.

Az orosz kéz nem szünetelt; a nagy kudarczba és az újonnan teremtett politikai helyzetbe belenyugodni nem tudott. Az orosz a nemzeti román fejedelmek egyoldalú kinevezését, a két országnak több mint négyezer török katonával való megszállását meg nem szívlelhetvén, az 1821 év előtti állapot visszaállítására törekedett. Az orosz hadak már a Pruthnál voltak, Konstantinápolyban Strangford lord az orosz követeléseket előterjesztette, amelyekre a török válasz az volt, hogy sehol sincs megállapítva s megrendelve, hogy a fejedelemségek vajdáit a görög családok férfiai közül nevezzék ki; a nagyobb számú török katonaság jelenlétét a két fejedelemségben szükségessé teszi a kedélyek izgatottsága és a felbomlott rend fenntartása; a fejedelmek kinevezésére az orosz követ pedig-befolyást gyakorolhatott volna, ha az Konstantinápolyt el nem hagyja.

Más oldalról Pini, a fejedelemségek orosz konzulja a cél érdekében a két fejedelemségben felkelést is szított, hogy így Oroszországnak módja nyíljen a beavatkozásra, az országok megszállásai a, s-a nagy csorba kiköszörülésére. Nagyszebenben felkereste az odamenekült fanarióta bojárokat és Cutui Ghita és társainak ötszázezer leit bocsátott a rendelkezésükre, hogy a Vulkánon át idegen fogadott hadakkal és az olteniai fellázított hajdúkkal Bukarest ellen vonuljanak, Ghica fejedelmet trónjától megfosszák. A vállalkozás azonban balul ütött ki, mert Magher, Ghica fejedelem vezére a betörő csapatokat két ízben megverte, szétszórta, Cutu-t társaival együtt kézbekeríti és felakasztatja.

Ez új kudarcz miatt I. Sándor czár, mintha az egész felkelésről előlegesen mitsem tudott volna, ismét mű haragba gurul, Pini konzult állásától megfosztja, helyébe Miciakit

nevezte ki, akinek sikerült aztán a Portától különböző engedményeket kicsikarva, a békét vele úgy a hogy helyreállítani. I. Sándor czár 1825 decz. 9-én halálozott el, s utána I. Miklós következett.

A törököknek az oroszokkal való minden békéje azonban Konstantinápoly elfoglalásáig homokra lesz építve, emiatt a fejedelemségek is sokat szenvedtek a múltban s a román királyság mindannyiszor sokat fog túrni és szenvedni a jövőben, mert mindannyiszor színhelye lesz a zavarnak, az orosz ármánynak, cselszövésnek, a hatalmaskodásnak, erőszaknak, tapasztalni lévén kénytelen, hogy az orosz a román királyság egész alkotmányát csak addig tartja tiszteletben, amíg az állam magatartása neki javára szolgál s az ő érdekeit előretolja.

I. Miklós trón foglalásakor az aldunai fejedelemségek románságát ismét irtózat fogta el, bizton várta az orosz inváziót és a törökökkel, való háborút, él ez a háború erre a népre egészen reménytelennek, az invázió és a megszállás hosszúnak és keservednek ígérkezett mert a török elég gondatlanul ezúttal olyankor adott okot árháborúra, amikor egészen elszigetelve egyedül állott az európai fejedelmek minden rokonszenve nélkül. Az előérzet nem is csalt. Az orosz diplomácia a görög kérdést, a feketetengeri hajózás akadályait és nehézségeit, a perzsák állítólagos megsegítését, a nekik adott biztatásokat addig feszegette, amíg a Porta egy nem elég tapintatos körlevelében az oroszot az izlam ellenségének jelentette ki, aminek természetes következménye az volt, hogy 1828 május 7-én az orosz hadak Witgenstein vezérlete alatt Sculeni- és Reninél a Pruthon átkeltek, elfoglalták Jásszit, Bukarestet, ellepték a dunai erődöket, szóval elfoglalták a tartományokat úgy, mintha nem lett volna szándékuk azokból többé kivonulni. Wit-

genstein ráteszi kezét a fejedelemségek kormányára és Pali-
lent megteszi az országtanácsok elnökévé. Az oroszok új
törvényt nyomnak a fejedelemségekre, új konstitúciót
(Regulamentul organic), amely az oroszok befolyását és
önkényét mindenhatóvá teszi, megfojtván minden szabadabb
lélegzést és politikai mozgást.

Az 1828-ki megszálláskor az orosz hadvezetőség, szo-
kása szerint anélkül, hogy a fejedelmek beleegyezését elő-
legesen kikérte volna, a román haderőt Roth és Geisner
parancsnoksága alá helyezte. A román csapatok tizennégy
hónapig küzdöttek a törökök ellen, mindig elől a tűzvonal-
ban. Ebben a-habomban is a román csapatok hősiessége
mentette meg az orosz ármádiát a kudarcztól és megse-
misüléstől. A rettenthetetlen Capanoglu török vezér Mala-
vitnál a Roth hadát hátba támadta meg és szétszórta, aztán
Geisner ellen fordult, Cioroi és Calafat felé az utat előtte
elzárván, az oroszokat szétugrasztotta. Az oroszok *názdt!*
názát! (vissza, vissza!) kiáltásba törtek ki s a szélrózsa
minden irányába menekültek. Cinpagea román hajdú kapi-
tány oroszul nem tudván azt gondolta, hogy a katonák
la sat! la sat! la falu felé!) kiáltanak s csak hirtelen a leg-
közelebbi falú (Bailesti) ellen rohamot intézett, a falut s a
hegyen levő török ütegeket elfoglalva a törökökben azt a
hitet támasztotta, hogy az oroszok visszavonulása színleges
volt, cselfogás, hogy a török hadakat törbe ejtsék; a kép-
zelt nagyobb orosz haderő elől a törökök menekülni kez-
dettek. Erre az oroszok is visszatértek s a hadakozó felek
között kifejlődött egy nagy harc, amely három napig tar-
tott. A megrémült basibozukok agáikat, akik őket vissza-
térésre kényszerítették, leöldösték s menekültek a Duna
felé, amelynek hullámaiba lettek szorítva.

S mi lett az eredmény? A régi nóta ismétlődött; a

drinápolyi békekötéskor az oroszok a román területből a Duna torkolatánál ismét kiharítottak egy jókora nagy darab földet (a dunai szigeteket Ismailtól Kilia torkolatáig a Leti szigetével együtt), amelyre nekik a dunai hajózás szempontjából nagy szükségük volt. Solomon és Magher, a kiváló román tisztek pedig megkapták a Szent-Anna rendet és a kereszttel ékesített kardot, jeléül a legmagasabb elismerésnek.

„Nekem pedig — jegyzi meg nagy keserőséggel a fennebbi elbeszélő — a kozákok ellopták óráimat, értékesebb emléktárgyaimat, amelyekhez nem tudtam többé jutni.”

Mindezekhez hozzájárult a fejedelemségek majdnem végleges elfoglalása, holott Miklós cár Szentpétervárott Dudley lord angol követnek becsületszavát adta, hogy azoknak elfoglalása eszeágába sincs.¹ Ez volt az aldunai fejedelemségek legszomorúbb időszaka. Az elnyomatás vadságairól és iszonytatóságairól idézem a francia Regnault-t, aki megírta volt a fejedelemségek politikai és társadalmi történetét s aki megbotránkozva említi fel az oroszok brutalitásait:

„Férfiak és nők — mondja ő — kozák vezetők alatt, akik sem az ostort, sem a lándzsát nem kímélték, szekerek elé voltak fogva. Harminczezernél több román volt elvonva a mezei munkától, akiket az oroszok barmok gyanánt igavonásra használtak; a boldogabbak a havasok közé menekültek, ahol egyedüli élelmük a fakéreg volt. Gergely Vlahia metropolitáját Beszarábiába hurcolták, mert népe számára kíméletért könyörgött és tiltakozni mert az ellen, hogy papjait az oltároktól összefogdossák és hadiszerek fuvarozására használják fel. Záltuhin, a vad és egyetlen orosz generális a metropolita könyörgő beadványára ezt válaszolta: Mellékes, ki végzi a robotot, földolog, hogy a parancs teljesítve legyen.”³

Gergely metropolita csak hat esztendő múlva térhetett

¹ Ghica Jdu: Serisori cátrú Alexandri 132. I.

² Xenopol A. D. idézete: istoria Rumânilor VI. k. 81. I.

vissza kievi rabságából az orosz kiíma és a vad bánásmód miatt teljesen aláásott egészséggel; nemsokára hazája földjén meg is halt.

Költők, írók, hazafiak siratták hazájuk elvesztett szabadságát, szétrombolt intézményeit, az orosz rabságot, amelynél kegyetlenebbet nem ismert a föld. Cârlova, a lángelkű fiatal költő, jajongva panaszolja el (Chemarea patriei), hogy neki egykoron volt háza, becsülettel szerzett vagyona, örökölt ősi birtoka, számos juhnyája, hanem ezeket mind megrontotta az orosz Regulament s ma már elveszett boldogságát siratja. De el nem csügged, hanem buzdítva honfitársait harcra szólítja fel, mert

Ki vad zsarnok jármát
Hordja a nyakán,
Annak igaz neve
Nem lehet román!
Testvérek csatára!
Hív a kürt szava.
Zsarnoki bilincsben
Zokog a haza!

S Imádságában (Rugáciune) az Istentől nem kér földi hiú dolgokat, csak igazságot s hazájának, melynek földje siralomvölgy lett, felszabadulást. De vájjon van-e lélek, aki hallván a borzasztóságokról, ne segítsen egy szerencsétlen nemzetet? Szegény Cârlova! Meghalt 1831-ben úgyszólván gyermekkorban (22 éves) s hazáját felszabadítva nem látta.

Mekkora lehetett a nép elkeseredése, hogy a mikor a különféle adókat, az erőszakot, igazságtalanságot és éhínséget elviselni nem tudta, nyílt lázadásba tört ki. Ploest városának és a szomszéd falvak lakosai az engedelmességet minden irányban megtagadták, fegyvert fogtak, a város tereit és utcáit eltorlaszolták és készek voltak minden hatalomnak és erőszaknak ellentállani. Ez a zendülés alkalmatlan

időben érkezett s Kisseleff orosz kormányzó generálist a lehető legkellemetlenebb helyzetbe sodorta. A muszka kabinet az európai udvaroknál éppen abban az időben kilincselte s abban mesterkedett, hogy azokkal elhitesse, miszerint az orosz kormányzás alatt az aldunai fejedelemségek népe megelégedett, magát valósággal paradicsomban érzi s alig várja azt a boldog pillanatot, hogy az orosz államtestbe bekebeleztessek. Tehát vérbe fojtani a ploiesti zendülést nem lehetett, mert az európai fejedelmi udvarok megtudták volna a valót, azt t. i., hogy keleten a románság az orosz igát nem bírván elviselni lázong. Kisseleff Cámpinean Jont, a román nemzeti hadsereg tisztjét bízta meg a ploiestiek lecsendesítésével, ami neki fényesen sikerült, miért a Szent Vladimír-renddel lett kitüntetve. Azonban nem emiatt volt kénytelen I. Miklós czár ezúttal a fejedelemségek bekebelezéséről lemondani, hanem azért, mert a lengyelek a Visztula partján az oroszok ellen egyik győzelmet a másik után aratták, Dembiczky és társainak dicsőségétől pedig egész Európa ujjongott, a czfr így kénytelen volt hadát a román fejedelemségekből kivonni és Polóniába vinni.

Hiába vonultak ki a fejedelemségekből az orosz hadak, mert azoknak a szervezetében ott maradt az orosz méreg a Regulament-ben (alkotmánytörvény), az ország kormányzatában az orosz kéz, az orosz konzulság, az orosz kémrendszer, amelyeknek nyomását a két ország alig tudta elviselni. Orosz drákói intézkedések minden téren. Így például a sajtó, a szabadgondolkozás meg volt fojtva. Ennek a borzalmait részletesen mutatja ki a Román Akadémia kiadványa.¹ A tömlöczök kezdenek megtelni a külföldről, különösen a Parisból hazatérő szabadabb gondolkozókkal, költőkkel és írókkal,

¹ Rosetti Radu: Despre cenzura in Moldova sub Miliaiu Sturdza 1834-1849. I.—IV. füzet.

Egy rossz szó a fejedelmi udvarból, vagy az orosz konzul egyszerű gyanúja elégséges volt arra, hogy valaki minden kihallgatás nélkül a tömlöczbe kerüljön.¹ Alexandrescu Gergely kiváló román költővel megtörtént az a tréfa, hogy egy szép napon megleptek a törvény emberei, kikutatták, lefoglalták az írásait, magát pedig minden kikérdezés nélkül lakat alá tették. A rendőrségen három hónapon keresztül éjjel-nappal tanulmányozták az írásait s mivel azokban semmi gyanúst nem találtak, kénytelenek voltak őt annyi keserves rabtság után szabadon bocsátani. Az orosz konzulátuson Alexandrescu fogták, hogy „erős forradalmár”, hogy a *Hattyú és a holló fiókái* (Lebăda și puii corbului) című verses meséjében szereplő *farkas* alatt a czárt, vagy az orosz kormányzatot érti, amely az embert megnyúzza, miként megnyúzza a farkas a juhát, a *hattyú* (Franciaország) pedig jótanácsaival szolgál a végpusztulás felé haladó *holló fiókáinak* (a románoknak).

Că lupul e cutare ce judecă despoiă
 sji iea după o m pelea ca lupul după oaiii,
 Că lebăda c omul ce da povăfuire,
 Acelor care umblă pe calea de peire.

Balcescunak minden bűne abból állott, hogy mint a román nemzeti hadsereg tisztje lelkesedett hazája régi hadászata iránt, maga köré gyűjtván altisztjeit beszélt nekik Mihály és István vajdák haditényeiről; hogy barátságban élt Vaillant beszármazott francia iskolamesterrel s néhányszor megfordult Filipescu Miticfi házában, aki az oroszoknak egyáltalában nem tetszett. Mikor ezeket a szerencsétleneket Ghica Jon sötét börtöneikben meglátogatta, a szíve elfacsarodott. A Bălcescu szobája szűk, sötét odú, benne a bútorzat deszkából összevert ágy, amelynek ágyneműje az ágyfőnél egy

¹ Ghica Jon fennebb idézett munkája 664 — 665. 1.

összegyűrt katona köpeny volt, rajta faggyúgyertya, egy könyv, a *Ciaslov* (breviárium, imádságos papikönyv), amely már az orosz szabadelvűséggel és kultúrával egészen összefért. Cámpinean Jon a jeles hazafi, aki a ploiesti zendülés lecsendesítésében nagy szolgálatot tett volt Kisseleff kormányzónak, egyszer csak eltűnt. Felesége kemény télvíz idején kisdédével a kebelén, hóban, fagyban összejárta a tömlőczőket, amíg ráakadt a margineni börtönben, ahonnan két év után a Plumbuita tömlőczőbe szállították, pedig Miklós cár nem sokkal azelőtt a Szent Vladimir-renddel tüntette volt ki. Bálean Manolache a bolintini tömlőczőben, sorvadt; Serghiescut a telegai sóbányában dolgoztatták, Boliac Cesar a Poiana Mэрului kolostorban sóhajtotta a szabadságot. Mások sokan és sokan, mint később látni fogjuk, szétkergetve, szétszórva a szélrózsa minden irányában ették a száműzetés keserű kenyerét. Hogy a sajtó terén a zaklatások, gyötrések mily féktelenek voltak s hogy az íróknak mennyire kellett vigyázniok tollúkra, hogy bajba ne kerüljenek, mutatja a Ghica Jon, Negruzzi és Cogálnicean Mihály esete, akik *Propasirea* (előhaladás, előrelépés) cím alatt tudományos és irodalmi hetilapot (foaia scientificfi literara) szándékoztak kiadni. Az orosz cenzura a címet (*Propasirea*) egyszerűen törölte, mert ez a szó a forradalmárok szótárában nagy jelentéssel bír; *lépni* ugyanis az akkori felfogás szerint is szabad volt, de *előre* lépni olyan bűnt jelentett, ami mindannyiszor megtorlást vont maga után. A lap tehát igen sokáig, az orosz cenzura örök dicsőségére, cím nélkül jelent meg.

A *Regulament* (alkotmánytörvény) a fejedelemségek Magna Chartája volt 1857-ig. Szó volt már egy ilyen szervezetről a bukaresti (1812), az akermáni (1826) meggyezésekben; a drinápolyi (1829 szept. 14) békében pedig

ki van mondva, hogy a *két ország fejedelme és nagygyűlése által* (aduiiarea obstasca) *hozandó ilyenmű törvényalkotást* a porta jóvá fogja hagyni. Ezt az egész törvényt azonban Szentpétervárt állították össze anélkül, hogy akár a fejedelmek, akár az országos gyűlések arra befolyást gyakoroltak volna, akár arra nézve ki lettek volna hallgatva. A fejedelmek elnöklete alatt voltak ugyan bizottságok kiküldve, de ezeket egy szép napon azzal a hírral lepték meg, hogy az egész szervezés, az egész Regulament organic már Kisseleff kormányzó irodájában készen van. Az ilyen alkotmánytörvényjavaslat tanácskozásában az illetékes honfiak hogy is vehettek volna részt, amikor a két országot az orosz hadak megszállották volt; a bojárok udvarain, uradalmain a kozákok kényük-kedvük szerint fosztogathattak, az ország metropolitája Kiewbe elhurczolva, sokan pedig a tömlöczökben várták a szabadulás óráját?

Kisseleff bár a javaslatot zár alatt tartotta annak főbb elvei mégis kiszivárogtak s akadtak jó hazafiak, akik feltették magukban, hogy tiltakoznak majd az egész eljárás s különösen azon pontok ellen, amelyek az országok autonómiáját és sarkalatos régi törvényeit megsértik. A Regulamentben összehányt intézkedések voltak az államkormányzat minden ágára nézve, érintettek közjogot, külügyet stb. Kisseleff az országos gyűlést 1830-ra hívta össze. A megnyitóra fényes katonai kísérettel jelent meg, mellette Minciaki orosz konzul foglalt helyet. Megnyitójában kifejtette, hogy az ország mennyi hálával tartozik Oroszországnak azért az atyai gondoskodásért, amelyet vele szembe nyilvánított s letévén az iratcsomagot az asztalra átadta helyét Minciaki orosz konzulnak. Ezt az alkalmat Vacarescu Jon, a jeles költő és jó hazafi felhasználván, felállott és azt kérdi a gyülekezettől: Hol van a nagygyűlés törvényes elnöke, az ország metropolitája? (Kiewbe zár. alatt.) És hogy lehet-

séges az, hogy az országos gyűlést egy idegen (strein) állampolgár vezesse? Tiltakozott az egész konventikum ellen és annak határozatait már most érvényteleneknek jelenti ki. Vacarescu azonban jól be sem fejezhette a beszédét, szuronyok között az orosz katonák a teremből kihurczolták. A hős férfiú a katonák szuronyaira mutatva az ajtóból vissza kiáltott: „Látjátok! ez a muszka törvény, ez a muszka szabadság! ” A Vacarescu-féle fellépésről az orosz konzul előre értesült. Egy kém a sok közül, akik azzal voltak megbízva, hogy a képviselők hangulatát kipuhatolják, a rendőrségnél már a renitens képviselőt feljelentette volt. Szigorú vallatás alá fogták, különösen a czinkosai után kérdezősködtek, de Vacarescu semmit el nem árult, semmit sem vallott. A kém egy jóbarátja volt, akinek mikor vele szembe állították ezt mondotta volt: „Júdás! A kapott pénzből tarts meg magadnak kötélre valót is!” Miután ellene semmit sem tudtak ki-sütni, egyik jószágán internálták s csak akkor bocsátották szabadon, amikor a törvény Miklós cártól meg lett erősítve, így bánt el a czár az ország törvényes képviselőivel!

Az alkotmányozó gyűlés tagjaira a Vacarescu esete igen mély benyomást tett; a bojárok közül sokan elhagyták az üléstermet; egy része ott maradt ellenállni, ezek a hozott határozatok alá nem írták, sőt egyes pontjait a javaslatnak le is szavazták; de akadtak szolgálalkúék is elegenden, akik beadták a derekukat s lettek muszka koncziások. A javaslattal a gyűlés pár nap alatt végzett s a czár a több üres ablakkal ellátott Regulamentet szentesítve visszaküldötte. De az oroszokat ez a törvény egészen ki nem elégítette, befolyásukat nem találták a két fejedelemségben elég erősnek megalapozva, azért 1838-ban annak revízióját keresztül akarták vinni. Különösen a következő két pontot óhajtották volna a fejedelemmel és az országgyűléssel elfogadtatni:

„Minden intézkedés és változtatás, ami a megszállás ideje alatt a fejedelemségben az orosz hadikormányzat részéről történt, törvényerővel bírjon és a Regulament alkotó részeit képezze.”

„Jövőre nézve, ha a fejedelem a Regulament pontjain valamely változtatást akarna tenni, az csak úgy lesz lehetséges, ha a fejedelem a választásra nézve a Porta és az orosz Udvar beleegyezését előlegesen kikéri.”

Az önállóság ezen feladására Havasalföldön már nem lehetett embert kapni. Az új országgyűlésre az orosz konzul mindenáron engedelmes tagokat óhajtott volna küldeni; dolgozott pénzzel, ajándékkal, megfélemlítéssel. A választók erre a merényletre az orosz konzul összeállított listájának teljes elvetésével felelt. Câmpinean Jon, Ruset Jon és Cantacuzen Gergely vezérférfiak az orosz erőszak és alkotmánytíprés ellen felvették a harcot. Câmpinean a szószékről fényes szónoklatban mutatta ki, hogy mindaz, amit az oroszok az országtól követelnek, ellenkezik az ország összes régi törvényeivel, Oroszország és a Porta közötti megállapodásokkal, különösen a drinápolyi béke pontozataival, Ghica Sándor fejedelein 1834-ki hatiserifjével (a szultán legfelsőbb kézírata), amit a román ember szentnek tud (sfinte haturi); Witgenstein manifesztumával, amelyben az 1828-ki megszállásakor a fejedelemség politikai önállóságát és annak törvényeit elismerte volt.

Câmpinean Jonnak ez a fellépése az orosz konzult kihozta a sodrából. Megtiltott mindenféle utólagos tárgyalást a Regula ment pontjai felett. Ez még nem volt elég, hanem Aristarki portai kiküldöttel egy fermant terjesztett a nagygyűlés elé, amelyben a Porta megparancsolja, hogy a gyűlés az orosz követeléseknek multhatatlanul eleget tegyen, egyúttal a történetek felett egy sajnálkozási (cainta) nyilatkozatot tett a ház asztalára, hogy azt a képviselők azonnal írják alá. Câmpinean nagyhatású beszédben ez ellen

is tiltakozott; a szemek megteltek könnyel s nem akadt egy képviselő sem, aki a sajnálkozási nyilatkozatot aláírja. A gyűlés eredmény nélkül oszlott szét, de az következményeiben nagy horderejű volt.

Câmpinean belátta már, hogy az orosz hatalommal ezen összeütközés lehetetlenné tesz minden további alkotmányos működést, hogy a dolog vagy forradalomra, vagy valamely más katasztrófára vezet. Kikerülvén az oroszok figyelmét a befagyott Dunán Konstantinápolyiba, Párizsba, majd Londonba utazott, összeköttetést keresett és tartott fenn mindenütt az irányadó körökkel s hazája szomorú sorsa és az orosz uralom vadságai felől azokat részletesen felvilágosítja. Biztatták is, hogy az oroszok keleti terjeszkedése ellen alkalomadtán majd tenni fognak. Visszajövet Cămpineant az oroszok befolyására Karánsebesen elfogják és átszolgáltatják az oroszoknak, tömlöczéből csak 1841-ben bocsátották ki.

Ghica Sándor fejedelem sorsa is meg volt pecsételve. Nagy hibája volt, hogy egyetért a szabadelvűekkel, hogy az oroszok követeléseit nem támogatta kellőképpen, s hogy elfogatta a lázítás céljából Bulgáriába menő expedíciók vezéreit, Desut és Sutu Costachet. Miklós czárnál így a fejedelem kegyvesztett lett. A bojárok között mindig akadtak hitványak, akik halászni indultak a zavarosban. Egy ilyen orosz bérencz, Bibescu György berezeg is, aki 1840-ben „*Le général Kissilef et son administration*” cím alatt Párizsban röpiratot adott ki, amelyben magasztalja az orosz bölcsességet s az orosz tábornok Kisseleffnek a honfiúsítását javasolja, Ghica fejedelem magatartását az oroszokkal szemben pedig keményen megróvja, elítéli. A nemzeti ügyet eláruló szolgálalkú bojárok maguk között a fejedelem ellen együttes panaszlevelet is írtak alá és azt a nagygyűléshez beterveztették.

A czár akarata teljesült, minden nemzeti törekvés az igazság és jog felé vissza lett utasítva. 1842-ben megjelentek a két császár küldöttei, a népszerű Ghica Sándort trónjától megfosztják, s abba azon melegében Bibescu Cyörgy herceget ültették, aki pedig fejedelemnek kinevezhető (a Regulament szerint) nem is volt, mert nem volt sem negyvenkét esztendősen még, sem pedig bojárságát három generáción át kimutatni nem tudta. Így tartották meg az oroszok a Regulament pontjait, azokat a törvényes intézkedéseket, amiket ők maguk erőszakoltak az országra megtartás végett.

Bibescu herceg megerősítése a trónon forradalmat jelentett, mert ő még a saját emberei által sem volt kellőképpen támogatva. Az ő uralkodása az ország jogainak és intézményeinek teljes feladása volt; az oroszok garázdálkodása alatta határt nem ismert. Legvérlázítóbb ténye, hogy az ország összes érczbányáinak megmunkálására a jogot, a kutatási engedéllyel együtt az oroszok iránt érzett hálából oroszországi Trandafiroffnak adta ki, megsértve a tényleges tulajdonosok és birtokosok jogait, a Regulament intézkedéseit, melyek szerint minden földtulajdonosnak joga volt a maga területén bányászni a jövedelemből az államot tíz százalék illetvén. Az orosz cég 5000 orosz bányamunkást akart Valahiába telepíteni, ami új orosz inváziót jelentett.

Az ország közvéleménye fellázadt e gonoszság ellen. A képviselők egy hatalmas tiltakozó irattal fordultak az 1843-ki országgyűléshez, amelynek tárgyalásakor az egész ház forrongott. A koncesszió megadása, az orosz befolyás csúfosan megbukott, az ország közvéleménye győzött, s így nagy lett az öröm minden irányban.

A törvénytelen ségek hosszú láncolata, az orosz rémuralom a maga borzalmaival forradalom felé vezették a

nemzetet. Aggódó férfiak a haza sorsán tépelődtek; beszéltek az orosz nyomás megtöréséről, köztársaság felállításáról, idegen segítségről stb. 1843-ban Bálcescu Miklós, Ghica Jon és Teli kapitány szüret idején, a Filaret hegyen felfelé haladván, tárgyalták a haza nyomorult sorsát s panasztarták, hogy az emberekben nincs elég hazafiság, akarat. Mikor lefelé haladtak a kútnál mindhárom lángolt már a hazafiság tüzetől, ott keresztbarátságot kötöttek (*fratie de cruce*), nehéz esküt tettek, hogy feláldozzák életüket, vagyonukat a hazának s hogy arra másokat is rábírnak. Egy szövetségéről volt szó, amelynek alapszabályait még az nap megállapították. A szövetség neve *Fratie* (testvériség), jelszava: *igazság, testvériség!* A titoktartás és feltétlen engedelmesség szigorúan kötelesség volt. A testvérek (tagok) tízes csoportokra oszoltak, egy-egy tag csak a felebbvalóját ismerte, aki előtte megmagyarázta a dolgot, kioktatta teendőiről; a tag attól vette a parancsokat, utasításokat s annak rendelkezése szerint feláldozta önmagát és vagyonát minden ellenmondás nélkül. A társaság apostola Bálcescu Miklós volt, a leglelkesebb hazafi, akit az a kor ismert. A tagok száma napról-napra nőtt; Boliac, Bolintinean, Golescu Alecu Negru, Serghiescu Marin, Déivos, Voinescu őrmagy, Cristofi kapitány, s még több katonatiszt és civill, akik mindnyájan egyetértettek abban, hogy immár valamit cselekedni kell. Az eszme tetszetős volt. Divatba jött a tömörülés, a társaságok, a szövetségek szervezése, alakítása. 1843-ban Bukarest városában egy irodalmi társaság (*Societatea literara*) létesül, tisztán irodalmi czéllal, amelynek tagjai sorában ott találjuk Moldova legkiválóbb tehetségeit is: Alexandri Vazult, Cogálniceant és Negruzzit. A tagok hetenként egyszer Vacarescu Jonnál a költőnél gyűltek össze s ott irodalmi tárgyakkal kérdésekkel foglalkoztak. 1846-ban már

sokan felkerültek Párizsba, ott megalakul a nagy francia költő, Lamartine védelnöksége alatt a román diákok társasága (Societatea studentilor romani), amelynek körében Rosetti C. A., Cogálnicean Mihály, Bălcescu Miklós, Bratian Demeter és Jon, Bâlcean Jancti, Várnav Scarlet, Ruset Nicu, Romalo Gergely, Ghíca Jon, a két Catargiu viszik a főszerepet.

1846 végén egész Európában a szabadság és a demokrácia szellemei fújdogáltak. Franciaországban különösen a demokrácia eszméi feltartóztathatlanul minden irányban tért foglalnak. Quinet, Michelet és Miskiewicz előadásait az ifjúság nagy tömegekben látogatja. Az előadások rendszeren nagy tüntetéssel, tapssal és „*Vive la République!*” kiáltásokkal fejeződnek be. Berlinben, Bécsben és Budapesten is már forrongtak a lelkek s a kábító eszmék hatását nem ellensúlyozhatta többé semmi.

A két román fejedelemségben ezalatt egyre gyűlt a piszok; a törvénytelen és az erkölcstelen kormányzat elremítő esetei napról-napra szaporodtak úgy, hogy azokról már szélteben beszéltek s azokat még az irodalmi társaságokban is tárgyalták, bírálták. Utálattal ítélték el Bibescu dupla házasságbontását, a Hagi—Moscu-féle rengeteg csődvagyon elharácsolását a fejedelem által, a hitelezők kijátszását s más ocsmányságokat, amelyekre az oroszok szeméi hunytak, hogy aztán nekik is szabadon kijárhasson a kis polgári haszon. Hasonló bűnökben fetrengett Sturdza, Moldova fejedelme is, akinek közigazgatása és igazságszolgáltatása a legszegényletesebb állapotokat teremtette. Jássziban és Bukarestben az a közismert közmondás járta: „*Pes-tele de la cap s'á'mpute!*” (Fejtől szagosodik a hal.)

Az 1848-ki februári forradalom után a párizsi román ifjak hazakerülnek telítve a szabadság, a demokrácia, a

nemzetiség szellemével, eszméivel. A *Fratie* társaság forradalmi tέρre lép. Megállapítják a következő programot:

1. Egyéni-, gondolat- és sajtószabadság;
2. Az osztályok és a kiváltságok megszüntetése;
3. A jobbágyság felszabadítása és a földesurak kártalanítása;
4. A török szultán föntségjogának tiszteletben tartása, a román vajdák és a Porta közötti régi megállapodások értelmében;
5. A Regulament eltörlése,;
6. Oroszország protektori jogának a megszüntetése.

A román nép az *igazság* és a *testvériség* nevében fog fegyvert. A Bălcescu által fogalmazott forradalmi kiáltványt a bizottság elfogadja. A forradalom céljaira Rosetti C. A. ezer, Ghica Jon ezer és Nicolescu mindjárt négyszáznyolczvan darab aranyat adnak össze s összevásárolnak minden fegyvert, ami csak kapható volt. A végrehajtóbizottság Bălcescu, Ghica Jon és Golescu Alecu tagokból megalakul és mindenkinek kiosztják a megfelelő szerepet.

A dolgok gyorsan fejlődtek. 1848 márczius havában Jássziban egy nagy népgyűlésen reformokat követelt a nép. A reformokat Sturdza fejedelem a küldöttséghez intézett beszédében kilátásba helyezte. Az orosz ármány azonban közbeszólt, s a fejedelmet az erőszak alkalmazására bírta. Sturdza márczius 28-án az egybegyűlteket katonasággal szétkergettette, a szóvivőket lánczra fűzve börtönre vetteti; sokan s ezek között Alexandri Vazul is, megmenekülnek, elhagyják az országot, emigrálnak.

Bibescu herczegnek fogalma sem volt arról, mi történik körülötte, a dolgokat annyira titokban tartották. A húsvétot köszöntő küldöttség előtt büszkén eldicsekedett,

hogy egész Európa forróig, az ő országa csendes és megelégedett, ami bölcs kormányzatának tulajdonítható.

Hanem az orosz kémrendszer kinyitotta a Bibesci vajda szemét is, úgy hogy csakhamar (Június 21-én) Bukarest városában is több elfogatás történt. A forradalmárok nagy része *Islázra* menekült, ahol Teli őrnagy és Plesoian kapitány két zászlóalj gyalogsággal a forradalmárok rendelkezésére állottak. A forradalmi zászlót kibontották, kihirdették az új alkotmányt, a Regulamentet nyilvánosan elégették, minderről Jaz országot egy proklamációba értesítették. A forradalmat mindenütt nagy lelkesedéssel fogadták. A román főváros az islázi hírekre forrongásba jött. Bibescu vajda adni akarván, hogy őt az események nem feshélyezik, nyitott kocsin kocsikázott, de a tömegeből rálöttek; ez a körülmény a fejedelmet gondolkozóba ejtette, pakolni kezdett s június 28-án már Brassóba menekült.

Isláztól tengernyi nép Bukarest felé indult, a községek lakosai, a hadsereg egyes részei Vladasán, Magher őrnagyok alatt, „*Éljen az alkotmány!*” kiáltással csatlakoztak a menethez. A román fővárosba június 23-án érkezett a forradalmi proklamáció, olvasták mindenütt. A nép körülvette a fejedelmi palotát, követelte az alkotmány és a forradalmi kormány megerősítését. Bibescu csapatai Odobescu és Solomon tábornokok alatt a Bukarest egyik palotájában tanácskozó forradalmi kormány tagjait elfogták. A hínárból a kormányt Magher mentette ki, aki az ostromlókon keresztül kivont karddal magát egy szobában eltorlaszolta, amíg Brátian Jon megérkezett a felkelő néppel s a nemzetellenes két tábornokot lefegyverezte. Augusztus havában a szultán biztosai: Szulejman basa és Emin effendi Bukarestbe érkeztek, akik az islázi új alkotmányt elismerték és az ország kormányát Eliad, Teli és Golescu Miklóstra bízták, amit a nép nagy lelkesedéssel

vett tudomásul és a törököket mindenütt zajosan ünnepelte.

Oroszország azonban erélyesen beleszólt ebbe, a barátkozásba. Titoff orosz követ Stambulban mindenek előtt Szulejman basa elbocsátását és megbüntetését követelte, aztán a fejedelemségnek egyesült csapatokkal való megszállását, a Regulament visszaállítását és egy kormányzónak kinevezését. Mindez a török kormány gyengesége következtében Duhamel orosz és FuacI török biztos közreműködésével augusztus második felében be is következett. Oláhország Cantacuzen Konstantin szintén oroszbarát bojár személyében új kormányzót nyer. Nem csoda, hogy Rosetti C. A. töröknek, orosznak egyaránt ellensége volt: „A törökök mondja — mikor gyengék, a muszkának kiszolgáltatnak, mikor pedig erősek, ők maguk falnak fel bennünket!”

A forradalmi kormány tagjai és az őket támogató lelkes hazafiak emigrálnak; 1848 őszén Párizsban szervezkednek s a további működésre nézve munkaprogramjukat megmegállapítják.

Az 1848-iki forradalom az orosz protektorság, az orosz törvény, erkölcstelen kormányzat, az orosz járom szétrombolásáért tört ki. A hazafiak inkább küzdöttek a török sztizerenitásért, mint a keresztény orosz uralomért, mert azt még tűrhették, de ezt már el nem viselhették. A forradalomnak meg volt az a rendkívüli haszna, hogy kialakult a szabadelvű irány, krisztálizálódtak a szabadelvű eszmék, hogy már a bölcs Károly alatt olyan férfiak, mint Rosetti A. C. és Bratian Jon, a romániai liberálisok vezére, a román királyságot biztos alapon felépíthették.

A dunai fejedelemségek hatodik orosz megszállása 1853-ban, a krími háború alkalmával történt. Ezt a háborút

Miklós czár páratlan, gőgje és hatalmaskodása kelet egyházfelekezeti ügyeibe, indította meg. A Kucsnk-kainardzsii békében (1774) nyert azon jogából, hogy Galatában templomot építhet, az orosz czár a Törökbirodalomban lakó összes keleti hívek felett való protektorátusi jogát magyarázta ki s a jeruzsálemi szent sírt is felekezete kizárólagos tulajdonának tekintette. Ez volt az ürügy. A valódi cél pedig Törökországnak állandó zaklatása, jogainak megcsorbítása, megalázása és meggyöngítése, hogy Keleten az orosz a helyzetnek feltétlen ura legyen. Ebben a kérdésben a czár egyúttal le akart számolni mindazokkal a hatalmakkal, amelyek neki és céljainak útjában állottak. Csak Napoleon ismerte fel a valódi helyzetet, amikor Londonba azt izente az angoloknak:

„Keleten nem egy sekrestyeügyről van szó, hanem a világhatalomról!” Amiről az angolok később meg is győződtek.

A felekezeti ügyből háború lett. A francia és az angol Törökország védelmére a Dardanellákba hajóhadat küldött, június 26-án pedig a czár az orosz néphez intézett kiáltványában ismét csak „a szent hitért” a háborút kihirdeti s már július 2-án Gorcsakow Mihály nyolczvanezer embere a Pruthon átkelvén, előzönli a dunai fejedelemségeket, azokba a lehető kényelemmel elhelyezkedik s kijelenti, hogy azokat mindaddig megszállva fogja tartani, amíg a török porta az orosz követeléseket nem teljesíti. Ezzel szemben a török kormány a fejedelemségek tizenöt nap alatti kiürítését követeli és miután felhívására választ nem kapott, Orner basa október 28-án Viddinnél a Dunán román területre lépett. És erre a szerencsétlen földre és lakóira ismét beállott a szenvedések és a megpróbáltatások nehéz időszaka. Az orosz invázióra a nép, ismervén a kozákok istentelen vadságait, mindenütt a hegyek, a havasok közé menekült; boldog volt

az, aki hátán vihette el mindenét, de jaj volt azoknak, akiknél a sors még megmarasztott valamit, mert azt hiába ásták el, hiába rejtették el, az orosz furfang kikutatott és felfedezett mindent. A muszka hadvezetőség az országok milicziáját ismét a maga hadseregébe olvasztotta be és küldötte tűzbe, elvérzeni az orosz ideálért, kelet uralmáért, saját nemzeti céljai rovására. S ha mindezekhez hozzávesszük az orosz hadak nyomában pusztító pestist, kolerát és éhínséget, akkor valóban boldognak érezhették magukat a fejedelemségek mindannyiszor, valahányszor az orosz hadak szerencsétlenné váltak.

Omer pasa Gorcsakow hadait Csetate, Gyurgyevo és Olteniczánál három ízben verte meg. 1854-ben a Gorcsakow helyébe jött Páskievicsnek s a Dobruzsában működő Lüdersnek sem volt nagyobb szerencséje. Amaz Szilisztria ostrománál minden eredmény nélkül tizenkétezer emberét veszítette el. A muszka hatalom amikor látta, hogy immár nemcsak a törökkel áll szemben, hanem a francziával és az angollal is, csapatait a dunai fejedelemségekből 1854 június havában kivonta, nyomort és pusztulást hagyván maga után. Az orosz ekkor csak a védelemre szorítkozott, egész erejét Szebásztopol várába gyűjtötte össze; Kaukázus parti városait és várait pedig maga pusztította el. Szebásztopol 1855 szept. 10-én iszonyú mészárlás és vérontás után elesett. Miklós cár a végpusztulást már meg nem érthette, egy díszszemle alkalmával meghűlt s rövid egy heti szenvedés után 1855 márczius 2-án elhalálozott. A krími háború 140 ezer orosz életébe került.

II. Sándor cár Szebásztopol bevétele után kénytelen volt békét kérni, A párizsi kongresszus 1856-iki határozmányai a dunai fejedelemségekre különös figyelemmel voltak. Napoleon császár meg akarta a dunai tartományokat erősí-

leni, hogy az orosz túlkapásokkal szemben azoknak valamelyes hasznát láthassa. Az 1856-iki párizsi szerződés- és az 1858-iki egyezményben Beszarábiának nagyrészt Moldvának visszaadják, a két fejedelemséget egy uralkodó alatt egyesítik s az új államot a nagyhatalmak védelmük alá veszik, elismervén a románoknak minden jogait, amelyekkel Törökországgal szemben a legrégibb időktől fogva egyes szerződésekben (1-392, 1460, 1513, 1529) bírtak. Ez az egyesülés ténylegesen 1859-ben létesült, amikor a két ország Czsa Sándor személyében egy fejedelmet választott, ami simán nem mehetett, mert az orosz kéz a választás megghiúsítása szempontjából a moldvaiak féltékenységét szította és ápolta. A két ország összeolvadt törvényhozása 1862 január 24.-én nyílik meg az új fővárosban, Bukarestben s ezen időtől fogva az új állam Románia név alatt kezd szerepelni. Az orosz Regulament 1857-ben már elveszti hatását s Cuza alatt francia mintára új alkotmány, új törvények lépnek életbe; nyolczvan millió frankkal az egyházi javakat, kolostorokat a görögöktől megváltják s az idegen kalugereket és szerzeteseket az országból kiutasítják; az orosz befolyás ezáltal is sokat veszített hatásából.

Cuzát tevékenysége, a reformláz s az ezzel járó pénzügyi ziláltság buktatta meg; 1866-ban megfosztják trónjától és már abban az évben a Hohenzollern-Sigmaringen házból Károly herczeg kerül a trónra s ugyanez év június 30-án kihirdetik az új alkotmánytörvényt, amely a trónöröklésről részletesen intézkedik. Oroszország, akinek ezúttal is saját jelöltje volt, nem szívesen nyugodott bele egy német fejedelem beiktatásában a dunai fejedelemségek székébe, de engednie kellett, mert a krími háború nyomorúságait Sándor csár és országa még ki nem heverte.

A párizsi szerződés Oroszország tekintélyét nagyon

megtépászta s őt keleti acéljaitól messze elütötte. Törökország pedig tekintélyben gyarapodott, nagyhatalommá lett, a keresztény alattvalók felekezeti ügyeinek rendezésére Európától maga kapott mandátumot; a Fekete-tenger semleges területnek maradt, azon, valamint a Dunán a kereskedelmi hajózás szabaddá lett, a partokon sem az orosz sem a török hadiraktárokat fel nem állíthatott. A török javára rendezték ekkor a Dardanellák kérdését is. Az oroszok kezdetben megelégedtek azzal, hogy a szultán a szorosokon átengedte az orosz kereskedelmi hajókat. Ezt a szabadságot ők csakhamar a hadihajókra is ki akarták terjeszteni. Már 1809-ben Anglia fellépésére a Dardanellákat elzárták a hatalmak hadihajói előtt. Az 1841-iki egyezmény megengedi, hogy a hatalmak egy-egy hadihajója horgonyozhasson Konstantinápoly előtt. A berlini 1878-iki szerződés a fennebbi engedményben veszélyt látván, a hadihajókat a szorosokból kizárta s megbízta a portát, hogy e határozmánynak minden eszközzel érvényt szerezzen, fgy a szorosok feletti hatalom a törökök kezébe került. A meggyöngyült Törökországtól sok fenyegetés után 1891-ben az oroszok kicsikarták azt az engedményt, hogy az orosz önkéntes hadi flottilla hajók kereskedelmi lobogók alatt a szorosokon keresztül vonulhatnak, ebbe az angolok is belenyugodtak, akik szívesen látták, hogy Oroszország a Balkánban foglalja el magát s nem veszélyezteti Indiát; Franciaország pedig csak a maga reváns-politikájára gondolt. Ekkor kezd a balkáni s a keleti kérdésben Németország beleelegyedni. Törökországban rendet teremt, beléje új erőt önt, vasutakat épít, hadsereget teremt, az erődítményeket reformálja s így az orosz törekvéseknek határt szab. Ennek az összeütközésnek köszönhető részben a mai világháború is. Oroszország 1914 augusztus első napjaiban több versben követelte a Dardanellák megnyitását, amiben

Anglia és Franciaország is támogatta, mire Törökország mozgósítással és hadüzenettel válaszolt.

Az utolsó megszállás I. Károly alatt 1877-ben történt. Mi, akik abban az időben éltünk, mert az események a szemünk előtt folytak le, tudjuk, hogy Károly mekkora megaláztatáson ment keresztül.

Az orosz a régi formulát vette elő. Most is a „szent hitért”, a balkáni hitsorsosok felszabadításáért fogott fegyvert, a tulajdonképpeni cél pedig a párizsi szerződés békőinek összetörése, a felszabadítandó népek felett az uralkodás megalapítása, az orosz tekintély helyreállítása keleten s ha lehet a márvány-tengeri szorosok elfoglalása Konstantinápolyival egyetemben, mert mint említve volt, keleten mindaddig megnyugvás nem lehet, amíg az oroszok politikai céljukat el nem érik s ideáljukat meg nem valósítják.

Daczára annak, hogy a párizsi szerződésben az európai hatalmak az „egyesült fejedelemségeket” pártfogásuk alá vették, az orosz erre a pártfogásra nem fektetett súlyt s akkor boríthatta fel Romániának a szekerét, amikor neki tetszett. Károlynak és kormányának ekkor sem kedve, sem oka nem volt a törökkel háborúskodni; mindkettő azon volt, hogy az ország semlegességét megóvhassák. Ez azonban nekik nem sikerült. Az orosz cár az őt Livádiában meglátogató Károly fejedelemnek kereken kijelentette, hogy országa semlegességét nem fogják figyelembe venni, neki és hadseregének vele kell küzdeni a Balkánban. A fejedelem kénytelen volt 1877 április elején az oroszokkal katonai konvencziót kötni, amelyben Romániának területi épsége és politikai önállósága biztosítva lett a papíron! Mert az oroszok nem várták meg, hogy a katonai konvencziót a román törvényhozás megerősítse és hogy az orosz hadaknak az átkelését a román területen át megengedje, a kozákok

egy szép reggel elfoglalták a román fővárost, miáltal lényegesen megkönnyítették a román képviselők dolgát az orosz követelések megszavazása tárgyában. Romániának a kozák szuronyok között ez a „szabad” elhatározása valósággal megindító volt, annyira, hogy minden román polgár zsebbe dugott ököllel mérte végig a „szent hitért” és a népek szabadságáért hadba induló orosz betörőket.

Az orosz hadak ellepték egész Romániát, a román kormányzat orosz katonai diktatúra alá került s Károly fejedelemnek azt a kevésbé hízelgő ajánlatot tették, hogy hadseregét olvassza bele az orosz ármádiába és minden feltételek és kikötés nélkül keljenek át a Dunán Bulgáriába dicsőséget szerezni az orosz fegyvereknek, amint ezt hadanában is nem egyszer megcselekedték. Károly fejedelem ezt a megtisztelő ajánlatot azonban a leghatározottabban visszautasította! Az orosz hadak állapota a dunántúli részeken már-már kritikussá vált. Az oroszok Plevnánál nagy veszteségeket szenvedtek. Ott állott már a dolog, hogy a törökök az oroszokat cárostúl, főhadiszállásostul a Dunába fűrésztik, amikor a cár a román hadsereg beavatkozását a fejedelemtől egyenesen megkövetelte. A román törvényhozás 1877 május 10-én kimondja Törökországtól való teljes függetlenségét. Károly fejedelem orosz tábornagi rangot kapott és így függőségét az orosz had vezetőségtől ezzel a körülménnyel mégis csak láthatóvá tették. A román fejedelem a Balkánban nem mint független román fejedelem, hanem mint orosz generális küzdött román hős csapatjai élén.

Károlynak és hadseregének megjelenése a balkáni harctéren egészen megváltoztatta a dolgok állását, különösen Plevna körül. A griviczai sánczokban patakonként folyt a román vér. A román csapatok páratlan hősiességgel küzdvén, a törököket megadásra kényszerítették. Augusztus 30-án

Plevna elesik és Ozmán basa, Plevna Vitézségben párját ritkító védője kardját nem az orosz czárnak, hanem a román fejedelemnek a kezébe tette le, ezzel pedig az oroszok nem kis bosszúságára elismerni akarta a román haderő vitézségét és fölényét az oroszok felett.

A háború alatt nagy volt Romániának a szenvedése, kára és megaláztatása. Az orosz hadak keresztül-kasúl jártak az országban; a fegyelmezetlen vad hordák mintha ellenséges területen lettek volna, fosztogattak, zsaroltak, élelmiszereket rekviráltak, amiknek az árát rendesen a moszkvai nagyharangnál utalták ki. A sérelmek, erőszakoskodások, a jogtiprások ellen hiábavaló volt a panasz, azokban nem segített senki. Háború után a visszavonuló győztes orosz hadak Romániában hosszabb pihenőt tartottak. S mert a román kormánynak is voltak nézetei az eléje terjesztett dolgokra nézve, sőt a san-stefanói békepontozatokra nézve a vélemények különösen Beszárábiát illetőleg nagyon is eltértek, kicsinybe múlt, hogy az orosz hadak nem fodúltak a griviczai hősök ellen, hogy megfizessék készpénzzel is azt a szívességüket, hogy az orosz ármádiát megmentették a legnagyobb katonai kudarcztól.

S a végek-végén mégis mi lett az eredmény, a jutalom? Ismétlődik a régi nóta: Károly fejedelem és egy pár tisztje kapott egy-egy orosz érdemrendet, az 1878-ki berlini szerződés 45-ik cikkelyében pedig Beszárábia két millió lélekkel, azzal a földterülettel, amelyet nyugatról a Pruth folyó, délről a Kilia-ág medre és a Sztári-Sztambui torkolata határol, visszament az oroszok tulajdonába. Ezért a gazdag földért Románia cserébe kapta a Duna-Delta mocsárjait, a Kígyók szigetét és a tulcsai szandzsákot, szóval a szűkebb értelemben vett Dobrudzsát, azzal a vonallal, amely Szilisztriából indul ki s eljut Mangaliánál a Feketetengerig.

De hogy a román állam öröme itt se legyen teljes, a földrészek átadásakor Szilisztriát egyszerűen kihagyták a számításból, meghagyták bolgár területnek, ami román szempontból felette sérelmes volt. Ezzel „a szent hitért” és a népek felszabadításáért megindított véres háború kínos következményei véget értek. Oroszország nyert egy román tartományt, rátette kezét a felszabadított Bulgáriára s így közelebb jutott a márványtengeri szorosokhoz, megcsalta és megcsonkította fegyvertársát, Romániát, amelynek integritását a katonai konvenczióban ünnepélyesen biztosította. Ami azt jelenti, hogy az orosz érdekek előtt sem írásbeli szerződés, sem becsületszó értékkel nem bír!

És hogy többé ez a beszárábiai kérdés elő ne fordulhasson, az oroszok neki estek ennek a szerencsétlen országnak és két milliónyi népének, s ezt, mint a polyvát, szét-szórták a nagy birodalom minden részébe, Szibériától le a Krimig; a román lakosok földbirtokát kisajátították és kiosztották az oroszok között; a román nyelvet egyszerűen nem létezőnek jelentették ki; román könyveket, hírlapokat nyomtatni tilos volt; a román iskolákat, templomokat orosz kezelés alá vették, a románságnak a dumába való képviseltetését, mert olyan nép az orosz birodalomban nincs, egyszerűen megtagadták; s ma harmincz esztendei orosz uralom után Beszárábiában románul nem beszél senki, templomaiban románul nem imádkozik senki. A beszárábiai románság két milliónyi népe a román Ligák, Jonescu-k, Jorga-k és Xenopolok szemeláttára eltűnt a földszínéről, a román állam exáltáltjainak örökös szégyenére és gyalázatára! Mit hozzak még fel, hogy kimutassam, miszerint Oroszország nem barátja, de ellenkezőleg a legádázabb ellensége a román államnak, hogy a román államnak nemhogy megerősödését kívánná, hanem fejlődését a leggonoszabb indu-

lattal nap-nap után megakadályozza? Egy erős, konszolidált román állam Oroszország politikai vizeiben jól meg kell jegyezni -- kőszikla, amelyet föl kell robbantani, hogy az orosz érdekekre nézve a szabad mozgásban gátul ne szolgálhasson.

Hacsak I. Károly király uralkodását vesszük szemügyre, az orosz robbantó kézre gyakran ráismerhetünk. Az orosz követség a román állam Függetlenségét soha sem fogta fel tragikusan. A román földet olyan területnek tekintette, amelyen az orosz harmadrendű lelkiismeretlen diplomáták minden feszélyezés nélkül szőhettek a maguk ármányait s az állapotokat balkáni módon kezelhették hol szép, hol csúf eszközökkel, ahogy nekik tetszett. Beleavatkoztak az ország belügyeibe, embereket vásároltak, sajtót megvesztegettek, kémrendszert szerveztek, gyilkokhoz folyamodtak s az országos pártok emberei között mindig akadt egykét ember, akiket céljaikra felhasználva, a nekik nem tetsző kormányoknak borsót törtek az orra alá.

A csarimádás kultuszát a román állani egész területén a veszedelmes orosz *ikonárok* (képárusok) terjesztették el. Ezek a kémek a kievi szentelt templomi képekkel a csárok képeit is forgalomba hozták. A csár képe odakerült a román paraszt házába, de odakerült ezzel együtt a sorsával való elégtelenség is, amelynek a megszüntetése mondták neki — csak egyedül a czártól függ. A szerencsétlen nép gyakran kitört, lázongott, de mit használt vele! Az 1907-ki utolsó lázadás több ezer parasztnak az életébe került. Tizenkét esztendei okos kormányzás után 1888 márcziusában orosz kéz buktatta meg Bratian Jont. A parlamenten ejtett ez az erőszak páratlan a román törvényhozás történetében. A felizgatott tömeg fegyveresen hatolt be a képviselő kamarába, lelőtte a teremőröket, a képvi-

selőket szétugrasztotta; majd a királyi palota elé került, annak az ablakait bezúzta s dühéből a fergeteg csak akkor engedett, amikor az erőszak hatása alatt derék minisztériumát a király elbocsátotta és annak helyébe a hatalomra már éhező konzervatívokat nevezte ki. A királynak eszébe juthatott az a bizonyos *Oratio*, amelyet Rezvan vajdának mondtak el uralkodása kezdetén:

... E nép bolond, hevültében
 Sok bajt okozhat át egy éven . . .
 S ha nem vigyáznál,
 Még egy nap alatt is sokat hallanál.
 S merd mondani: Ne állj utamba!
 Hogy trónt veszíts, elég egy óra.

Károly király az utcát nem egyszer látta már maga ellen fellázítva s nem egyszer készült leszállani a trónról, amelyhez egyáltalában nem ragaszkodott. Már az 1871 márczius 11 -Ki antidinasztikus zavargás annyira elkésérettette, hogy Lascar Catargiu alig tudta lemondási elhatározásának megmásítására bírni. Romániában, sajnos, mindenért az uralkodóházat tették felelőssé. Minden bajnak és nyomorúságnak csak a „nyámcz” volt az oka. Az orosz kémrendszer és politika minden törekvése az volt: gázolni a királyi tekintélyben, hogy a népben a dinasztikus érzület gyökereket ne verhessen. Károly király hiába rajongott népeért, annak hiába áldozott fel egy hosszú, munkás életet, az iránta annyiszor nyilvánuló szeretet és ragaszkodás az orosz ármány következtében soha sem volt oly erős és mély, mint amilyennek lenni kellett volna.

Ezt az orosz kezet Romániában gyűlölték és rettegették, a bátrabbak a sarkában voltak és üldözték is. A romániai sajtó nap-nap után fedezett fel egy-egy kémszálat; orosz kémeket látott mindenütt. A közvélemény minden egyes

esetnél felháborodott, aztán ismét elcsendesedett s az orosz kéz dolgozott tovább. Orosz kémeket láttak a dunai híd alatt, a várak és az erődök körül; orosz aknákat láttak itt is, ott is, amelyekkel a román királyságot akarták felrobbantani. Nemrég Goliescu román tűzértisztnek a megvesztegetése is orosz munkának bizonyult; oroszok kémlelték ki a foksáni, galaczi erődítményeket; orosz kémeket fogtak el mostanában egy dunai községben; a debreczeni bombamerényletet orosz kezek román területről irányították, s a gyilkosok a végtelen orosz birodalomban tűntek el.

Felhozzam-e a Knyáz Potemkin esetét? A lázadó matrózok Odesszából nyolcz napi bolyongás után 1905 július 8-án a konstánczai kikötőben a román hatóságoknak megadták magukat. A fedélzeten megjelenő Negru kikötői parancsnokot „*hurrá*” kiáltással fogadták, mert megígérte nekik, hogy Oroszországnak ki nem adják. A román földre kiszálló lázadó orosz hajósokat a nép rokonszenvesen fogadta, mert bennük az orosz elnyomatás mártírjait látta. Az orosz rendőrség erre ellepte Romániát kémekkel, akik kopómódon a szerencsétlen menekültek sarkaiban szimatoltak, őket mindenáron törbeejteni igyekezték. Sokakat sikerült elszé-
díteni, román területen elfogni, vagy hamis ígéretekkel orosz földre csalni ki, ahol aztán nyomuk veszett. Romániában akkor olyan nagy, nyílt és a területi önállóságot sértő orosz kémjárás volt, amilyenre a legöregebb emberek seim emlékeztek már. Ezek az orosz szemérmetlen garázdálkodások, tolakodó erőszakosságok csak akkor értek véget, amikor a román közvélemény fergetegszerűen lépett fel s a sajtó követelte a kormánytól, hogy az orosz kémek ezen megszállásától az országot szabadítsa meg.

Másfélszázad óta Romániában a keletkező nemzedékek egész lelkülete az oroszok félelmétől és gyűlöletétől volt

átítatva; a nemzedékek veséjét is átjárta a tudat,, hogy az orosz gonoszul a román nemzet ellen tör. A román iskolákban, az olvasókönyvekben erre tanították a román ifjúságot; az ország bölcsei, államférfiai, történészei ezt hirdették szüntelen. Jorga, Xenopol és mások tanszékeikről, történeti munkáikban a szlávizmus veszedelmességét hirdették, amely a múltban elrabolta a román nyelv szókincsét, a román hitvilágot szláv alakokkal népesítette be, a glagolitokkal és cirillekkel pedig a román egyházat és templomokat megfertőztette.

Es ma? Az orosz kéz a román királyság területén felforgatni igyekszik ismét az állam szekerét, hogy az illetékes faktorok ne úgy és akkor változtassanak Románia külügyi politikáján, a hogy a nemzet alkotmányos többsége és érdeke követelné, hanem akkor és úgy, amint ez az orosz érdekeknek megfelel. Az ország önállóságával, szabad elhatározásával való ezen gonosz játék mélyen bánthatja, sértetheti Romániát, de egyúttal keservesen fájhat neki az, hogy akadnak a szabad román föld területén polgárok, akik nem ismerik fel az oroszoktól lefektetett csapdákat, amelyek a román államot ejtik majd áldozatul, hogy a román szabad polgárok nyakába az orosz igát rálehessen húzni!

II. A JELENBEN.

Ferdinánd király, a román trónutód és Bratián Jon kormánya, az elhunyt nagy király politikai hagyatékát *a semlegességet* és a közép európai hatalmakhoz való ragaszkodást, az emberirtó világháborúban, szent kegyelettel vették át és annak sértetlenségét páratlan hűséggel és becsülettel védik is. A liberális kormány nem is tehetett másként; nagy hagyományaihoz hű maradt, hiszen 1848-ban ez a párt tisztán az oroszok ellen alakult s az iszlázi forradalommal az oroszok rémuralmát, az azt fenntartó Bibescu herceget s a zsaroló oroszbarát bojárok garázdálkodásait akarta megszüntetni, megsemmisíteni.

1. Károly király halála után az orosz kéz csak három napot szánt a gyásznak és a kegyeletnek s nyomban hozzálatott pokoli munkájához: kíméletlenül összerombolni a nagy király politikai hagyományait; belenyúlni a román állam bel- és külügyeibe; megsérteni az ország függetlenségét s abbeli szabadságát, hogy ügyeit önmaga, minden külső befolyástól menten, rendezhesse, igazgathassa.

És csodálatos és szomorú a dologban az, hogy aki még tegnap lelkes békebarát volt, aki tegnap a régi hagyományok alapján az orosz lelkéből gyűlölte, az ma már vért és háborút kiáll ott az oroszok mellett azok ellen, akik a népjogokéit küzdenek és azért, hogy a világot, a

kultúrát megmentésék a legnagyobb csapástól, ami érheti, a moszkovita uralom borzalmaitól.

A halász a horgára a halak kedvencz falatjait: a legyet, vagy a gilisztát szúrja fel, hogy a szerencsétlen áldozat azokat élvezettel kapja be; a ráknak a varsába szagos májat tesznek, a póczegérnek a kaptánba pergelt szalonnát. A legyeket, a dongókat, a darazsukat czukrosvízzel fogjuk el. A madarász a czinegét tökmaggal, a verebet apró kásával, a fülemilét síkféreggel ejti meg. Már a csíz- és a tengeliczfogáshoz nagyobb furfang szükséges. A földbe szúrt magas rúdnak zöldágakból, gallyakból fennt koronát csinálnak, amelyet sűrűn lépvesszőkkel látnak el, ezt a fát románul *patul-mk* hívják. A rúd alján kalitkában jó éneklő csizét vagy tengeliczet tesznek, amelynek hívogató szavára a madarak tömegekben szállanak le a hamis korona lépvesszőire. Szegények! társuk csalogató énekére a furfang áldozatai lesznek!

Poklevszky Koziel, bukaresti orosz követ és többszörös milliómos a román állam területén szétszórtan elrakván már a maga kelepceit, mindenikbe a kedvencz falatokat helyezte el. Mert Romániában a Poklevszky-féie diplomaták az ország nagy szabadságainál fogva még tilalmas időben is szabadon vadászhatnak és felrúghatnak minden törvényt, ami őket ténykedéseikben korlátozhatná. A rák-varsákba szagos májat tett, pergelt szalonnát a póczegérnek, czukrosvizet a legyeknek és a darazsoknak; a czinegének tökmagot és kását a verebeknek. Az ország árnyas berkeiben a csízek és a tengeliczek számára felállította a *patul-okat*, aljukon jeles csalogató csízekkel és tengeliczekkel. Nem kell félni, ezek az énekesek Oroszország rémségeiről: a kancsukáról, a békőkéről, az ólombányák és Szibéria iszonytatóságairól, az eltiport nemzetek elvesztett szabadságáról, a népek rablánczairól, az

anyák szenvedéseiről, az árvák keserveiről, a románság orosz kínzásairól, templomainak és szüzeinek megfertőztetéséről — nem fognak énekelni, hanem dalolni fognak az orosz tavasz bájairól, a csár mindeneket átölelő meleg kebeléről, a románok dicsőséges múltjáról és jövőendő nagyságáról. Úgy is van, Poklevszky Koziel úr a Dimbovicza partján ill halászó eszközeivel a kezében, amelyeknek horgába a legpompásabb román falatot akasztotta fel: *az orosz maszlagba mártott román nemzeti ideált!*

Azt is megértük tehát, hogy miként a román közmondás;mondja: a legízletesebb körtve a disznó szájába hullott; hogy a legnemesebb román gondolat, az összes románság kulturális egyesülése és egysége, orosz kézbe került, hogy azt a maga rejtett politikai céljaira, a románság megrontására használhassa fel.

Mi is csak az a román nemzeti ideál?

A francia forradalom után a francia nagy eszmék hatása alatt Európában gombamódra szaporodtak a nemzeti ideálok. Így megszületett a román nemzeti ideál is. Ezt Klein püspök már a 18 száz közepén pendítette meg; írt a románok egyesüléséről annak a századnak a végén Siakai György is; körvonalozta és írásba foglalta Pápiu Ilarián egy Cuza fejedelemhez intézett memorandumban 1860 január havában.

A román nemzeti ideál eszerint az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz *Dákó-Románia*. Az egyesítendő román tartományok volnának: Románia (Moldova beszárábiai részével és Bukovinával); Erdély (Bánáttal, Mármrossal, Biharral a Tiszáig), vagyis a románoktól lakott Niszter, Duna, Tisza és Kárpát köze, ami együtt akkora volna, mint Anglia vagy Olaszország. Pápiu Ilarián ezt a román államot szükségesnek tartja, hogy Orosz-

országot keleti foglalásaiban mérsékelje, Európának segínyt nyújthasson Oroszországgal szemben az európai egyensúly fenntartásában.

Az orosz és a román ideál tehát ellentétesek; egyik a másikat kizárja. A román ideált, Pápiu szerint, meg kell valósítani, hogy vele az orosz ideált féken lehessen tartani. A megvalósítást nem Oroszországgal karöltve Európa ellen, hanem Európával egyesülve Oroszország ellen kell végrehajtani. Már Pápiu Ilarián belátta, hogy Oroszországgal semmiféle nemzeti ideált nem lehet megvalósítani, mert ő a magáé mellett még semmiféle más nemzeti ideált meg nem tűrt. Egész történetével arról tanúskodik, hogy az Oroszbirodalom semmiféle szabadságot nem ismer s a népek boldogítására csak egy eszközt tud alkalmazni, amelybe minden embernek a nyaka egyformán befér: a *jármot*, az *igát*.

A román illetékes körök csakhamar belátták, hogy a Pápiu-féle nemzeti ideál csalóka s meg nem valósítható, mert benne Ausztria és a magyar állam megcsonkításáról volna szó, ami csak úgy volna lehetséges, ha a két állam feloszlik, megsemmisül. Ez pedig nem volna más, mint levágni azt a két kezét, amely eddig is a román királyságot megvédelmezte s amelynek hivatása azt a jövőben is megvédelmezni. Mert hát mi következik be akkor? A moszkovitákkal végrehajtott ezen operáció az orosz hatalmat Európában bizonyosan úrrá tenné, véglegesítené; s aki ismeri a moszkovita vadságot és dölyföt, tudhatja azt is, hogy a czár keleti céljai útjában aztán nem tűrne meg senkit, legkevesbbé pedig egy olyan erős román államot, mint amilyenről a túlzók álmodoznak; legfennebb olyant, amely orosz befolyás alatt állván, úgy tánczolna, amint az oroszok fűjnek s túlsúlyával nem károsíthatná meg a balkáni szláv államokat sem. Nagyon bölcs volt Károly király, amikor így gondolkozott:

„Ax oroszszal elfoglaljam Eidélyt? Hisz ezt győzelem esetében nap-nap után a tálamba aprítaná; megalázna; szemlesütve járnék s rám kényszerítene dolgokat, amelyek büszkeségemet sértének s kockára tennék önállóságomat! A román úgy tartja: mintsem gazdagot, hatalmast vegyek feleségül, aki azt mondhassa: „kelj fel, hogy leüljek én!” inkább maradok szegénynek és felnézek a napba! ”

Ez esetben kétségtelenül a román nemzeti állam megsemmisülése következne be. A szláv gyűrűben ez az állam úgy összeroppanna, mint a diótörőben a dió. Teljesülne II. Katalin és az utána következő czárok óhajta: a román fejedelemségeket beolvasztani oda, ahová valóknak képzelték, az orosz államtestbe. Ki tudná ezt akkor megakadályozni? Kinek állana érdekében akkor a román állam fennállása, boldogulása? Ki merne akkor az oroszszal szembeszállani? Ausztria, Magyarország-e, amelyek, ha léteznének, még mindig csak a sebeiket nyalnák? Pápiu Ilarian a román nemzeti nagy államot nem a középeurópai államok romjain akarta felépíteni, hanem azokkal együtt az oroszok ellen.

És azok a tekintélyes román körök, amelyek ezt a hiú ábrándképet maguktól elutasították, felállítottak maguknak egy más, tetszetősebb ideált, amely semmiféle kockázattal nem jár: az összes románoknak egy román nemzeti kultúrában való egyesítését, összeforrasztását. Ez nem politikai, hanem kulturális kérdés és törekvés. Ennek a szent czélnek az érdekében a román állam sokat áldozott és áldozik ma is. Helyesen! Ez a czél jogosult és annak megvalósítása útjába neki akadályokat nem gördíthet senki. Mert ha egy német, egy franczia, egy olasz, vagy angol kultúr világ alakulhatott ki, amely az egész világ németségét, vagy angol-ságát egybeforrasztja, úgy kialakulhat egy román nemzeti kultúra is, amely a létező románságot egy egységes kultúr-

világba tömöríti, anélkül, hogy a politikai hovatartozóság ezt a kérdést feszélyezhetné. így alakult meg és ezzel a célzattal indult útnak a „*Liga culturalü*”, amelynek számításait meg nem zavarta senki. És a döntő tényezők biztosították is az érzékenykedő világot, hogy Romániának ezzel a Kultur Ligával nincsenek foglalási céljai. A román államférfiak mindannyiszor, valahányszor alkalmuk nyílt, elutasították maguktól a gondolatot is, hogy ezzel Erdély elfoglalására törnének, hogy a román királyság szomszédainak kárára irredentisztikus célzatokkal dolgoznék s hogy a fejét rablókalandokon törné. Bratian Jon, a mostani kormányelnöknek az apja nyilatkozott ebben a kérdésben a legjellemzőbben:

„Igen, ha ide adnák, elfogadnám Erdélyt, de akkor is csak az erdélyiek nélkül! ” Neki mindig az volt a véleménye, hogy Erdély lakossága (magyarok, németek) a román állam nemzeti jellegét veszélyeztetné. Akkor már miért lelkesüljön egy nagy Romániáért, amelyben nem román volna a feltétlen uralkodó elem. Hiszen az államot nem a nagy terület teszi nagygyá, erőssé és virágzóvá, hanem az az együttérés, amely az állampolgárok szívét dobogtatja és egy közös munkára serkenti.

Úgy a román állam, mint a régi román fejedelemségek soha sem gondoltak Erdély elfoglalására. Ennek a kérdésnek nincsen sem történeti múltja, sem történeti alapja. Mihály vajda II. Rudolf embere volt, sőt nagyon is alázatos szolgája volt. Vádoltatván, Prágába utazik és ott egy emlékiratban magát a császár előtt igazolja. Ő Erdélyt nem magának foglalta el, hanem a császár számára és ami kicsit uralkodott benne (1661), azt nem a maga, hanem a császár nevében tette, ami arra vall, hogy neki eszéágában sem volt Erdély elfoglalásával egy nagy Dákó-Román államot alapítani. Azok,

akik ma Mihály szobra körül tüntetve benne a nagy Románia megalapozóját dicsőítik, tudhatnák, hogy a különben kiváló és vitéz hadvezér nem volt tudatában a nagy román ideálnak és egyáltalában nem gondolt arra, hogy őt, mint a nagy Románia kezdeményezőjét ünnepeljék.

A józan román államférfiak tehát belátták, hogy a román királyság az elfoglalandó idegen területekkel tekintélyes számú és súlyú idegen elemeket venne fel, amelyeket a földszínéről eltüntetni nem lehetne. Ezek az elemek intelligenciájuk és vagyonuknál fogva részt követelnének maguknak az állam kormányzatából s ha ők azt a részt kikapnák, idővel a román nemzeti államot a maga sarkaiból emelhetnék ki. Ha pedig őket állampolgári jogaik és faji jellegük gyakorlásában és fenntartásában megakadályoznák, a román államra nézve annál veszedelmesebb volna, mert az állam területén szervezkednék egy tömeg, amelyre semmiféle körülmények között nem számíthatna s amely szakítván a román államhoz való minden kapcsolattal, ellenség gyanánt idegen érdekek szolgálatába állana, úgy hogy a román állam ezáltal a maga előhaladásában, a maga szabad mozgásában és röptében meg volna bénítva.

Ez a Dákó-Románia szervezetében nem volna szolid és nem lehetne egységes; a különféle fajok összehalmozása egy területen ma már a nemzeti állam szempontjából a legveszélyesebb valami, mert azon a fajok harcát kikerülni nem lehet. Teljesen lehetetlen olyan alkotmányról gondoskodni, amely a népfajokat kielégíthetné; az egy kalap alá vonás pedig csak ott lehetséges, ahol eltekintve a *történeti* jogoktól, az egyik faj értelmiségénél, vagyonánál és számánál fogva a többi fölött messze kiemelkedik. Ha a képzeletben élő új román államnak a népességi viszonyait tekintjük, abban hét millió románnal szemben hat és fél millió idegen

(magyar, német, bolgár, zsidó, török, ruthén stb.) állana, így a román elem benne csak elenyésző kis többséget tudna felmutatni. Mire számítanak az ábrándozók? Arra-e, hogy hat és fél millió műveltebb idegent talán az a hét millió román felemészthetné? A népek nemzeti öntudata és érzülete ma már annyira ki van fejlődve, hogy egykönnyen magukat fel nem falatják. Európában egyetlen népnek van még strucz gyomra, az oroszoknak, amely magába fogad kavi csot, kefét és fésűt — kengyelvasat és patkót — lengyelt, perzsát, tatárt stb., amiket rövid rágás és hosszabb emésztés után orosszá fejleszt! Ezt az orosz megteheti gondolatvilágának és intézményeinek vadságánál fogva, amelyek nem túrnak semmi ellenvetést, nem ismernek emberies érzést, sem kegyeletet, sem semmiféle más tekintetet. Az oroszok eltaposnak mindent, mert nem félnek senkitől, semmitől s fütyülnek mindarra, amit a népboldogítók a szabadságról, a humanitásról, az emberi jogokról össze-vissza firkálnak és prédikálnak. Az orosz hatalom a maga vasabroncsaival úgy magához szorítja a népeket, mint a boa constrictor a maga áldozatát, vége van annak, aki ebbe a vasgyűrűbe belekerül.

A román államnak becsületos gyomra van. Azzal a szabadelvű alkotmánnyal, amellyel ma bir, nem tud népeket elemészteni. Az ő gyomra beveszi az idegent, de ezt feldolgozni nem tudja. A román királyság 1877 óta, tehát harminczhét esztendő alatt nem tudta a véredényeibe felszívni azt a pár százezernyi bolgárt és idegen elemet, amihez Dobruzsában jutott, pedig kivételes törvényeivel és intézkedéseivel erre ő is ugyancsak törekedett. Ez alatt az idő alatt az orosz Beszárábiában eltüntette a földszínéről a két millió románt. És ugyanaz alatt az idő alatt a százezernyi zsidójából a román egy pár száznál többet felszívni, az alkot-

many sánczai köze bevonni nem tudott, mert azok különleges mivoltukat a román nemzetiséggel felcserélni nem óhajtották. A romániai zsidók a román állampolgárságot szívesen elfogadják és arra törekednek is, de csak úgy, hogy különleges zsidó voltukat a maga valóságában megőrizhessék.

Én a román államnak minden jót kívánok, de már új bolgár foglalásáról sem jósolhatok semmi jót, nemhogy egy nagy Dákó-Romániának a megalkotását ránézve szerencsésnek tartanám. Szláv terület román tulajdonban, kész veszedelem, az ilyen birtok magával viheti a becsülettel megszerzett többi vagyont is. Az a földterület azzal a néhány száz községgel, amely Szilisztria, Turtukája, Balcsik és Ilánlik között a bolgár államtestből kihaló Károly király negyvenhetedik uralkodásának évében 1913 július 28-án a bukaresti békében a román államba bekebelezetett,..., soha sem lesz biztos román terület, mert a rajta kifejlődött erős bolgár nemzeti érzület nem fogja megengedni soha, hogy az valaha románizálódjék. Az ilyen elfoglalt földnek szive van, ami érez, ami visszavágyik; lelke van, ami felsír; a benne nyugvó ősök lelkei mind-mind hazajárnak és nem engedik, hogy a rajta élők eltántorodjanak és elpártoljanak a régi hagyományoktól. A román állam a lábába ekkor felvett egy élesen szűrő tövist, amely előbb vagy utóbb gyúladást okoz, daganatot és a román állam még jól fog járni, ha nem amputálják a lábát egészen s nem veszi el egész Dohruzsát, amelyhez a bolgárok már a múltban is jogot alkottak. A románok hiába hivatkoznak a történeti múltra, Mircea foglalásaira és egyebekre, Dobruzsza a bolgárok szemében bolgár terület volt a múltban és bolgár területnek fogják tekinteni mindig a jövőben is.

Annak a területnek a kihalásán a bolgár államtestből az oroszok részéről nem is volt elég őszinte, hanem a cár

részéről inkább pillanatnyi haragnak a következménye. Egy rakoncátlan szláv gyereknek a megfenyítése volt, aki az Atyuska akaratával szembeszállt. Az Atyuska könnyen békül, ha a helyreállított presztízs ismét tündökölni fog, jóra fordulhat minden. Jókedvében a gyermeknek mindent visszaad a czár, amit tőle haragjában elvett. Ezt a jókora szláv földet csak a czár előleges beleegyezésével lehetett Romániának odaajándékozni. Ez azonban nem a román állam szép szeméért, az iránta való orosz jóindulatból történt, mert ki hiheti el, hogy a czár szláv földet ajándékozzon romának minden ellenérték, utógondolat és ellenszolgálat nélkül?

Az 1912-ki balkáni háború az orosz czár akaratából indult meg és az ő közvetlen felügyelete alatt folyt le. Az események azonban nem úgy fejlődtek ki, mint a hogy a czár azokat előre kigondolta volt. Mert a czár úgy gondolta volt, hogy a török hatalom az összeesküvő balkáni fejedelmeket leveri, amikor neki aztán alkalmá nyílik hadaival szláv gyermekei védelmére közbelépni, a kifáradt törököket megsemmisíteni és nagy pompával esetleg bevonulni Konstantinápolyba is. A dolog azonban másképpen történt. A bolgár vitézség a felszereletlen török hadakon győzött, Drinápolyt elfoglalta, s a török haderőt Konstantinápoly kapujáig szorította le, úgy, hogy Ferdinánd bolgár király már komolyan a török fővárosba való bevonulásra gondolt. Ez a körülmény a czár számításait keresztül húzta, hisz Konstantinápoly, mint a keleti római császárok székvárosa, egyedül a czaré, az abba való bevonulás egyedül csak a czár számára van fenntartva. Ha a bolgár király lesz az első szláv fejedelem, aki a római császárok fészkébe betette a lábát, hová lesz a czári nimbusz, a presztízs és minden egyéb, ami ezzel a legfényesebb haditénynyel összefügg. A bolgár presztízs árfolyamának ezen hallatlan gyors és

nagy felemelkedése, a balkáni hatalmi egyensúlynak oly vakmerő felborítása, a nagy protektort kihozta a sodrából. A méregpohár csordultig telt meg, amikor a bolgárok mind-ezeknek a tetejében a vitás kérdések eldöntésére nézve a csári bíróságba belenyugodni nem tudtak.

Mikor megindult a balkáni háború és a román állam a bolgárokkal szemben a dobruzsai határ kiigazítására követeléseit részletezte volt, az orosz hatalom Románia ellen fordult s előtte kijelentette, hogy Szilisztria átadásáról szó sem lehet, a balkáni háborúba pedig beleszólni ne merészeljen s különösen hadseregének mozgósítására ne is gondoljon, mert akkor vele gyűl meg a baja. Romániát ekkor csak az osztrák-magyar és a német birodalom támogatta, követeléseit jogosultaknak ismervén el. Amikor azonban Bulgária hadisikereitől elkábulva, a csári függőséget lerázta magáról és politikáját a maga szakállára folytatta már, az orosz czár a maga hadával nem fenýíthette meg a rakoncátlan szláv gyermeket, mert ez ártott volna a csári méltóságnak. Romániához fordult, követeléseinek teljesítését tette kilátásba, csak mozgósítson és azonnal induljon a bolgárok megfékezésére. Bulgária letört, hadseregét szétverte a szerb, a görög, a montenegrói; a törökök visszafoglalták Drinápolyt és a román pihent hadsereg lábhoz tett fegyverrel Szófia kapuja előtt állott. Az elvérzett Bulgária érdekeit aztán 1913-ban a bukaresti békében tetszés szerint nyirbálhatták meg s az oda összegyűlt diplomaták olyan részeket kanyarinthattak ki maguknak a bolgár államtöbbl, amilyeneket csak szemük és a szájuk megkívánt. Nem lehet tehát sem követelni, sem várni Bulgáriától azt, hogy valaha elfelejtse a rajta elkövetett sérelmeket a megaláztatást, amikor ő legtöbb vérrel és a legtöbb anyagi áldozattal adózott, hogy a balkáni háború eredményeit biz-

tosíthassa. Egy ilyen seb be nem gyógyulhat soha. Romániát az orosz ekkor csak arra használta fel, hogy vele egy elbizakodott gyermekét megfenyítse.

Románia a testében már is érzi a bolgártövist; Bulgária felől védekezni kénytelen. Ez nemcsak anyagi veszteség, de a véderő nagy részének a lefoglalása, amit kritikus időben jobbra lehetne fordítani. És idővel kénytelen lesz védekezni Szerbia felől is, mert a szerb arczátlanság és gyilkos elvetemültség, ha nem ismert határt velünk, egy nagy hatalommal szemben, nem fogja mérsékelni magát Romániával szemben sem, amelylyel egymaga is szembe szállhat! Szerbia nem fogja tűrni, hogy a román királyság a timokvölgyi százezer- és a maczedoniai másfélmilliónyi románság között a román nemzeti kultúrát elterjessze, ellenkezőleg, minden igyekezetével annak elszlávosítására fog törekedni. Többek között ez lesz az egyik ütközőpont, s több a bizonyosnál, hogy ebben a románság fogja a rövidebbet húzni.

Az orosz győzelem ebben a világháborúban a balkáni népvizonyokat is egészen más alapokra fogja fektetni. Az orosz, mint a jó kottló, minden hatalmat és befolyást maga alá fog kaparintani. Az orosz cár ki fog békülni az ő gyermekeivel. Bulgária is beadja a derekát s nagy álmairól le fog mondani. A cár lesz a mindenható úr és az ő szava parancs lesz minden balkáni uralkodóra nézve. A román királyság ebben a helyzetben úgy fog kinézni, mint egy fehér galamb a ragadozó ülük között. Vájjon kire fog ő támaszkodni? A saját erejére? Azt hiszi, hogy őt egy Dákó-Románia megvédhetné az éjszaki medvétől és a balkáni farkasoktól? Ha beadná a derekát s a cárizmusnak engedelmes szolgája volna, ideig-óraig még megtarthatná a maga önállóságát és a maga területét is, ez a terület azonban

előbb-utóbb szálka volna a szlávok szemében. Es miért is tűrnének egy foltot maguk között, amikor azt egy kis benzinnel könnyen eltüntethetik szemük elől, hogy szláv ízlésüket meg ne zavarja. Több mint bizonyos, összeütközésre kerülne a dolog. Aki bírná, az marná és a szlávok bírnák. Nagy Frigyes egy nagy csata után, amelyben sok ezer porosz esett el, félvállról monda: „Sebaj, Berlin egy éjszakája helyreépítteti az elveszett emberanyagot!” De mit fog egy veszített csata után a román király mondhatni? Amikor a szláv-tenger hullámai köröskörül csapdosni fogják a román partokat? Dákó-Rornánia, az új román állam idegen elemei, az alkotmányon kívül álló zsidók, a honvesztett magyarok, németek, bolgárok, ruthének, törökök és más idegenek, összedugott kézzel fogják várni az összeomlást, vajjon honnan fog felfrissülni akkor a román hadsereg? Olyan kérdések, amelyek felől gondolkodniok kellene mindazoknak, akik nemzetük és államuk sorsát intézik és azt a lelkükön hordozzák. A muszka vezetők nem veszik-e észre, hogy most, amikor Románia semleges és az oroszok rászorultak az ő támogatására, már most foglalkoznak a román állam bekebelezési kérdésével. A Kiszenevben megjelenő „Drug” január 27-ki számában így ír:

„Nem lesz nehéz Romániát öt-hat kerületre felosztani és eloroszosítani. Hiszen ismeretes, milyen könnyen olvasztják magukba az oroszok az idegen népeket. Románia boldog lehet, ha végül is a csárok uralma alatt élhet. Románia lakosságának a nagy tömege parasztokból áll, akik nyögnek az adóterhek alatt, a legnagyobb nyomorban élnek. Oroszországban ugyan nincs oly sok szabadsága és joga a parasztnak, mint Romániában, ezzel szemben azonban a mi parasztjaink élete nagyszerű és feleslegekben bővelkedő. Nagyon könnyű lesz tehát a román parasztságot megnyerni, de hamarosan készen leszünk a műveltebb osztályokkal is.”

Hogy fognak beszélhetni az oroszok majd egy győzedelmes háború esetén, ha most, amikor bajban vannak, egy független királyságról ily gyalázatos módon gondolkodnak?!

Ez a világháború Oroszországnak nemcsak világhatalmi, hanem a szlávizmus és a románizmus sorsát is eldönti. Annak győzelme, ennek végpusztulását jelenti. A románizmus pusztulása keleten orosz győzelem esetében biztos. A román királyság az Oroszbirodalom keleti politikáját, konstantinápolyi törekvéseit és világuralmát nem feshélyezheti. Mindezekből látható, hogy ez a kérdés az orosz érdekekre annyira fontos, hogy megérdemli, miszerint az orosz ágensek semmi áldozatot ne kíméljenek és semmi eszköz alkalmazásától vissza ne riadjanak, csakhogy a célhoz jussanak.

Poklevszky-Koziel is azért a célért mozog. A vornan királyság ebben a kérdésben sok oknál fogva majdnem döntő szerepet játszhatik. Ha semleges marad, még mindig becsületes politikát követ és mi iránta ezért is hálásak lehetünk. Ha ellenünk fordul, a saját sírját ássa meg, úgy is, ha mi győzünk, úgy is, ha minket győznének le. Az orosz politikának azonban az a célja, hogy Romániát ellenünk állandóan izgassa, a kedélyeket szüntelenül lázítsa. Az orosz jól ismeri az emberi hiúságot, az emberek gyengeségét, azokra vadászik.

Poklevszky-Koziel ismeri a maga jómadarait is, számítása így beválk, mert eddig minden kelepccének megkerült a maga áldozata. A bájos hangú csizék és tengeliczek csalogató szavára egész csoportok szállanak le a hamis fa lépvesszőire; a főváros perifériáiról, a külvárosok minden verébje és póczegere az apró kása végett és a pergelt szalonna illatára az utcára került, hogy a nagy nemzeti ideál maszlagjától elkábított, már az orosz horgokon vergődő nagy tőkehalaknak bámuló környezete is legyen. Erre a

rubelforgaiom is a rcuián főváros váltóhelyein meghatványozódott; koldus alakok, bojárok, akinek tegnap egy párájuk sem volt, már Szinaja játéktermeiben orosz rubelekkel dobálóztak sa pénzintézetek váltóprolongációi csengő orosz értékekkel lettek lebonyolítva.

Az utcák képe megváltozik. A külvárosok szemetje elhagyja a mahalák sötét odúit, s a nyílt utczákon tömörül, féktelenül bátor lesz és szemtelen. A Calea Victoriei, a Károly és az Erzsébet buleárdok megtelnek csirkefogókkal és inzultálják azokat, akikről tudják, hogy Poklevszky-Koziel úrral nincsenek egy véleményben. Nyomást akarnak gyakorolni az irányadó körökre . . . dicsőíteni az oroszbarátokat; megfélemlíteni és megfutamítani a gyáva ellenfeleket; kő és furkósbot a fegyverük, amelyekkel ablakokat és emberi főket törnek be. Terror minden irányban.

Mi a jelszó? „Éljen a háború!” Ki mellett? Oroszország mellett, Ausztria és a magyarok ellen. És mi a cél? Erdély és Bukovina elfoglalása, a nemzet kiegészítése (intregirea neamului), a nagy román nemzeti államnak a megvalósítása! Tehát harcz és háború a nagy román ideálért, a magyarok ellen! Éljen Oroszország, a czár és minden, ami orosz! És vesszen el Ferdinánd román király, annak minden pereputtyja, Bratián egész kormányával és minden románnal, aki most nem áll az oroszok mellé, hogy a román ideált megvalósíthassák ...

Ebben a szerencsétlen és gonosz játékban vájjon kik a vezetők? Csakhamar kibontakozik a Poklowszky-Koziel által le-, vagy felpénzelt egész banda, amelynek tagjai tegnapról mára önmagukon, meggyőződésükön valóságos harakirit végeztek. Hogy gonoszságuk a maga megmérhetetlenségében kidomborodjék, bemutatom itt mindjárt egy néhány főalakját. Ezeknek a bűne nem abban áll, hogy oroszbará-

tok, mert hiszfti oroszbarát lehet valaki talán meggyőződésből, összeköttetéseinél és tradíciójánál fogva is, hanem abban, hogy megcsaltak egy kört, hűtlenek lettek egy zászlóhoz, amely alatt addig becsülettel küzdöttek; hogy ők meggyőződésük ellenére lettek oroszbarátokká, pénzért, mert másképpen nem lehet megérteni azt a nagy erkölcsi süllyedést, amelyen keresztül mentek.

Egyik főkolompos, *Mille* Konstantin úr, az *Adevarul* és a *Dimineata* elterjedt bukaresti lapok tulajdonosa. Kisbojár (boiernas) ivadék, akit öblös» demagógiája és szerencsecsillaga a szociálisták közé vezetett. E miatt a jásszii egyetemről kiutasították. Belgiumban jogot végzett; Párisban is megfordult. Hazatérve, Bukarestben ügyvédeskedik. Egész életében kétes üzletekben és bűzös panamáknak utazott. Filipescu Miklós, akivel ma már az oroszok jásszlánál egy tört cserépből eszik, nyíltan a zsebmetsző (pungas) jelzővel tisztelte meg. A bukaresti kenyérgyártás alkalmával a munkásság számára gyűjtött kenyérpénzből lapot indít s ezúton előtérbe lép, a homlokra ül. Fegyvere a terror, tollából sár, piszok és epe csepeg. Bűnös manipulációiért mindjárt kezdetben a szociálisták pártjuktól kilökik, de időmultán a körülmények hatása alatt ismét visszafogadják s dr. Rakovszky mellett a szociálisták vezető embere lesz. Mindezekből kitetszik, hogy *Mille* úr után sok helyt tettek be már az ajtót, hogy sem becsület, sem üzleti ügyekben nem kényes; egyike azoknak tehát, akik sok légygyei is a kucsmájukon még mindig az emberek között tudnak járni és szerepelni.

Rosetti Radu egyik röpiratában így jellemzi:

„*Mille*, mint szociálista háború- és oroszellenes, mint újságíró és laptulajdonos monarchiabarát, aki egy nyugodt gesztussal leinti a magyarországi románokat, ha Romániába mennek sírva

mutogatni képzelt sebeiket és panaszkodni a magyar viszonyokról. „Hiszen tűrhetőbb ott a ti helyzetetek — nyugtatta meg őket —, mint itt a román parasztoké.” A monarkia iránti buzgó barátságát egy időben annyira fokozta, hogy állandóan ostromozta azokat a román vezetőférfiakat, akik a bukaresti Kultur-Ligába tömörülve, „román kultúra terjesztése” címen a magyarországi románok között pénzt osztogattak ahelyett, hogy a nivótlan romániai kultúra fejlesztéséért törekednének.”

Később azonban lapjában ő is ugyancsak az erdélyi „elnyomottak” számára adományokat gyűjtött, amikről elszámolni megfélejtkezett. Ezzel beállott a román nemzeti ideál rajongói közé, ami szintén jó üzlet volt, mert a ligisták kegyükbe visszafogadták s a magyarországi túlzók is elfelejtették a rajtuk elkövetett bántalmakat.

Rosetti Rádti úr így folytatja:

„Ennek a politikai szélkakasnak a politikája szüntelen változott, csupán külső politikája mutatott határozott irányt, amennyiben állandóan az osztrák-magyar monarkia mellett és Oroszországgal szemben foglalt állást. A monarkia mellett való politizálás miatt, jól tudjuk, pár évvel ezelőtt a magyarországi túlzó román nácionáliszták bojkottálták az Adevarult és azzal gyanúsították, hogy a Balplatz megfizetett orgánuma.” Aztán:

„Hogy ellenünk támadt, azon nein csodálkozunk, de hogy olyan forró öleléssel fordult Oroszország felé, ez érthetetlennek tűnhetné fel, ha nem ismernők Mille úr feltétlen érdekepolitikáját. Mille megtagadja háború- és oroszellenes múltját, meghazudtolja minden nagyhangú vezércikkét, amelyben valaha oly vehemens módon falta az orosz cárizmust.”

Ezt az embert a bukaresti szocziálista munkásság országos képviselőnek is megválasztotta éppen akkor, amikor Miklós cár Constánzában a román királyi udvarnak a vendége volt. Mille és Miklós cár! Két ellentét! És amikor az orosz cár a román tengerparti városban pohárköszöntőt mondott, Mille úr Bukarest városában szintén

ünnepeltette magát, tiszteletére hívei a győzelem öröme bankettet rendeztek, amelyen a nagy szocziálistavezér így beszélt:

„Amikor mi itt megválasztatásomat ünnepeljük, Constanca-ban királyi családuknál mulat a *vörös czár*, Oroszország czárja, aki a fejbúbjától le a kis lábujja hegyéig egészen vörös, a leigázott népek szabadsághőseinek, a pogromok ártatlan áldozatainak piros vérétől, amelyet róla a Névának a tengerbe rohanó víztömege le nem mos. Es a vörös czár nem azért jött el hozzánk, hogy visszaadja nekünk elrablott Beszarábiánkat, amelynek románságát már eltüntette a földszínéről, hanem azért, hogy ismét segítségünket kérje ki más népek és országok leigázására, mert a földes a véréhes vörös czárnak még nincs sem elég területe, sem elég hatalma ezen a földön! De már ebbe, esküszöm, bele nem megyünk!”

És az ünneplő közönség nagy lelkesedésében felkiáltott: „Esküszünk, nem megyünk bele!” Mennyi kárba ment lelkesedés és mennyi hasztalanul elpárolgott tűz és melegség! No, de mindegy! Mille és Miklós czár, mégis két rokonlélek lett! Itt legfennebb afelett elmélkedhetünk, hogy ez az alak mekkora erkölcsi megrázkódtatáson mehetett keresztül, hogy megszegje esküjét és megcsalja jámbor és híi választóit szemtől-szemben?! Arról sokat hallottam, hogy a szenvedések, a nagy lelki megrázkódtatások egy éjszakán át is megfehéríthetik az embernek a barna hajfürtjeit, vagy megnémítik az ajkat, hogy a nyelv forgása megakad, sőt még az agyat is megőrjíthetik, de hogy valaki minden lelki megrázkódtatások nélkül, egy kellemesen áttöltött éjszaka után, epesszél egy esküt megszegjen, egy zászlót, amely alatt küzdött, eldobjon magától és fehérnek lássa ma azt a czárt, akinek vörösségét tegnap a Néva egész víztömege sem moshatta fehérre, ide akkora lelkizüllés és romlottság szükséges, amely még a czár vértengerénél is nagyobb.

A dolog annál érthetlenebb, inert Mille úr társainak (Honigman, Rothenthal, Braunstein) hitsorsosait a vörös czár nagy birodalmában egyes pogromokban a kelleténél nagyobb igyekezettel is saktérozják, ami rituális szempontból legalább is felesleges. Különös csak az, hogy Mille úr czári színvakságánál fogva ezeknek a pogromoknak a vérét is ma már fehérnek látja, sőt boldogoknak tartja a zsidókat és üdvözülteknek, hogy a kozákllovak patái alatt, vagy a kozákok fegyvereitől elvérezhetnek.

Ez az ember a czárimádatnak valóságos örvöngője lett. A szent czár nevében és érdekében lázít és hazudik. Poklevszkynek ez az ugató kutyája hazug híreivel egész Romániát lázban akarja tartani. Már a hadüzenet után mindjárt, augusztus első napjaiban megkezdődött a közönség rémítgetése a lelkiismeretlen russzofiltól. Azok, akik Tismara, Câmpulung, Câlîmanesti, Vâlenii-de Munte, Soveja és Stânic a Kárpátok kedves üdülöhelyein pihentek, alarmirozva voltak, hogy: *Ki-ki csak haza, gyorsan csak haza!* Mert a rosiorok és dorobánczok, a román hadtestek, már fegyverben állanak, készen a Kárpátok megszállására, Bukovina és Erdély elfoglalására. A jámbor üdülők a szélrózsa minden irányában észnélkül menekültek. Azután jöttek rakásra a többi hazug hírek, hogy a magyarok Máramarosban és más helyeken ezerszámra öldösik a románokat, hogy felperzselik a román vagyont, hogy a nép lázong; a katonák hűtlenül elhagyják zászlóikat, mert a magyarok kegyetlenkedéseit tovább elviselni nem tudják. Ez az ember, aki tegnap még a szabad eszmék és a gondolatszabadság szolgálatában irtó háborút indított Rákovszky szocziálista vezér érdekében a kiutasítás! törvény ellen, ma a képviselőház szószékéről követeli az azóta elavult törvény szigorú végrehajtását, különösen pedig a román állam területén levő német hírlapírók

kiutasítását, mert azok az orosz érdekek ellen merészkednek írni és beszélni. Hadiállapotot, statáriumot követel, nem azért, hogy az állam semleges állapota, becsületes népkimélő politikája megóvassék, hanem hogy a kivételes törvényekkel megfojtassék minden mozgalom, ami az orosz érdekeknek árt és visszafojtassék minden gondolat, ami a csárizmus ellen szólana. Amikor még tegnapi elvtársai, a szoczialisták, országszerte megtartott gyűléseikben tiltakoznak nemcsak az orosz barátság, nemcsak a háború és a véröntés ellen, hanem Mille úrnak erkölcsi züllöttsége és áruló politikája ellen is, ez az ember összes román elvtársaival szemben kidüllesztzi a mellét, füttyülve minden bizalmatlansági szavazatra és sutba dobva minden tiltakozást, háborút követel, vért és anyagi áldozatot, hogy az orosz csárok mindent lehengerelő keleti politikájának szolgálatot tehesen.

Ez az ember ma se lát, se hall. Amióta Poklevszky-Koziel termeiben megtörtént az alku s amióta neki kijár rendesen a Judás-pénz, a zsold, szóval amióta az oroszokkal egy gyékényen árul, azóta megváltozott egész észjárása és vérkeringése is. Ő, aki mindig demokrataságára volt büszke s hirdette, hogy benne a demokratizmus vérré vált, mint csizmadiában a fészű, ma már a muszkavezető bojárok palotáiban kilincsel, dölyfös bojárokkal, nagyurakkal parolázik, a nép érdekeit felrúgva, maga körül harap, rug és kapál s eszeveszett módon uszít a háborúra, az egyedül üdvözítő csárnak a zászlói alá gyűjtven a híveket. Ez árulás, ez hazaárulás, mert Mille úr egy pár büszkeségében megsértett bojár társaságában oly politikát űz, amely az országot és a dinásztitát rombadöntheti.

Mille úrnak a bűnössége annál nagyobb, mert visszaélve az ország szabad intézményeivel, a gondolatszabadságával, a sajtóval, gázol a király; tekintélyben, lenézi király

kicsinységét és hirdeti az orosz czár sérthetetlenségét és személyének isteni voltát. Amíg Mille úr, eltekintve a beszárabiai szörnyűségektől, már észre sem veszi a bukovinai románságnak az oroszoktól való megkínztatását, vagyónának elrablását, feldúlását, a román légió elfogott hős ifjú katonáinak a gyáva és nemtelen kivégeztetését, papjainak elhurcolását, templomainak lerombolását és szüzeinek megfertőztetését; amíg észre nem veszi, hogy az orosz vadság Bukovinában román vérben fürdik s nincs a czár ő szentségéhez egyetlen panaszzava sem, addig    a lerubelezett   r  l  , mert   js  g  p  rja elfogyott, pellengérre állítja Ferdinánd román királyt, akinek hűséggel tartozik,   t a német papírgyárak czinkost  rs  nak nevezi, mert a pap  rtr  szt a maga pap  ranyag  t a szükséghez képest gazdaságosan osztotta be. Pedig neki a német tröszt pap  rj  ra nincs is szüksége, mert barátja Poklevszky-Koziel Moszkvából   s Kiewb  l orosz hajókon annyi papírt szállított neki, amennyire az orosz propaganda czéljaira csak szüksége lehetett.

  s amikor Mille   rnak a kit  r  seire, a cz  rizmus dicsőségére elletett dervist  nczaira az ország meg nem mozdul, hanem nyugodtnak marad; amikor látja, hogy az ország nein lázad fel és nem fog fegyvert a muszka ideálokért, tajtékzó d  hvel a nemzet ellen fordul és *Spovedanic trista* cz  m   czikkében írja:

„*Sz  gyenlein, hogy román vagyok! Sz  gyenlem, hogy újságíró vagyok, még hozzá k  t lapnak az igazgatója, sz  gyenlem, hogy mint képviselő, tagja vagyok a törvényhozó testületnek!*”

„Mint újságíró hiába kiabálok, hiába   rok, hiába buzd  t  :   s vil  gos  tok fel mindeneket, a j  gblokk nem veszi számba figyelmeztet  seimet. Nem lenne-e jobb *a tollat elt  rni*   s felhagyni a jajveszékeléssel és belépni a „hívők” táborába?”

„A parlamentben is hideg a levegő, annyira, hogy m  g az   n verem is megfagy. Legfeljebb mosoly vagy mosollyal vegyített

szánelom az, amit észreveszek akkor, ha ott felszólalok. Nem lenne-e jobb otthagyni ezt az energiagyilkoló helyet?”

Nem kell Millének hinni; nem szégyenl ő semmit. Sem a tollát nem fogja összetörni, sem egyéb kárt önmagában és érdekeiben tenni nem fog. Meg fog ő maradni képviselőnek is. Ő ezentúl is a felszínen fog maradni és úszni fog a vízárban, de csak lefelé, mint a légneműekkel tel ítélt hulla, amelyet a víz az iszapból felemel és a felszínen tova elsodor.

Nem kell félni, nem szégyenl Mille úr semmit. Nála minden mondat csak retorikus szólam, amely ámitásra van szánva. Románia közéletében ez az áruló még sok zűrzavart fog csinálni s vissza nem fog vonulni addig, amíg rajta nem kapják két kezével a lisztes zsákban.

A romániai szoczialisták egykori fegyvertársukat eléggé biztatják a visszavonulásra s ha volna Millének egy kis szemérme, azt meg is cselekedné. A napokban is galaczi népes gyűlésükön bojkottot mondtak ki ellene is, lapja ellen is. Leleplezték, nyíltan emelték ellene a vádat, hogy *azért izgat a háború mellett és bizonyos államok ellen, mert erre pénzt kapott.* A román fővárosban összegyűlt szociáldemokraták hasonló értelemben nyilatkoztak. Dr. Rákovszky és Frim erélyesen tiltakoztak a háborús párt áruló izgatásai ellen. Rákovszky arra is hivatkozott, hogy a czár orosz kormányzóságot akar csinálni Romániából. Millének árulásait elítélték és *határozatban követelték a lojális semlegesség fenntartását.*

Mindezekből kitűnik, hogy Millének elég oka volna a szégyenkezésre. A hetven éves üzérnek azonban immár cserepes a bőre. Az agya meglágyult, mert nem azért szégyenkezik, amiért kellene, hanem azért, amiért őt erkölcsi felelősségre vonni senki sem akarja!

Megvetésünk egész mélységének hátrahagyásával el kell fordulnunk már ettől az erkölcsi torzalaktól, hogy egy nem kevésbé erkölcsileg züllött politikai alakkal megismerkedhessünk.

Ez az alak nem más, mint *Jonescu Táke* ügyvéd, több versben miniszter, aki elveit az életben úgy változtatta, mint más ember a köpenyegét az időjáráshoz és a körülményekhez képest. Kiváló szónok s Romániának legbeszédesebb íllamférfia. Nem csoda, hogy Filipescu, mostani bajtársa, nemzeti pitypalatynak nevezte el. Mindig az előtérben, lehetőleg a homlokon ül, hogy mindenki lássa és ha szükség van reá kézügyben lehessen. Sivár, önző léleké aki mert magához hasonlót nem talált, végig járta az összes pártokat. Ma már az önalkotta pártjából is kiugrott, mintha csak a saját bőréből ugrott volna ki. 1884-ben mint ultraszabadelvű, Bratian Jon kormánya mellett küzd, de már a következő évben dissidens bolygóvá alakúí át, míg később a konzervatív bojárokhoz szegődik. Ez a levegő sem volt neki való, új dolgon törte a fejét, megalapította a demokrata-konzervatív, vagyis az úgynevezett „fából vaskarika” pártot, amely hosszabb vergődés után az elnököt orosz politikája miatt kidobta magából. Ma Jonescu Táke tizenkettőd magával Poklevszky-Koziel horgára akadván, csalogató tengelicze lett az orosz politikának, amely a román királyság ellen tör. Ez az ember körül-belül ötvenhat éves; ő vezeti az egész oroszbarát pártot s látható román feje annak az orosz bandának, amely dül és rombol és az utcát izgalomban tartja.

Mikor Románia erődítéséről volt szó a *Românul-ban* fulmináns cikkeivel Jonescu Táke ad oculos demonstrálta, hogy azok az erődítések 70csak Oroszországnak szólhatnak.

Ez a kérdés 1890 végén s a következőnek az elején volt

szőnyegen, amely évnek a januárjában Jonsescu csak úgy ontotta Oroszország ellen közleményeit. Az erődítések kérdését „Külügyi politikánk” című cikkében tárgyalta, abban lelkének egész hevével Oroszország ellen tombol. Ezzel kapcsolatban egy másik cikkben (Iredenta) kifejti, hogy a román királyság területén senki sem gondol Erdély elfoglalására; ezt örült gondolatnak minősíti. Romániában nincs iredentizmus, ott minden lélek csak Oroszország ellen dolgozik. Jonsescu úrnak kiválóan érdekes „Neutralitatea” című tanulmánya, amelyben a közép-európai hatalmakhoz való csatlakozást tartja az egyedüli üdvözítő útnak Romániára nézve az orosz megsemmisítő törekvések ellen. „A mi küldetésünk” című cikkben Románia keleti hivatását úgy határozza meg, hogy az a nyugati kultúra planétája legyen a moszkovita sötétség ellen. „A mi hagyományos politikánk” szintén érdekes cikke Jonsescunak; ebben a román vezető államférfiaknak azt a politikát ajánlja követés végett, amelyet az elődök folytattak s amely az oroszok gyűlöletében jegezesedett ki. Mindezek között e nemben Jonsescu Táke úrnak legbecsesebb „Jmmicii firesc ” (Természetes ellenség) című közleménye, amely az írónak egész gondolatvilágát kitárja s azért érdemesnek tartom belőle egyes részleteket szószerint is bemutatni:

„A népek között kétféle versengés, ütközőpont lehetséges. Az első apró félreértésekből, az uralkodók és államférfiak szeszélyeiből, valamely nemzeti bolondoskodásból állhat elő, háborút idézhet elő, ami elég véres is lehet, de a végek-végén elmúlik és idővel az ellentétek úgy elsimulnak, mintha nem is léteztek volna.”

„Vannak azonban ütközőpontok, miket az uralkodók és államférfiak minden igyekezete és bölcsessége sem tud az útból eltávolítani; hiábavaló a béke fenntartására vonatkozó minden kölcsönös nyilatkozat, mert a háború végzettszerűleg tör ki és rombol, az ellentét pedig csak akkor szűnik meg, amikor a vetélytársak

egyike a porondon marad, vagy hosszas és keserves tapasztalatok után mindkettő meggyőződik arról, hogy a másikat le nem győzheti.”

„Ilyen veszedelmes fajtájú az oroszsal való versengésünk, ütközőpontunk is. Ami életünk, lételünk ellentétes az orosz ideállal. Az ő ellenségeskedése ellenünk csak akkor fog megszűnni, amikor minket már megsemmisített, vagy meggyőződik arról, hogy meg nem semmisíthet.”

„Hogy ennek a nagy igazságnak a mélyébe behatolhassunk, a történelem lapjait lesz szükséges forgatni. Ez a történelem e tárgyban bármily ékesszóló is és bármily hatalmasan bizonyítsa, hogy Oroszország kétszáz esztendő óta mindent elkövetett, hogy minket elpusztítson; bármily nyilvánvaló legyen, hogy minket Lengyelország és Beszarábia sorsától csak a véletlen szerencse mentett meg, ez mind nem elégséges. Ami Oroszország gyűlöletének megadja a valódi jellegét, az a mi földrajzi fekvésünk Európa térképén. A modern világ legnagyobb birodalmának a küszöbén állunk, egy százmillió lakosságú állam szomszédai, amely ötven év alatt népességét megkétszerezte már; egy fiatal nemzetnek állunk az útjában, amely mint minden éjszaki nép, a délvidék smaragd tengervizei felé vágyik, hogy szívhassa a balzsamos levegőt és sütkérezzék a déli nap égető, forró sugaraiban. És minket a sors éppen keresztül helyezett ebben az útban, hogy Oroszország nem haladhat fejlődése természetes iránya felé csak úgy, hogyha végig tapos a mi testünkön.”

„Közöttünk nincs szó kicsinyes súrlódásról, valamely apróbb félreértésről, amit az idő és a körülmények könnyen megszüntethetnek, két ellentétes életről van szó, egyik a másikat kizárja. A román nemzeti létről van szó, amely csak úgy állhat lábra, hogyha a másik a *maga* nagyravágását mérsékelni tudná.”

„Egy ilyen kérdés megoldásánál nem lehet szó tehát meg egyezésről, apróbb engedményekről. Mi élünk, mi által Oroszország rövidséget szenved abban, ami kétszáz esztendő óta megdobogtat és megmelegít minden orosz keblet; emiatt lehetetlenné válik az orosz álom megvalósítása: a román királyságot, a román nemzetet beleolvasztván az orosz államtestbe, azt átadni a múltnak, hogy azt csak történelmi hagyománynak tekinthessék.”

„Ez az igazság! A terület, amelyet mi Europa térképén elfoglalunk, nem azoké a szerencséseké, akik minilen gond nélkül élhetnek és félelem nélkül jövő sorsuk tekintetében.”

„A sors által idedobva a Duna völgyébe, amely századok óta annyi katasztrófát látott, a mi helyzetünk, állásunk nehéz, de tisztességes is, mert a történelem ránk bízta a nyugati műveltséget, hogy azt megvédelmezzük az oroszok vadságai ellen. A tények kényszere belőlünk egy akadályt teremtett a nagy birodalomnak az útjában, amely egyúttal egy hatalmas nemzetnek a tulajdona. Ez a hatalmas birodalom megkísérelte, megkísérli és meg fogja kísérelni az előre lépést az úton, amelyet a végzet számára kijelölt. Ez az út azonban rajtunk halad keresztül. Azért ez a nagy nemzet megkísérelte, kísérli és megfogja kísérelni, hogy minket kitörüljön a nemzetek könyvéből. Ebből az orosz irányadó körök és férfiak nem is csinálnak titkot.”

„Az egészséges emberek, Bismarck szerint, nem állanak meg a félúton azért, mert valamely akadályba ütköztek. A nemzet, amelynek a gondviselés oly nagy hivatást rendelt, útjában nem fog megállani azért, hogy a román nemzetet megkímélje!”

A cikkek minden sorából a hazafias aggodalom, a tiszta meggyőződés és a történeti múltnak leszűrt tanulságai csúcsosodnak ki, amelyek együtt véve az olvasóra meggyőző hatással voltak. És nagyon különös, hogy amíg a J. I. Brătianu Tákétól meggyőzött román közönség a muszkák elleni gyűlöletben s az író kimutatott igazságok mellett megmaradt, addig ő, az író köpönyeget forgat, hogy ma már ugyanazt a közönséget az orosz cár imádatában akarná összeforrasztani. Aki tegnap azt hirdette volt, hogy Romániában nincs irredentizmus, mert ott minden gondolat és cselekvés a muszkák elleni védekezésben merül ki; hogy ott Erdély elfoglalására nem gondol senki; aki tegnap még a közep európai hatalmakhoz való simulást tartotta a román királyságra nézve az egyedül üdvözítő politikának, az ma már nyíltan kijelenti, hogy:

„Kora ifjúságomtól fogva egy ideálom volt: *Erdély elfoglalása*, s nem akarok addig meghalni, amíg ezt az ideálomat megvalósítva nem látom!”

Vájjon Jonsescu úr mikor beszélt meggyőződése ellen, mikor mondott valótlanúságot és mikor csalta meg közönségét? Akkor-e, amikor meggyőzően bizonyította, hogy Romániában nincs irredentizmus, hogy ott Erdély elfoglalására nem gondol senki, mert ott minden gondolat és cselekvés az oroszok elleni védekezésben merül ki; akkor-e, amikor ő a közép-európai szövetség mellett állott s Oroszországot a román királyság egyetlen természetes ellenségének állította, vagy ma, amikor minden tételét megfordítja s kimutatja, hogy Romániában igen is van irredentizmus, hogy Erdély elfoglalása neki is, másoknak is már kora ifjúságától fogva álma volt, amelyet a hármasszövetség ellen csak Oroszország segítségével lehet megvalósítani? Ezt a dolgot ma nehéz volna megállapítani! Egy azonban világos és megdönthetetlen, hogy az akkori cikkekből kicsepegő erős meggyőződés s a történeti múltból leszűrt tanulságok, mint a felfujt szappanbuborékok a levegőben, szétpattantak, azokból nem maradt meg Jonsescura nézve más hátra, mint hazafias jellemén az a bizonyos folt, amelyet le nem moshat róla semmise, a közönségben pedig a csalódás arra nézve, amit a nagy férfiú a múltban állított s egy kétely annak igazsága felől, amit Jonsescu úr a jövőben még prédikálni fog. Igen is, ezen a világon minden változó és minden mullandó, gyakran még a politikai meggyőződés is. És amikor gróf Andrassy Gyula Jonsescu Tákét meg nem érdemlett figyelembe részesítette, hogy következetlenséggel vádolva, a szemére veti és kimutatja, hogy a mai Jonsescu nem a régi és a régi egészen elüt a maitól, a román államférfiú él is a jogos védelemmel és mondja:

„Andrássy huszonnégy évvel ezelőtt írt munkáimból idéz ... De engedjen meg nekem — folytatja — , hogy amint akkor úgy láttam Románia érdekében való nézeteim nyilvánítását, úgy most is ezen alkalommal is biztosíthatom arról, hogy ismét tisztán látok és egyedül Románia érdekében cselekszem. *Azonban a körülmények megváltoztak; az idő elhaladt és a problémák éppen úgy, mint a megoldások, már nem ugyanazok! Gróf Andrássy azt hiszi, hogy huszonnégy év előtti meggyökeresedett véleményem örök igazságokat tartalmazott. Csalódik. A legutóbbi huszonnégy év alatt minden megváltozott, ami akkor igazság volt, ma már többé nem az!*”

És itt álljunk meg egy kissé, hogy megkérdezhessük Jonsescu úrtól, hogy akkori oroszellenes álláspontjáról tekintve a dolgokat, huszonnégy esztendő alatt vájjon mi változhatott meg annyira, hogy ő kénytelen legyen régi elveivel felhagyni? Talán Oroszország örökre lemondott a Kelet-római császárok székhelyéről, a Márványtenger szorosai és a Középtenger balzsamos levegője nem izgatja többé? A hatalmas czár talán lemondott a balkáni szlávok gyámkodásáról, megadta nekik a szabadságot, az önrendelkezési jogot, hogy azokkal immár a törökökkel szemben semmi célja nincsenek? Talán visszaadta Romániának az elrabolt Beszárabiát, vagy talán annak eloroszosodott románságával kegyelmesebben bánik? Ugyan mi változhatott meg annyira: talán Románia földrajzi fekvésén mutatkozik eltérés, hogy ma már nem fekszik az oroszoknak éppen keresztül az útjában a szorosok felé való törtetésében? Talán Romániának elsüllyedt, megsemmisült egész történeti múltja, hogy az apák és az anyák minden szenvedését, megkínóztatását és megaláztatását elnyelte volna már a föld? Az ezekről szóló mondák, az apáktól hátramaradt elrémitően szép hagyományok, az anyai átkok, a szívet megrázó siralmak bizonyosan hipokondra apák és hiszterika anyák látományai voltak csu-

pán úgy, hogy e tekintetben huszonnégy esztendő alatt az oroszok teljes ártatlansága derült ki? Vagy a románság a kétszázados szenvedésért az oroszok részéről valamely kárpótlásban részesült, amiről Jonescu úr már értesült, de mi még arról semmit sem tudunk? Talán a mostani háború nyújtott Jonescu urnák erős bizonyítékokat az oroszok jóindulatról, emberséges voltukról; a magyarok és a németek vadságáról az ellenséggel, avagy a román lakossággal szemben? Hol vannak a példák? Bukovinában láthattuk a felperzselt román falukat, birtokokat, a pusztulást, a rablást, az ártatlan polgárok megkínóztatását és elhurczolását messze idegenbe; a jajgató anyákat, a megbecstelenített nőket, akik mindnyájan mind az orosz humanizmust átkozzák, amelyért Jonescu nia már annyira lángol. Bukovina összegyűlt románsága egyhangúlag tiltakozott a vad hordák vandalizmusa ellen, de mit ér egy országnak a jajgatása, átká és tiltakozása, hogyha egyszer Jonescu huszonnégy év után meggyőződött arról, hogy a szlávizmus biztosíthatja csak a románság létét keleten.

Jonescunak talán az orosz ármádia imponál, amelynek hatalma és ereje felül áll minden emberin. Huszonnégy év után tehát a kozák erkölcs nemesült s nála a katonai ére nyek sokasodtak meg. Az orosz ármádia erkölcsseiben ma éppen olyan vad, mint századokkal ezelőtt.

Nálunk még a kutya is Zimmerrein, az orosz katona az asztalra gazol, amelyről az Isten áldását ette és az ágyat piszkolja be, amelyben nyugodott. Ez az orosz katona egyetlen kiválósága, amellyel nem találkozunk a legsötétebb Afrikában sem s e tekintetben az orosz ármádia első helyen áll. A bukaresti russzofil „Dimíneata” — amint ő maga írja --- szükségét érzi, hogy orosz barátainak bukovinai üzelmeiről az alábbi vallomást tegve:

„Akárkinek is dolga volt a kozákokkal, tudja, hogy minden kozák lop. Meglehet, hogy parancs van arra, hogy ne tegye, ámde ő nem tágít e szokástól. Különösen a fegyverek, telefonok stb. utáni házkutatások alkalmával nem mulasztják el a kozákok, hogy az arany- és ezüstműveket, kanalakat, villákat, gyűrűket, órákat, általában az értéktárgyakat magukkal ne vigyék. A hatóságoknál erre vonatkozólag nagyon sok panaszt tesznek. Az udvarokból továbbá sertéseket és szárnyasokat lopnak, vágómarhát ritkábban, mivel ezeket nehezebb eldugni és szállítani. Gyakoriak a rablótámadások. Sokat az úton állítanak meg, átvizsgálják ruháikat és az órán kívül még a talált készpénzt is elveszik tőlük. Nagyon gyakran elveszik a járó-kelőktől a dohányt is. A szegény nép még többet szenved azonban a rekvirálás, mint a lopás által. Egy szekeret két lóval a bukovinai faluban már nem lehet többé találni. .. Az oroszok által elkövetett gyilkosságokról csak egy esetben tudnak, amidőn egy tanítónőt a lakásán a kozákok agyonszúrtak.”

Egy utazó Lodzból ezeket írja:

„Olyanok mondták nekem, akik átélték e borzalmakat; férfiek, akiket megőrijtett a kín, apák, akik megőszültek leányuk szerencsétlenségén való fájdalomban. Az orosz uralom alatt szabad préda volt a nő. A közlegények ezzel kedveskedtek tisztjeiknek, a tisztok följebbvalóiknak. És az orosz katonák brutalitása ellen nem volt védelem. Sok keserű köny szántotta akkor e szép arczocskákat s a könyek újból kibuggyantak, amikor az orosz uralom másodszer is visszatért.”

A leigázott területeken az ármádia tagjai nem a béke és a rend helyreállítására és fenntartására, nem az élet- és vagyónbiztonságra gondolnak, hanem segítenek a közrend felforgatásában, útonálló gyanánt zsebeket kutatnak ki, órákat, zsebkéseket lopnak, rabolnak; magánvagyonot dúlnak és rombolnak, mint hajdan a Dzsingischau hordái tették. A folyó háborúból ez az ármádia rablóhadjáratot csinált; ártatlan, békés polgárokat gyilkol és rabol. Csernoviczból a vitéz ármádia négyszáz szekeren vitte el a rablott holmit; nőket, férfiakat hurczolt el magával, mint győztes csa-

tájuk után Afrika vadjai. Anglia ha azt a bizonyos akasztófa törvényt meghozza, melegen ajánljuk, hogy arra mindenek előtt az orosz ármádia generálisszimusszát húzassa fel, megtorlandó a bűncselekményeket, amelyeket a czár vitéz ármádiája véghez vitt. Az olyan ármádiának, amely a saját czárjának a kastélyait, a saját városait (Varsó, Lodz) és falvait is feldúlja és kirabolja, semmi belső tartalma és az erkölcsi börszen értéke nincs. Ezzel az ármádiával nemzeti ideálokat valósítani nem lehet.

Huszonnégy év után talán megnyíltak Szibéria és az ólombányák kapui s így a szerencsétlen deportált tömegek, a szabadsághősök, a szabadgondolkozók, az emberiség kiűzött apostolai visszakerülnek meleg tűzhelyeikhez? Talán a leigázott nemzetek és tartományok visszanyerték szabadságukat, a kancsuka uralma megszűnt és Oroszország a szabad intézmények hazája lett? Naiv kérdések, amelyekre Jonsescu felelni nem fog.

Ámde tekintsük a dolgokat román nemzeti alapról is. Ugyan mi történt huszonnégy év után olyas valami, ami Jonscut kihozta a sodrából és meghozta jobban látó szemvilágát, hogy rablóhadjáratra induljon orosz baj- és szak-társaival Erdély elfoglalására a magyarok ellen? Huszonnégy évvel ezelőtt folytak le nálunk a memorandum-pör izgalmai. A nemzetiségi kérdés hullámai akkor csaptak fel a legmagasabbra, de mégsem olyan magasra, hogy azok akár csak a partokon is kárt tehettek volna. Ebben a pörben sok volt a nemzeti póz, az affektált nemzeti felháborodás, a műhang és mesterséges csűrés-csavarása a románság elnyomatásának, a népjogok elkobzásának stb. Az egész ügy nem volt rossz-indulatú daganat, inkább csak egy felfűjt hólyag, amely összelapult, mihelyt a pör folyamán a levegőt belőle ki-eresztették.

Igen, de abban az időben Jonscu nem volt irredentista, akkor nem vágyott Erdélyre, annak elfoglalására még nem szövetkezett volt az oroszokkal, sőt éppen akkor írta gyönyörű cikkeit ellenük és a magyarok mellett.

„Magyarország hibázik — mondja ő ---- ha hiszi, hogy az ő feladata összekapcsolni Keletet Nyugattal; ez a szerep a Romániáé.”

„Magyarország hivatása Romániával karöltve ezt az összeköttetést az északi kolosszus ellen biztosítani!”

A memorándum-pör után Jonscunak már nem volt többé alkalma fellázadni az erdélyi dolgokon. Ezután ha egy-két törvényhozási intézkedés a fajokat érzékenyebben érintette is, emiatt sem itt, sem túl a Kárpátokon nem volt nagyobb felbuzdulás. Még a Bánffy Dezső-féle szerencsétlen nemzetiségi erőszakoskodások, a kémrendszernek Pintye-féle alakokkal való beállítása sem vert fel nagyobb hullámokat, amelyek a nemzetiségi vizeken a memorándisták szabadon bocsátásával egészen lecsendesedtek. Apróbb félreértések, különösen az Apponyi-féle törvények miatt, igenis, voltak, de ezek sem lehettek olyan természetűek, hogy azok miatt Jonscu érdemesnek tartsa felháborodni, forradalmárnak állani be, orosz zsoldosnak felkínálkozni, sutba dobván minden elvet, amit addig vallott.

Sőt Tisza István miniszterelnöksége alatt, amikor a háborúnak híre-hamva sem volt, a legmegnyugtatóbb lépések történtek, hogy a románság sérelmei orvosoltassanak, ami Romániában a legrokonszenvesebb hangulatot keltette, Tisza nyílt és becsületos fellépése, tiszta jelleme biztosíték... volt, hogy szándéka nemes, őszinte és rejtett. célja nincs. Ő szembe szállott minden előítélettel; békés irányától akkor sem tért el, amikor a parlamentben, a sajtóban és minden téren a magyar nemzeti állam árulójának hirdették. A következők itt is beigazolták, hogy Tisza helyesen cselekedett.

1867 óta a Tiszáé volt az egyetlen magyar kormány, amely a románsággal komolyan szóba állott. Lónyai 1872-ben és később Hieronymi inkább kortesczélókból érintkeztek a románokkal. Tisza, a magyar nemzeti állam érdekeinek fenntartásával, nyílt becsületességgel állott a románság elé és megkérdezte tőle: „Mond, mid fáj? Ha tehetem, meggyógyítalak!” Tisza tehát leszállott a merev „non possumiis” magas pódiumáról és a megértető, összeegyeztető, testvéries megférés álláspontjára helyezkedett. A hazai románság hivatott képviselői: főpapok és világiak, megnyugvással fogadták az új irányban kifejtett tevékenységet és sekinek sem adtak jogot arra, hogy ezt a megnyugvást külföldi beavatkozással és éppen muszka szuronyokkal felbolygassák. Jonecunak erre legkevesebb joga lehetett. Mi lehetett tehát az ok, ami őt huszonnégy év után arra bírta, hogy másképpen lásson és Románia érdekében másképpen cselekedjék, mint a hogy régen tette volt?

Jonescu az osztrák-magyar politikában kaphatott hajszalat és attól undorodott meg. Mondja is, hogy a hadüzenet formája neki nem tetszett. Az osztrák-magyar gőg hatástalan volt, feltételeivel földig akarta megalázni a szabad Szerbiát. Jonescu mintha huszonnégy éves álomból ébredett volna fel. Nem vette észre, hogy a szerbek esztendőkön át tüzes csóvával jártak ereszeink alatt, amely nemcsak a mi vagyonunkat veszélyeztette, de Romániát is lángba boríthatta volna, mert a tűz nagy könnyűséggel átcsaphatott volna a szomszéd területre is. Ő nem érzékenykedett akkor, amikor egy hajtsár nép esztendőkön át paczkázott egy nagyhatalommal, amelynek türelmével és békeszeretetével bűnösen visszaélt. Ő nem háborodott fel, amikor a szerb gyilkosok vak kegyetlenséggel ölték le trónörökösünket, annak drága hitvesét, hogy árvaságra juttattak ártatlan gyer-

mekeket, nemzeteket és országokat s közfájdalmat és közfelháborodást okoztak általa a világ egyik szélétől a másikig. Sőt mi több, Joneseti azt is elfelejtette már, hogy a gonosz szerbség királyát és hitvesét is meggyilkolta már, hogy tehát ez a nép a gyilkosságok terén egész rendszert teremtett s gonosz erkölcsi felfogásával felforgatta az egész világrendet. Ezeknek a lelki vadságoknak a láttára Jonescu nem érzett undort, nem fordul el megvetéssel az eléje táruló iszonyú képektől, őt az undor és az elképedés akkor fogta el, amikor a gonosztevőket megakarták büntetni! Hogyan? A gyilkosnak is van már becsülete és a gyilkos emberi méltóságában van megtámadva, ha fegyházba kerül? A bíró ellen fel kell háborodni már, s meg kell köveznie-e azt, aki megtorolja a bűnt s helyreállítja az alapjaiban meg-ingatott erkölcsi rendet? Vájjon mi a kötelesség: a maga törvényes mozgásában feltartóztatni-e a kart, vagy mozogni engedni, amikor arról van szó, hogy egy népet, amely az anarchiában és a gyilkosságokban utazik; egy dinásziát, amely a gyilkosságon alapul, s amely a bombára és a gyilokra esküszik, megfenyítsen s megtanítsa a keresztényi tízparancsolat egyik sarkalatos tételére: *ne ölj!* Az ilyen erkölcsi felfogással bíró népet és dinásziát a létezők sorából ki kell irtani, mert mind a kettő közveszélyes; veszélyeztetik az emberiség eddig megőrzött legdrágább javait és erkölcsi törvényeit.

Talán ezek a gyilkosságok hatottak Jonescu idegrendszerére visszásán, ellentétesen az egészséges erkölcsi felfogástól, hogy ma oda áll a gyilkosok közé és védi azoknak érdekeit? Úgy látom, hogy a huszonnégy esztendő alatt nem a politikai problémák és a megoldási mozzanatok változtak, hanem Jonescunak erkölcsi világa süllyedt le huszonnégy fokkal lefelé, egészen a csatornák piszkáig, ahonnan

már a csatornatisztítók felfogásával védi a gyilkost és nem engedi meg, hogy annak tekintélye megcsorbítottassék.

Jonescura hihetőleg nagy hatással volt Oroszország fellépése is, amely az osztrák-magyar dölyffel szemben vért és vagyont nem kiméivé Szerbia mellé állott, hogy annak a fejről a megaláztatás szégyenét elhárítsa. Oroszország úgy tűnt fel Jonescu előtt, mint az elnyomottak, a gyámoltalanok és a gyengék nagylelkű pártfogója. Hogy egy gyilkos nép és dinasztia meg ne aláztassék, megérdemlett büntetését el ne nyerje, Oroszország lángba borítja az egész világot, felforgatja az egész világrendet, tönkreteszi az emberiség több ezeréves kultúráját, patakokba csorgatja az emberi vért, hogy a holtak száma beborítja a földet, egy félvilágot öltöztet gyászba csak azért, hogy egy gyilkos népet és egy gyilkos dinasztiát megmentsen a megérdemlett gyaláztatótól! Milyen világgraszoló szent cél és érette milyen nagy az áldozat?! Mily magas erkölcsi polczon állhat egy czár, aki ilyen fenséges czélért félbirodalmát fel tudja áldozni? Én nem csodálkozom, hogy Jonescu letérdel a czár nagysága előtt, sőt bámulok, hogy az erkölcsvilág magaslatának ama fényességében meg nem vakult, vagy hogy nem vesztette el azt a szép eszét, amelyet eddig sokan megdicsértek már. Mégis elvesztette tán? Mert másképpen nem tudom felfogni azt a mélységes űrt, azt az egészen elütő erkölcsi világnézetet, ami közöttünk és Jonescu között létezik.

Az Andrássy Gyula grófnak adott válaszában Jonescu ezt mondja:

„Gróf Andrássy és közöttem nem lehet egyetértés, mi más nyelvet beszélünk és más világot képviselünk.”

Hogy Andrássy gróf és Jonescu között nincs egyetértés, az még semmit sem jelent. Kívánja-e Andrássy ezt az egyetértést egy muszkabaráttal? Hihetőleg nem. A kettő

elélhet egymás anélkül is. De mi van Jonescuval és mivelünk erdélyi románokkal, akik vele egy nyelvet beszélünk, s akiket Romániához akar csatolni, hogy orosz protektorátussal együtt megalkossuk a nagy Dákó-Romániát? Minket nem is egy, de két: egy erkölcsi és egy politikai világ választ el egymástól, ami azt jelenti, hogy köztünk az óhajtott egyetértés, ami a nagy célok kivívására annyira szükséges, soha be nem állhat. Ő bele tudott nyugodni abba, hogy az orosz Románia testéből, mint a farkas a juhéból, kiszakítson egy részt és feleméssze azt, mi innen a magyar államból az oroszoknak ezt a bűnét meg nem bocsátjuk soha. A román királyságban sokan bele tudtak nyugodni már abba, hogy Beszarábia területén két millió román oroszra legyen, de mi ebbe bele nem nyugodhatunk soha; mi ezt nem fogjuk megbocsátani soha sem az oroszoknak, sem azoknak a románoknak, akik ebbe oly könnyen belenyugodtak! Amíg Jonescu siet megcsókolni a kezét, amely ezt a hóhért munkát végrehajtotta, addig mi a román vértől pirosuló orosz kezét megvetéssel fogjuk visszautasítani és meg nem érintjük soha. És Jonescunak sem bocsátunk meg soha, hogy ilyen förtelemre rávetemedhetett. Mi román testvéreink gyilkosainak kezét nem csókolhatunk, ellenkezőleg ökölbe szorított kézzel várjuk, hogy magunkat rajtuk megbosszulhassuk. Ut a magyar államban mi románok így gondolkozunk!

Jonescu az oroszokkal érez, mi nem! Ami erkölcsi és politikai világunk tehát egészen más. Mert ha mi magunkat keleten a nyugati kultúra védbástyájának tekintjük, nem szövetkezhetünk a legvadabb, politikában a legerköcselenebb néppel, amely minden civilizációnak és szabadságnak ellensége csak azért, hogy egy problematikus értékű nemzeti ideálunkat megvalósíthassuk. A hogy ez a nép ma

a királygyilkosok védelmében egy világot borított lángba, holnap, minden igaz ok nélkül *nemzeti* ideálunkkal együtt a földszínéről minket söpörhet el. A szerb gyilkosságokon egész lényünk felháborodott, mert a mi királyhűségünk és hazaszeretetünk nem politikai érdekeken alapul, kötelességtudásunk egész lényünkkel összeforrt és erkölcsi érzékünk meg nem alkuvó. Ha voltak is politikai ellentétek közöttünk, a szerb gyilkosságok egy táborba tömörítettek, jelszavunk *a királyért, a hazáért, a románizmusért!* Mi Oroszországban *nem a proiektort, nem a szerbek védőjét* látjuk, mert a szerbeket az oroszoktól ott eheti meg a fekete-himlő, azokon ugyan eddig nem segített semmit. Oroszország ebben az emberirtó háborúban a középeurópai államokat akarja megsemmisíteni, tehát ismét hóhérmunkára vállalkozott csak azért, hogy Európának diktátora lehessen, hogy elérje politikai céljait, hogy parancsolhasson a Balkánban, a Márvány-tenger szorosain, hogy a Fekete-tengeren övé legyen minden hatalom.

Ebből az oroszok ma már nem csinálnak titkot. Szentpétervárt Miljukov dr., a liberális párt elnöke egy értekezleten kijelentette, hogy az ániánt hatalmak már megoldották

a kérdést, hogy kié legyen Konstantinápoly. Konstantinápoly e megállapodás szerint Oroszországot fogja illetni. A дума február 10-iki ülésén Goremjikin orosz miniszterelnök így szólt:

„Mióta utoljára beszéltem önökhöz, megtörtént az a nagy esemény, hogy *Törökország ellenségeink sorába lépett. Oroszország fényes jövője a Fekete-tengeren és Konstantinápoly falai alatt egyre jobban közeledik a megvalósulás felé.* Nagy idők nagy problémákat vetnek fölszínre, a most fölvetett problémák azt mutatják, hogy Oroszország segítő forrásai kimeríthetetlenek, amint ezí önök, akik különböző vidékekről összegyűltek, nagyon jól tudják.”

Ugyanekkor Sassanov orosz külügyminiszter is érinti a kérdési:

„Az orosz-török határon lejátszódott események az orosz fegyvereknek új dicsőséget szereztek, amelyek *Oroszországot közelebb viszik ahhoz az óhajához, hogy a szabad tengerhez vezető utat megszerezze magának.*”

Mi tehát nem kívánhatjuk a Romániához való kapcsolódásunkat azért, hogy Oroszországot a Dardanellák birtokához megsegítsük. Ez vést jelent, amely mindnyájunkat eltemet. Ez a kapcsolódás csak a középeurópai államok teljes megsemmisítésével volna lehetséges, amikor aztán a román állam is csak orosz hatalom alá kerülne. Minket Jonsescu hagyjon meg csak a magyar szent korona kötelékében, amelynek hatalma felettünk eddig meg nem ártott. Amikor a román fejedelemségek török, görög és orosz nyomás alatt nyögtek, akkor is jól fogtunk; a románizmusnak mi voltunk a fáklya vivői. A jövőben is jól foghatunk még, amikor a román királyság Jonsescu politikájával ismét orosz nyomás alá kerül. Mert Romániában még sok az idegen érdeket hajhászó individuum, a derekuk is meghajló, könnyen megejthetők. De közülünk nem vezett el egy sem; nem lett sem német, sem magyar. Mi mindnyájan megmaradtunk románoknak. Azért maradjunk csak itt a magyar szent korona alatt magnak, hogyha odaát a románizmus ügyét a Jonsescu-féle kalandok és alakok ismét elpaktlizzák, legyen ahonnan a jó faj ismét kisarjadzék, amint kisarjadzott már a múltban is.

Köztünk tehát áthidalhatatlan az űr. Mi nem akarunk oda menni, ahová Jonsescu úr hív, mi nem akarunk karöltve Oroszországgal küzdeni Jonsescu úr gyermekkori ideáljáért, amely keleten a románizmus megsemmisülését jelenti. Mi a mi nemzeti aspirációinkat nem Oroszországgal egy

táborban, hanem Oroszország ellen akarjuk kielégíteni és biztosítani. Oroszország eddig még minden népet a maga számára pártfogolt és mentett meg és üldözte azt, amelyik kiugrott a hámból, példa rá Bulgária, amelynek fejedelmét' a trónról elkergette, kiváló oroszellenes államférfiait pedig gyilokkal némitotta el.

Jöjjön Jonescu közénk és győződjék meg állításaink igazságáról, különösen arról, hogy mi gyűlöljük az oroszot. A román ifjúság színe-java a magyarokkal a hazaszeretemben és a királyhűségben összeforrva, lelkesedéssel siet a csatátérre az oroszok elleni harczba; a román anyák, a román hitvesek és a román szeretők lelkesedéssel kísérik gyermekeiket, férjeiket és kedveseiket a tűzbe, akik életet, vért, testi épiséget áldoznak fel az igazságos ügyért. Elszenvedik a háborúval járó összes nyomorúságokat, fáznak, megéheznek, keserves éjszakákat átvirrasztanak, a kimerülésig fáradnak és az oroszlánok bátorságával harcolnak a gyűlölt ellenség ellen. Akik holtan a csatátéren maradnak, azokat a hozzátartozók keservesen megsiratják, mert ezen a világon igazán sírni csak a román anya, a román hitves és román szerető tud és átkozni is csak ők, de nem azokat átkozzák, akik az elesetteket a tűzbe vezényelték, hanem a gyilkosokat s a gyilkosok czinkostársait, akik reájuk és az emberiségre ezt a nagy veszedelmet rázúdítottak. Akik sebektől elborítva hazajönnek zokszó nélkül túrik el sorsukat s gyógyulásuk után a haretérre visszavágnak, hogy bosszút álljanak megrontúikon; a csonkák, a bénák bánata pedig nem az, hogy nyomorékokká lettek, hanem hogy immár nem mehetnek vissza, hogy megtorolhassák a vadnépnek az ártatlanokon elkövetett galádságait.

Mekkora úr, mekkora mélység, mekkora különbség a mi és a Jonescu világa között? Amíg minálunk ez a bor-

zasztóan megrendítő drámai színjáték lefoly, amíg mi a színen küzdő román hősök és mártírok előtt a legnagyobb elismerésünk, köszönetünk, igaz hálánk és bámulatunk jeléül levett kalappal járunk, addig Jonsescu úr Bukarest városában gyilkosainkkal czimborál, alkuszik; Poklevszky-Koziellel rubeleket számlál, terveket sző, hogy ezentúl a mi fegyvereink ne oda lőjjenek, ahová eddig lőttek, hanem hogy segítsünk eddigi gyilkosainknak azoknak kiirtásában, akikkel eddig a királyért, a hazáért, a románizmus jól felfogott érdekeiért együtt küzdöttünk! Nálunk nem volt oroszba mártott fanarióta uralom, azért mi ezt a fanarióta erkölcsöt el nem fogadjuk soha.

Az eddig előadottakból az is kiviláglik, hogy a Jonsescu *huszonnégy* esztendeje alatt mi erdélyi románok mit sem változtunk; ez alatt az idő alatt vágyunk a szabad Romániába való bekebeleztetésünkre nézve jobban meg nem dagadt. Jól tudják ezt Romániában is. Az Adevàrul-baii Costafor a jeles politikus nyíltan fejtegette:

„Mi, akik túl jártunk, jól tudjuk mennyivel jobb viszonyok között élnek véreink Erdélyben. A nép nem kivan a mi uralmunk alá kerülni. Amennyiben háborúban indulnánk ellenük, magunkkal szembe fogjuk találni a magyarországi románokat, mert testvériség ide, testvériség oda, az első minden népnél a jog, a szabadság, a boldogulás és a haladás lehetősége.”

Jonsescu tehát az ő új politikai problémáit és megoldási módozatait mivelünk meg nem erősítheti. Mert mi a most dúló emberirtó háborúban, mint látható volt, a haza, a király iránti hűségünknek és az oroszok elleni gyűlöletünknek annyi fényes példáját mutattuk már, hogy a Jonsescu-Poklevszky csoport az ő kalandos és gonosz politikájában ránk nem alapíthat semmit.

Már ideje lesz bevilágítani ezekbe a szövevényes Jo-

nescu-féle új politikai problémákba és új megoldási módokatokba, amelyek nem is huszonnégy esztendő, hanem csak huszonnégy óra alatt alakultak ki, amint azt Mille Konstantin,, úrnál is láthattuk már. Jonescu 1913. évben miniszter volt, kemény németbarát és annyira osztrák-magyar, hogy Fürsteuberg osztrák-magyar követ neki a legbizalmasabb embere volt. Dicsekedett is vele, hogy voltak dolgok, amikről az osztrák-magyar követ először Jonescunak szólt. Ez a körülmény kétségtelenül a legbizalmasabb baráti viszonyt tételezi fel, ami azt is elárulja, hogy Jonescu nagy németbarát lehetett, aki Bécs és Berlin államférfiait nagyrabecsülte és érdekeiket a kelletténél nagyobb buzgalommal támogatta is. Miután a román királyságban akkor még sokan voltak, akik a németektől elhúzódtak, Táke Jonescu jónak találta a szószékről és a társaságokban a kínai kőfalak lerombolásáról, a német politika erényeiről és előnyeiről prédikálni úgyannyrá, hogy ez az okvetetlenkedés szemet szúrván, vádolták, hogy idegen érdekek szolgálatában áll. Ezek az idegen érdekek tényleg fennforogtak. Jonescu Táke sok német, osztrák és magyar tőkével dolgozó pénzintézetnek, vállalatnak, részvénytársaságnak volt az elnöke, tagja vagy jogtanácsosa. Többek között Ausschnitt Osiás és Társa német cég is ezek közé tartozott. Ezt a bizalmat annak köszönhette, mert mindenben kiváló üzletembernek s megbízható németbarátnak bizonyult. A *Viitorul-bm* Bratian Vintila Jonescu „szennyos rnanipiilacziói”-ról is tud, amikor ezt vágja a szeme közé:

„Táke Jonescu politikája és propagandája csupa ellenmondás. Ő menydörgésszerűleg nyilatkozik a németek ellen, de ugyanakkor busás jövedelmeket vág zsebre a német tőkékkel dolgozod román vállalatoktól. *Ilyen szennyos Jonescunak magyarfaló szereplése is!*”

Jásszii barátai közül pedig sokan, akik akkor még meg nem értették, kijelentették, hogy Jonescu már „igen sok Romániára nézve!”

Egy ilyen nyílt, egyenes útról hirtelen mellékvágányra hajtani, hogy aztán éppen ellenkező irányban haladhassunk, nem kicsiny dolog, egy államférfiúnál ez a tény legalább is megokolást igényel. Jonescu a megokolásra egy mesét talált ki, egy nevetségesen naiv mesét, amellyel még a legjobb barátait sem tudta felültetni. Mint a hadüzenetnél láttuk, még egy szálkát kapott az osztrák-magyar politikában, amelytől undora a németek iránt fokozódott és lett belőle muszkabarát. A mese szerint Fürstenberg Károly herceg, bukaresti akkori követünk kormányától Románia számára egy nagyfontosságú iratot kapott, amelyben diplomáciánk a bolgár követelések ügyében a román királyságot egyenesen megfenyegeti. Jonescu ezt az iratot a két látó szemével látta, mert Fürstenberg herceg azt az iratot neki előlegesen megmutatta volt. Jonescu megbotránkozott a dolgon s azért állott az oroszok közé.

De Fürstenberg herceg szavára állítja, hogy Jonescu-
ilak soha semmiféle ilyen tartalmú sürgönyt meg nem mutatott és nem is mutathatott, már annál az oknál fogva sem, mert ilyen sürgönyt ő kormányától soha nem kapott. Jonescu úrnak ez az állítása tehát koholt és hazug. Utána is néztek a dolognak, ilyen tartalmú irat sem az osztrák-magyar, sem a román diplomácia levéltáraiban nincs, annak Károly király jegyzetei között sem akadtak semmi nyomára. Ezt az egész megfenyegetési, tehát zsarolási kísérletet a Jonescu fantáziája találta ki és csak az ő képzeletében élt. Mert lehetséges-e, hogy egy osztrák-magyar követ kormányától olyan fontos iratot kapjon, mint egy idegen államnak a megfenyegetése, hogy az a követ azt az iratot ne az ille-

tékesekkel, a királlyal, vagy a megfenyegetett állam külügy-miniszterével közölje, hanem egy felelőtlen harmadik személlyel, aki az ügyre nézve semmiféle intézkedést nem tehet? Ilyen indiszkréczió a mai diplomáciában elő ne fordul. De a megfenyegetés meseszerűségét nyilvánvalóvá teszi az a köztudomású tény is, hogy az osztrák-magyar és a német diplomácia a bolgárokkal szemben felállított határrendezési követeléseket egész terjedelmükben magáévá tette, nem volt tehát semmi szükség a megfenyegetésre, hogy Románia a maga követeléseit leszállítsa, mérsékelje. Ellenkezőleg Táke Jonescu volt az, aki a londoni kont'erencczián a saját szakállára ezeket a követeléseket csak Szilisztriára zsugorította össze, ezt is Romániára nézve azzal a terhes kikötéssel, hogy a bolgároknak Drinápoly ostromára százezer román harczost bocsát rendelkezésre, ami az országban akkor nagy felháborodást idézett elő. De Danew bolgár miniszter még így is csak félvállról tárgyalt a román képviselővel. A Londonból Berlinen át üres kézzel haza utazó Táke Jonescut a német és az osztrák-magyar diplomácia húzta ki a kátyúból, rábírván Danewet arra, hogy a követelések ügyében Romániával eredményesebb tárgyalásokba bocsátkozzék.

Fürstenberg Károly herczeg Jonescunak ezeket írja:

„Bukáresti osztrák-magyar követi minőségemben Táke Jonescu akkori román belügyminiszternek soha sem mutattam olyan tartalmú sürgönyt, amelyről a volt miniszter beszél és ezt annál kevésbé tehettem, mert ilyen sürgöny hozzám nem is érkezett. .. Különböben meg akarom állapítani azt aényt, hogy Táke Jonescu minisztersége alatt többször biztosított arról, hogy Románia csakis a hármass szövetséghez való csatlakozásban látja jövőjének biztosítását, miután hazáját csakis Oroszország részéről fenyegeti veszély.”

Ezek szerint meg lehet állapítani azt is, hogy Jonescu Táke nem sokkal a hadüzenet előtt még németbarát volt

s hogy akkor még eszeágában sem volt politikai meggyőződésén változtatni. Így tehát nem lehet azt állítani, hogy nála huszonnégy évnek a tapasztalata döntött volna és a huszonnégy év leszűrt tapasztalataira alapozta volna meg oroszbarát politikáját. Mert huszonhárom esztendő nála szürke egyformaságban telt el, de abban a meggyőződésben, hogy a román királyság legnagyobb ellensége az északi medve. Az utolsó huszonnegyedik esztendőben Fürstenberg berezeg tanúsítása szerint ő még erős németbarát, mindazokkal együtt, akik körülötte állottak. Sőt mi több, Táke Jonsescu *a koronatanácsban is elfogadta a végleges semlegesség melletti döntést* s csak néhány hét múlva fordult ellene, amikor Jonsescu már Sir Edvard Grey befolyása alatt állott. A huszonnegyedik esztendőnek utolsó hónapjaiban jutott aztán eszébe a gyermekkori ideál és Dákó-Románia, amelyet még halála előtt akarna megvalósítani. Vagyis egy ötvenhat esztendős ember tétlenül eltölt más körökben, más világnézetben ötvenöt és fél esztendőt s az ötvenhatodik esztendő utolsó hónapjaiban eszébe jut a gyermekkori ideál, amelyet annak a hatalomnak a segítségével akar megvalósítani, amelyet ötvenöt és fél éven át arra az ideálra nézve a legveszedelmesebbnek tartott.

Itt egyébként kellett történnie, ami egy ötvenhat esztendős embert egészen kihozott a sodrából, hazugságokra birt és arra, hogy életének egész múltját, minden meggyőződését sutba vesse és ősz fővel, csalódott szívvel gyermekkori ábrándjához szegődjék, amiről tudja, hogy vörös posztó azok szemében, akiktől elpártolt. Szerencse a dologban az, hogy akik életüknek minden esztendején át ezt az ideált annyi ideig kergették, éppen akkor győződtek meg annak a románizmusra való veszedelmes voltáról, amikor Jonsck idegen orosz hadakkal annak a megvalósítására vállalkozzon.

A Pálfordulás valódi okait és körülményeit megadja a *Ziua* bukaresti lap (1913 jan. 26-ki 156. sz.), „Povestea ursului din pádure” című cikkében, amint következik:

„Táke Jonescu úr amíg minisztereskedett, Ausztriának és Germániának elválhatatlan barátja volt. Ez annál világosabb, mert a gonosz nyelvek minden oldalról azzal rágalmazták, hogy eladta magát idegen tőkéknek és tőkepénzeseknek; hogy idegen érdekeknek szolgál. Nem lehel szó sem francia, sem orosz tőkékről, mert ez a két állam akkor nem halmozott íel tőkét Romániában, tehát csak Németországról beszélhetünk.”

„És éppen 1914-ben Táke Jonescu mégis felhagy a német lökések barátságával, ami ismét nem kis feltűnést okozott. Erősen bántotta, hogy Berlinben az utolsó nagy román államkölcönt nem neki sikerült megkötnie, hanem egyik kartársának a koalíciós kormányból.”

„Táke Jonescu mérgét nem tudván kiönteni sem a berliniek, sem minisztertársán, aki az államkölcönügyletet fényes feltételek mellett megköthötte, a szigorúan nemzeti politikát kezdte pengetni, a nagy román nemzeti ideál jutott eszébe, hogy aztán ezzel az ántánt hatalmakhoz hirtelen való átpártolását indokolhassa.”

A hámból való kirúgása a pártos miniszternek jobban sikerült, mint a berlini államkölcön. Táke Jonescu gondoskodott róla, hogy Poklevszky-Koziel úr észrevegye, észre is vette. Vele a nemzeti nagy államra nézve meg is alkudott és annak a határait — Beszárábia kivételével — a Pruthtól a Tiszáig közösen meg is állapították. Már most csak arról volna szó, hogy Poklevszky-Koziel úr a román hadakra rátegye a kezét, azokat mozgósítva ketten a nagy ideál megtestesítéséhez fogjanak.

Ebben a pokoli munkában a muszka követségnek nagy segítségére van *Filipescu* Miklós, gazdag bojárivadék, ötvenöt éves, dölyfös egyén, akinek eddigi legnevezetesebb ténye az, hogy 1898-ban Lahovary Emilt, a L. Roumaine szerkesztőjét párbajban megölte, miért mostani bajtársa,

Mille úr lapjában állandóan a „*gyilkos*” (asasin) címmel tisztelte meg. Ő szintén legyet hordoz a kucsmáján, tegnap még német-barát volt ő is, amíg Poklevszky horgán a legyet be nem kapta. Egyik beszédében szemérmetlenül egész nyíltan bevallja, hogy „*neki ígérték valamit*”, nem mondhatja meg mit, de ő ahhoz tartja magát, azért Oroszországgal megy és az utolsó csöpp vérig küzd Ausztria-Magyarország ellen. Ámbátor Filipescu úr az ügy fontosságához képest diszkrét titoktartónak bizonyult, Bukarest városában mégis az utolsó csirkefogó is tudja és a sánta veréb is csiripeli, hogy a Filipescu úrnak az a bizonyos „*valamije*” nem más, mint Erdély, amelyet neki az orosz követségen ígérték oda, ahol egyúttal arra is felhatalmazták, hogy gyűjtsön csak hadakat, tegye rá kezét a román hadseregre és egy-kettőre foglalja el Erdélyt, mert ebben a munkájában az egész moszkovita-világ segítségére fog sietni. Erdélynek és Bukovinának odaigérése Filipescunak bizonyítva van Barklai és Blondel orosz követségi alkalmazottakkal, akik azt Sturdza J. R.-nek is tudomására hozták.

Abban a fegyelmezett hadseregben, amellyel Károly király annyi dicső haditényt hajtott végre, Filipescu akadt is egy néhány meggondolatlan alakra, akik a királytól a cselekvés terére való lépést kérelmezték. A politizáló tiszteket azonban a király elé nem bocsátották s a valódi katonai kötelességekre nézve őket kitanították.

Filipescu mindenütt ott van, ahol az oroszok érdekében az utczát és a közvéleményt fel kell izgatni. Sőt erre a célra Bukarest városába muszka-zsoldon idegeneket is szállít, akik felolvasásokban, kabarémókákban és orfeumi kuplékban gyalázzák, nevetségessé teszik a hármasszövetseget és dicsőítik az orosz erkölcsöket és humanizmust.

Filipescu tir a múlt alkalommal valami *Loránd* G. nevezetű belga imitátort üiicícU az olvasóasztalhoz, aki a kimerülésig olvasott az ántánt hatalmak igazságos ügyéről, nemes és humánus maguktartásáról, a germánok vandalizmusairól és vad erkölcseiről. Most *Scotus* Viator, az ismert magyarfaló angol tart felolvasásokat a magyarok vadságáról s annak a szükségességéről, hogy ezt a vad ázsiai népet a földszínéről csakugyan ki kellene már irtani, amire most az angol-francia-orosz társaságban a legpompásabb alkalom kínálkozik.

Mindezek a vergődések azonban hatástalanok, lángjuk halvány fénye legfcnnebb ezen muszka zsoldosok tiszteletére rendezett díszétkezéseken lobban fel, amikor Filipescu úr rendesen politikai kijelentésekkel melegíti fel az időközökben hűlni kezdő kebleket. Ilyen volt a Loránd banketten az a nyilatkozata is, hogy Romániában mindenki ántántbarát s hogy tavaszra a hadi-akció a német-magyarok ellen több mint bizonyos, meg fog kezdődni s a semlegesség véget ér.

Filipescunak, a nagy hadvezérnek mégis aggodalmi vannak, sőt félelme is a biztos sikerek felől, mi miatt kátyúba jutott. Ő nem tudja, mit csináljon Bulgáriával, ami összezavarja az ő számításait; a hatszázezernyi román hadsereg nem tudna három fronton sikeresen operálni. Az osztrák, a magyar és a bolgár határon a román haderő annyira elforgácsolódnék, hogy azt könnyen katasztrófa érhetné. Mi még egy negyedik frontról is tudunk, amiről Filipescu megfelejtkszik, ez a Feketetenger felőli front, a honnan a török haderő is nagy bajokat okozhat a román államnak. Ő tehát a nagy cél érdekében kész Bulgáriának visszaadni a Szilisztria—Tusztukája—Mangolia már bekebelezett területét, s ezen az áron a bolgárokkal kész volna

kibékülni, hogy a román hadsereg a bolgár határ felől felszabadulhasson. De szerintünk ez még mindig problematikus dolog volna, mert kérdés, hogy Bulgária belenyugodnék egy nagy Románia gondolatába, ami holnap neki csinálhatna bajt s mert kérdés, hogy Románia a víztükrében látott sajt után kapván nem haszonnélkül ejtené-e ki a szájában tartott biztos mesebeli falatot?

Ez a bulgáriai megoldási mód a nemzeti ideálok berkeiben nagy zűrzavart és megütközést idézett elő, mert sehogy sem tudtak megbarátkozni a gondolattal, hogy éppen akkor mondjanak le egy nagy földterületről, amikor a nagy Románia megalapításáról volna szó. Akik azonban a dolgok mélyére látnak, Filipescu ezen ígéretését csak apróbb muszka ravaszkodásnak tekintik, afféle Poszlevszky-féle maszlagnak, hogy a bolgárok tőle megkótyasodván, ők a romániai ruszsofil politika felé hajoljanak s megsegítsék a ruszsofil bandát, hogy a román államban uralomra jusson. A bolgárok azonban nem állanak szóba az oroszbarát párttal, hanem Radew követjük révén a román hivatalos körökkel tisztességes alapon igyekeznek a megingott jó viszonyt és a tartósabb békét helyreállítani.

Filipescu arra is kíváncsi, hogy az olasz nép miként vélekedik a romániai ruszsofil politikáról és az akcióba való lépésről az oroszok mellett. A napokban Istrati és Diamandi oroszbarát ágensek Rómában kétségbeesett erőlködést fejtettek ki, hangulatot csinálni az oroszok mellett. Filipescu úr ugyanis az olaszok támogatása nélkül nem volna hajlandó mégsem akcióba lépni, mert az olasz nép, mint ellenség a ruszsofilek összes számításait keresztül húzhatja. Az erőlködésnek azonban semmi eredménye sem lett. Rómában a ruszsofilek arról győződtek meg, hogy az olasz nemzet nem mondhat le balkáni befolyásáról s hogy

Oroszországot nem szívesen látná sem a Középtengeren, sem az Adrian; a Dardaneiláknak orosz kézre való jutását az olasz érdekekre nézve pedig éppen elsőrendű veszedelmnek tartaná. A „Popolo Romano” ezen alkalomból kijelenti, hogy bízik abban az egészséges politikában, amely mindig jellemezte Romániát a többi balkáni államokkal szemben s amely mindig realisabb volt, semhogy az erdőben levő medve bőrére alkudozzék. A háborus-párt tehát Olaszország részéről sem kapott biztatást, sőt annak ott egyenesen ajtót mutattak.

Az eddig előadottakból megállapíthatjuk a következőket: Mille Konstantin, Honigman, Fagure, Fermo, Pizanis és társai a sajtót kezelik, amelynek tekintélyesebb orgánuma: az Adevârul, Dimineata, Uni versül, Epoca, Actiunea, stb. orosz pénzen, orosz érdekek szolgálatában állanak. Hogy ezek az alakok sajtóorgánumaikban miféle hazug híreket terjesztenek és miféle fegyverekkel küzdenek, arról fennebb már megemlékeztem. A Mille úr legújabb trükkjét azonban hallgatással nem mellőzhetem. A Dimineata Sassanov egy táviratát közli öles betűkkel, majd plakátokon és kis vörös papírlapokon, amelyben Bratian Jon román miniszterelnöknek azt a javaslatot teszi, hogy közös katonai operációval Bukovinát és Erdélyt foglalják el. Ez a trükk a hivatalos körökre is a legkínosabb benyomást tette. A hamis távirat hivatalos leczáfolása nyomban bekövetkezett:

„Hogy ezt a kategorikus czáfolatot közreadjuk — mondja a czáfolat — , azért történik, mert a Sassanovnak imputait távirat nyilvánossághozásával bizonyos érdekelt személyek ismét megkísérlik, hogy a mi bölcs nyilvánosságunkat hazafias magatartásában provokálják és tévútra vezessék.”

„Tesszük pedig ezt különösen azért, mondja végül a hivatalos czáfolat, hogy elejét vegyük az ilyen machinációk megismétlődésének, egyes lapok gyanús tendenciáit megvilágítsuk, melyek

semmi körülmények között sem tekinthetők a tisztán román érdekek szolgálatában álló orgánumnak.”

Ennek az egész sajtónak minden közleménye, minket érdeklőleg ilyen hazug, megtevesztő és rosszindulatú. Táke Jonescu képviseli az utcát, s igyekszik a külvárosok csirkefogóit és a maszlagos intelligenseket egy tömör táborban összetartani. Filipescu kezében van a külügy, e mellett az orosz követség költségén Bukarestbe aktorokat szállít és tesz politikai nyilatkozatokat az időkhöz és a körülményekhez képest.

Szó sincs róla, a mozgalmat ha nem is tisztességes fegyverekkel, de elég ügyesen vezetik. Kezdetben, amíg a tömeg még nem volt tisztában az uralkodó eszmékkal, a hívek száma nap-nap után szaporodóit; amióta azonban a mozgalomból kilátszik a Poklevszky-lóláb, az ha nem is apad, de nem is emelkedik, mert felülkerekedik mégis az oroszgyűlölet, amelynek alapjait a román szivekből kitörölni nem lehet. A rtisszofilek táborában fényes nevekre is akadunk, többnyire megsértett hiúságok, uralkodni vágyó bojárok, törtető honosított erdélyiek, más jött-mentek, akiket sem a nép, sem az ország nyomorúsága nem érdekelt, de akiket a nép nem is szeretett soha; akiknek a kezében a nép csak eszköz volt, amellyel céljukat elérték; lépcső, talapzat, amelyre rátaposván, ők magasabbaknak tetszettek. Ilyenek: Costinescu E., Filipescu Miklós, Cantacuzen, Popovici M. Vrabiescu, Delavrancea, Istrati, Xenopol, Jorga, Moruzzi, Dumitrascu-Cámpina, Antonescu E., Moldovan Leonte, Mândrescu J., Paltinean B., Cornea, Dragomirescu M., Jonescu Tamás (Jonescu Táke fivére), Gradi^tean G. J. és sokan mások.

A nevek közül különösen érdekelheti a közönséget a Xenopolé és a Jorgáé; Romániának két legjelesebb törté-

netírója, az utóbbi hozzá még legkiválóbb román irodalomtörténet-író is, akik behatolva nemzetük múltjába, vastag kötetekben írták meg annak politikai, kulturális és egyházi történetét. Ezek mindannyiszor epébe mártott tollal emlékeztek meg az orosz hatalomról, s azt a románizmtis valószínűs tüzesostorának hirdették s megjövendölték, ha a románság keleten katasztrófán megy át, azt csak az oroszok részéről érheti. Ezek a tudós férfiak tanszékeikről ebben a hitben egész nemzedékeket neveltek fel, azt a tudatot érlelték meg, hogy az orosz minden szabadságnak és minden nemzeti ideálnak a megfojtója volt. Most már ezt a nagy garmada könyvet, egy egész életnek a gyümölcsét, tűzre kell dobni, be kell fűteni vele, mert arni benne van, az mind hazugság, mind tévedés, mind csalás, mert ma már a románizmusnak keleten csak egy barátja van: az orosz, akivel már nagy nemzeti ideálokat lehet kergetni és megvalósítani. Xenopol és Jorga abba a betegségbe esett, amelyben Táke Jonescu szenved: *oroszmániába*. Táke Jonescu is hitt abban az igazságban, amelyről huszonnégy eszten-deig prédikált s csak az utolsó hónapokban jött rá arra, hogy minden addigi hite tévedés. Hirdette, hogy a románizmusnak természetes ellensége az orosz, most pedig kisült róla, hogy az természetes fegyvertárs, akivel a románizmus nagy dolgokat vihet véghez. Ez az orosz-mánia Romániában járványszerűleg lépett fel, megkapták mindazok, akik Poklevszky-Kozziel orosz követ rubeljeivel érintkeztek.

Ez a baj azonnal fertőztet; a beteget magasfokú láz emészti, elveszti öntudatát, félrebeszél; lázas álmában az ópiumevő gyönyörképeit látja: az orosz czárt Istennek, a kancsukát hűsítő japáni legyezőnek tekinti, azt a piszkot pedig, amit a kozák névjegy gyanánt a becsületes ember asztalán hátrahagy s ezáltal a föld legundokabb ízlésű és

erkölcsű katonájának bizonyult, valóságos mennyei mannának képzeli. Napokig tartó almából a beteg ha felébred, elfelejti múltját, addig vallott elveit és az orosz ideálokért lelkesedik csupán.

Ebbe a fertelmes nyavalyába több bukaresti egyetemi tanár is beleesett, ami természetesen fog tetszeni, ha megtudjuk, hogy Táke Jonescu fivére Jonescu Torna annak az egyetemnek érdemtelen tagja és izgató eleme, akiben sokkal több a politikai tapintatlanság, mint a komolyság és az akarat csekély tudományának és annyira szép hivatásának élni.

Ezek a hivatásukról megfélemedezett férfiak, akikről, ha egyebet nem, legalább higgadtságot követelhetnénk, a királyhoz intézett memorandumukban az azonnal való akcióba lépést ajánlják az oroszok mellett, az osztrák-magyar birodalom ellen. A felelősség nélkül politizálókat a király azonban leintette s arra utasította, hogy ők csak tanítsanak, az ország törvényes kormánya és képviselője majd csak elintézi a dolgot, az ország politikáját úgy, ahogy az ország érdeke megköveteli és a körülmények megparancsolják. Hogy a tudományegyetem tanárai között vannak, akik a Poklevszky-Koziel horgán fennakadtak s akik bizonyos orosz, szolgalmányok ellenében készek még a muszka érdekeknek is szolgálni, azon nagyon meg nem ütődünk, mert Romániában még mindig akadnak, akik az anyagiaknak és a politikai gyűlölködésnek az állam legfontosabb érdekeit is feláldozzák, — a román ifjúságon csodálkozunk, amelyben több az idealizmus s amely egykor a Rosettiek, Golescuék, ühicák, Alexandrik, Cămpineanok, Bratianok és Cogalniccanok hatása és nevelése alatt a szabadság, a szabad intézmények iránt annyi érzéket tanúsítottak, hogy az orosz törekvések, az orosz, despoizmus ellen fegyvert fogva el

tudott vérezni; s amely az oroszok minden cselvetése és gonosz indulata daczára megteremtette a független és legszabadelvűbb intézményekkel bíró Romániát; hogy az ma felkínálja magát eszköznek az inficziált tanárok kezébe az orosz despotizmus szolgálatába, amely a román állam szabadságának és szabadelvű intézményeinek soha jóbarátja nem volt. És amikor az oroszbarát társaság megalakult, hogy már volt elnöke, alelnöke, pénztárnoka, sajtója, mezei hada s felvette az „*Acțiunea națională*” (Nemzeti cselekvés) nevet, megkezdte mindjárt a nyilvános szereplését is. Hadd lássuk, miként dolgozik ez a nemzeti cselekvés? A Dacia-teremben, együtt van Bukarest minden kétes alakja. Az egyetemi tanárok közül Jonescu Torna, a legkiemelkedőbb személyiség; jelen van Delavrencea szenátor, mint elnök és Filipescu, mint előadó, egyetemi ifjúság s a külvárosok minden verekedő (bätäus) gonosztevője. Az elnök megnyitójában kereken kimondja, hogy itt Erdély elfoglalásáról van szó. Az „*Actiunea națională*” azért alakult, hogy az Osztrák-Magyar birodalom románságát a románizmus számára megmentse. Jonescu Torna, az egyetemi ifjúság egy része és minden kétes alak tapsai között már a Kárpátokon való átvonulás dicsőségéről beszél, míg Filipescu Miklós volt hadügyminiszter hosszabb indokolás után határozati javaslatot terjeszt a gyűlés elé:

„Francia-, Angol- és Oroszország győzedelme a mai háborúban a román nemzeti ideál megvalósulását, négy millió románnak és hatmillió lakosnak a román államtestbe való bekebelezését jelenti, miért Románia azonnal mozgósítson és siessen az oroszok segítségére.”

„Ausztria-Magyarország és Németország győzedelme ellenben, ha Románia semleges maradna, a román nemzeti ideál eltemetését, az Osztrák-Magyar birodalom románjainak elidegenítését és a román állam függetlenségének az elvesztését vonná maga után.”

Ezt a határozati javaslatot a jelenlevők nagy lelkesedéssel fogadták el s ma már erre esküszik Romániában mindenki, aki a lelkét az orosz hatalomnak eladta. De hogy a tömeg külsőleg is bebizonyítsa, hogy ő belsőleg mennyire át van hatva a határozati javaslat igazságaitól, mindjárt tüntető menetté alakult. Carol-utczán, a színházi téren hazafias éneklés közben ablakokat tör be, majd Marghiloman a konzervatív párt elnökét tisztelték meg ablakainak az összehúzásával, mert Táke Jonescut tudvalevőleg ebből a pártból ugrasztották ki. Még maga Ferdinánd király sem kerülte volna el a sorsát, ha a rendőrség nem elég szemes és útját nem állja a tömegnek, amelyből egy néhány alak hirtelen a hűvösre kerül. A lelkes menet annál melegebb fogadtatásban részesült Poklevszky-Koziel úrnál, aki nyitott ablakokkal és szélesre kitárt karokkal várta az orosz kancsukáért annyira lelkesedő hazafiságot. Mily megható és mily lélekfelemelő veit hallani az orosz követség ablakaiból az egyre megújuló kiáltást:

„*Si traiasca România mare!*” (Éljen a nagy Románia!)

A menet lelkesedése határt nem ismert. Hogyne? Az orosz követségen éltetik a nagy Romániát, ami azelőtt soha sem történt. Ezt muszkamódon meg kell hálálni. A ruszofilek inzultálnak mindenkit, akikről tudják, hogy nincsenek kibékülve az oroszokkal, vagy nem úgy írnak és gondolkoznak, amint Poklevszky orosz követ kívánja. Behatolnak a *Ziua* helyiségeibe, annak tulajdonosát vérbeküppölik, nyomdáját összerombolják; Ciorean Pétert a *Le Politique**, szerkesztőjét, aki gyanútlanul sétált a város legforgalmasabb utcáján, megverik azért mert megmerte bírálni a ruszofilek eljárását, hazafiatlanságát és a tűzzel való játékot a mostani tűzveszélyes időkben.

A bukaresti kávéházakban, mert az orosz-mánia a vidékre még ki nem terjedt, asztalok, körök alakulnak, amelyektől a külvárosi apacsok és városi aszfaltbetyárok egyes merényletekre megbízást nyernek. Ezek között első helyen áll a Capsa előkelő kávéház oroszbarát köre, amelynek vakmerősége alig ismer határt. Hogy egyeseknél az őrjöngés mily nagy fokon áll, mutatja az a körülmény, hogy ezek magukat sérthetetleneknek hirdetik, mert úgy vélik, hogy ők a haza szent ügyében járnak el. Sturdza Jon például s az egyik Catargiu is kijelentette, hogy ő lelövi azt a rendőrt, aki ráteszi a kezét akkor, amikor ő tüntet, mert ő akkor a haza nevében és érdekében cselekszik.

Most már kitűnt, hogy mire voltak jók ezek a tüntetések is. Poklevszky-Kozziel azokat egyenesen Szentpétervárra szállította Sassanov külügyminiszternek, aki róluk a дума február 10-iki ülésén a következőleg számol be:

„Romániával az oroszbarátság állandó marad, erre örvendetes bizonyítékul szolgálnak a Bukarest városában mindegyre megújuló oroszbarát meleg tüntetések, amelyek egyúttal szent ügyünk igazságát is hirdetik.”

Sassanov a szent ügynek igazságát tehát nem a hivatalos döntő körök véleményéből, hanem az utca anarchikus mozgalmáiból, az utcza csirkefogók magatartásából meríti ki. Sassanov . mintha csak azt jelentette volna, hogy Románia az ő orosz barátságánál fogva teljesen megért már arra, hogy az orosz államtestbe felszívassék.

Az anarchikus eszközökkel dolgozó oroszbarát szövetség az emberek hibáira és gyengeségeire vadászik; egyeseket lefizet, másokat megfélemlít, sokakat inzultál, hogy az embereknek a kedve megcsappanjon a közügyek iránt, vonuljanak félre, hogy ő maradjon a porondon, ő legyen a helyzetben az úr.

A „*Liga culturally*” egyesületre akarták rátenni a kezüket mindenáron. Mert Romániában aki úr a Ligában, a mellé áll a közvélemény is, lévén a Liga háta mögött be nem vallott céljai között olyan pontok is, amik a nemzeti érzületet csiklandozzák: a román területek meghódítása stb.

A Kultur-Liga úgy a fővárosban, mint a vidéken a háború kiütése után az erdélyiek kérdésében szelíden viselkedett, sőt mondhatjuk jóleső rokonszenves hangok hangzottak el a mi szent ügyünk mellett. Krajovában, Románia második legnagyobb városában múlt év november havában a Liga vidéki osztálya Dragonescu tábornok elnöklete alatt gyűlést tartott, amelyen igen előkelő állású tagok jelenlétében a következő indítvány lett egyhangú lelkesedéssel elfogadva:

„A váltságos időben testvéri üdvözlésünket küldjük azon erdélyi családoknak, amelyeknek tagjai a csatateren, mint a román nemzet igazi hősei estek el.”

Az oroszbarátokra nézve végzetes lett volna ennek a hangulatnak a Ligában való erősebb gyökérverése. Meg kellett törni tehát az irányt, amely a moszkovita törekvéseknek ártott. Az alkalom erre csakhamar kínálkozott.

Párvan egyetemi tanár a balkáni háború alatt az Athenaeumban érdekes felolvasást tartott a balkáni románság kulturális, közgazdasági és politikai állapotairól. A bemutatott kép elég szomorú volt. Kifejtette, hogy a szerbiai (tiniokvölgyi) románságnak nincs temploma, nincs iskolája; a mácedoni románság pedig a bolgároktól és a görögöktől sokat szenved, mert a meglevő néhány iskolájához és templomához szívósan ragaszkodik. Mindezekkel szembeállította a magyarországi románokat, akiknek kifejlett nemzeti kultúrájuk van. Az akkori idők szelleme szerint, a jelenlevő díszes közönség a kitűnő előadót zajosan megtapsolta.

Parvan úr ugyanennél az asztalnál két hónappal ezelőtt egy másik még érdekesebb felolvasásával gyönyörködtette a közönséget azt a témát fejtegetvén: „*a mai és a régi orosz mindegy ördög*”. Ismertetvén az ántánt hatalmak nemzetiségi törekvéseit, elveit, elmondja, hogy eddig azok Egyiptom török és Tsing-Tau kínai tartomány annektálásában merültek ki s félős, hogy Bukovina is egy sikeres háború esetében hasonlóképpen járhat, mert ezt a tartományt az oroszok a hírnévre vergődött Gerovszkyakkal úgylis már régenóta vadásszák. Ennek a románságát az orosz farizeus diplomaták éppen úgy eltemetik, mint ahogy eltemették a beszárábiait, hogy soha fel ne támadjon többé.

Ezt a gondolatmenetet és az abban felfejtett eszméket a ruszofilek szó és megtorlás nélkül el nem tűrhatték. Mert ők azt vitatták, hogy Poklevszky az orosz követségen Bukovinát Erdélylyel egyetemben nekik ígérte oda, az orosz pedig a szavát mindig meg szokta tartani. Párvan úr a Liga bukaresti osztálya választmányának a tagja, ellene tízen kizárási indítványt terjesztettek be, ami csakhamar el is lett fogadva. A dolog nagy hullámokat vert fel. Összehívták a Liga kongresszusát, amely Bukarestben *Árion* Virgil elnöklété alatt izzó légkörben le is folyt. Árion elnök s a régi választmány lemondott és így a tért a ruszofilek foglalták el. A tárgyalás a politikai térre csapott át. A tagok a nemzeti ideál megvalósításának a lehetőségéről nyíltan beszéltek s Erdélyről és Bukovináról olyan nyilatkozatok röppentek el, mintha azok már el is lettek volna foglalva. Csak éppen a belső berendezkedést és a főbb hivatalok kiosztását hagyták függőben. Ezekhez képest a kongresszus szükségesnek találta a régi Kultur-Ligát felrobbantani; helyébe a „*Liga pentrii unitatea nationalet.*”^A (A nemzeti politikai egyesülés Ligája) állították be, ami annyit jelentett, hogy a Liga a

keleti románságnak egy politikai államtestbe való egyesítésére fog ezentúl törekedni.

Az új választmány oroszbarátokból alakult meg: elnök: *Lukács* László; tagok: Filipescu Miklós, Táke Jonescu, Grádicteai J., Mándrescu J., *Goga* Oktávián. Jorga Miklós indítványára a választmányt arra utasították: igyekezzék minden eszközzel azt a külpolitikát népszerűsíteni, amely a nemzeti ideál megvalósítását teszi lehetővé; „Uniunea Nationala” címen az eszmék terjesztésére pedig lapot indítson s a szükséges agitációs pénzt aláírás útján gyűjtse össze.

Ezzel a román közéletben legalább egy hazugsággal kevesebb lett. A Ligában kezdettől fogva két áramlat dolgozott szemben egymással. A két csoport képviselői a Liga hivatását is a maguk szempontjából határozták meg. Az egyik komoly és előkelő csoport tisztán kulturális, a másik azonban politikai célokra gondolt; az egyik egy nemzeti kultúrában akarta a keleti románságot összetartani, a másik arra gondolt, hogy az idegen területeket, amelyeken a románság lakik, mind elfoglalja és egy román államtestben összeforrasztja. Az utóbbi csoport győzött s a bukaresti Kultur-Liga politikai testületté alakult át. A lepel lehullott. Amiről Romániában azelőtt nyíltan nem mert beszélni senki, arról már az orosz követségtől nyert megbízás és meghatalmazásnál fogva minden russzofil nyíltan kovácsol terveket. Eddig Romániában az irredentizmust tagadta mindenki, ma már a muszka vezetők annak létezését és komoly törekvéseit nyíltan beismerik. A háborúnak ez is egyik igen fontos eredménye. Ezzel a gonosz áramlattal a jó és a becsületes politikát űző román állam, ha szükségét látja, bizonyosan leszámol. Vagy ha Oroszországot levertük, az egész mint a felfújt szappanbuborék a levegőben, magától bomlik szét s a

mostani harcziás tagok nagy szégyennel el fognak rejtőzni a világ szemei előtt.

Kapcsolatban ezzel Románia legtekintélyesebb, legkomolyabb lapja (*L'Indépendance Roumaine*) vezércikkben ezeket írja:

„A Liga kevésbé szép időket is látott és bizonyos incidensek némi csorbát ejtettek a tekintélyén.¹ Emberi intézményeknél mindig megesik, hogy akik részt vesznek benne nem egyforma odaadással, áldozatkészséggel és őszinteséggel dolgoznak. Vannak „*riihes bárányok*”, amelyek a tiszták közé vegyülnek. Vannak, akiket személyes hiúság, ambíció, fegyelmezetlenség és hátsó gondolatok vezetnek. Az egyik arra használ fel egy népszerű mozgalmat, hogy olyan jelentőséget szerezzen magának, amivel különben nem rendelkeznek. A másik beszéltetni akar magáról, hogy az ügy révén szerephez jusson. A harmadik izgágáskodni akar és szenvedélyeinek keres alkalmas teret. így történt, hogy a Liga személyes ambíciók és számítások támasztéka lett. Mások sikeresen trafikáltak a Liga befolyásával a maguk karrierje javára és politikailag érvényesültek. Egyesek kevésbé voltak szerencsések, de azért mégis a színpadra vagy elsőrendű páholyba kerültek. Még szerencse, hogy a jobbak vezetnek és nem az alja kerül az élére. A Liga mostani tevékenységének a láttára a román közvélemény azt óhajtja, hogy a hibás vezetés ne terelje el a Ligát az egyenes útról.”

Csakhogy a tekintélyes lap a maga jó tanácsaival üres hordóba fűtyült, illetőleg haszontalan munkát végzett, baglyokat szállított Athénébe. Mert a Liga arról a bizonyos útról már letért azzal a harcziás manifesztummal, amelyet az új választmány a kongresszustól nyert megbízásából a nemzethez intézett s amelyben a Liga kulturális céljait egyszerűen felrúgja.

¹ Író hihetőleg a nagy sikkasztásokra gondol, miket a „nagy hazafiak” követtek el. Lupulescu a Liga egykori híres titkára egymaga mintegy húszezer koronával tette könnyebbé a Liga erszényét.

Ebben a harcziás kiváltványban a muszkavezetők kijelentik, hogy a nagy óra, a leszámolás órája közeledik. A magyarországi románság üldözése és magyarosítása egy perezre meg nem saünt, azért itt nem lehet többé szó a kulturális egységről. Szomorú tapasztalat bizonyítja, hogy az egységes nemzeti kultúrát csak a politikai egység biztosíthatja. Így a Liga elszánta magát arra, hogy Erdélyt és Bukovinát-elfoglalja s azokban a román nemzeti kultúrát biztosabb alapokra fekteti.

Ez a manifesztum veleje. A harcziás muszkavezetők a manifesztummal odavilágítanak, ahol a dolgok napfény alatt állanak és a homályban levő pontokat a sötétség fekete fátyolával takarják le. Indokolása sok dolgot a fejetejére állít, tartalmának pedig ellentmondanak az előttünk most lefolyó események és az azokból kialakult állapotok.

Először is Erdélyben nem magyarosítanak, a múltban sem magyarosítottak egyetlen lelket sem. Emiatt tehát a románság nálunk sem a múltban nem szenvedett és ma sem szenved semmit, legalább nem annyit, hogy emiatt a román nép fellázadjon, a király és haza iránti hűségét megtagadja s az ellenséghez pártoljon át. Sőt ellenkezőleg. A magyar állam románsága a király és a haza iránti hűségének és áldozatkészségének most akkora oszlopát állította fel, hogy az az egész világon látható; egy örökké messze világító fénytorony ez, amelyre a magyar dinasztia és nemzet hálával fog mindig feltekinteni. Mert bár román és magyar között voltak apróbb súrlódások, ellentétek, de ezek nem voltak olyan rosszindulatúak, hogy azokért a román nép éppen hűtlenségre vetemedhessek. Ezeket a gravameneket hazai románságunk hazafias, a hazához hű vezetői nagy bölcsességgel és önmegtagadással szegre akasztották és páratlan áldozatkészséggel vállvetve nekiállottak a veszélyez-

tetett haza megmentéséhez. Nem akadt köztünk senki áruló... *csak kettő*, de ezt a két „*rühes bárányt*” a románság képviselője már kidobta magából, s így a mi szemetünk a Liga élére került. Ezek most ott foglalnak helyet a Liga választmányában hazánk és dinásztánk ellenségei között.

Mitől és miért akarnak éppen minket, erdélyieket felszabadítani a harcias muszkavezetők? Hiszen mi itt a kultúrának vagyunk legalább is olyan fokozatán, mint ők ott a szabad és független királyságban. Sőt mi több, annak a királyságnak a nemzeti kulturális alapjait is mi vetettük meg! Mi a román nemzeti kultúrának itt ma is éppen úgy áldozhatunk, mint ők ott a szabad királyságban . . . szenvedni talán csak azokért a bajokért szenvedünk, amiket mi okozunk magunknak, amikor nagy szabadságainknál és jólétünknel fogva magunkat néha-néha hibás dolgokra elkapjuk. Ha tehát mi a trónhoz, a hazához hívek akarunk lenni és abban a hűségben akarunk meghalni; ha mi a Liga segítségét a mi megmentésünkre és felszabadításunkra soha ki nem kértük, ugyan miféle okon és jogon elegyedik a Nemzeti Liga a mi belső dolgainkba, amikor azokhoz semmi köze nincs s amikor az azokba való elegyedés a legnagyobbfokú tolakodásnak és arczátlanságnak tűnik fel. Hová akarnak minket vezetni a muszkavezetők? A moszkovita-világ karjai közé, hogy ott aztán megsemmisüljünk mi is, miként megsemmisült Beszárábia kétmillió lakossága?

Nekünk vissza kell utasítanunk minden idegen tolakodást, faji érdekeinknek minden idegen támogatását és különösen tiltakoznunk kell a muszka vad hordák Erdélybe való behozatala és bevezetése ellen, mert ez az erdélyi románstgnak elpusztulását jelentené. Azok a vad muszka-hordák azon a czímen, hogy minket felakarnak szabadítani és a román nemzeti kultúra számára megmenteni, kirabol-

nák és felperzselnék falvainkat, feldúlnák és felprédálnák a keservesen megszerzett vagyonunkat, vérünkkel áztatnák földjeinket megbecstelenítnék asszonyainkat, lányainkat, templomainkat; testvér testvér ellen küzdene, hogy a szép Erdély, mint csatatér, a pusztulás, a nyomor, a szenvedés tanyája volna; egy nagy temető, síralomvölgye a hátramaradott keserveseknek, akiket soha meg nem vigasztalna senki s akikátkoználak hetediziglen azokat, akik a román nemzeti ideált ki is találták. Ilyen képet látni nem kívánunk! És mit akarnak a muszkavezetők Bukovinával is? Bukovina eddig egy kis boldog tartomány volt, amelyben mondjuk, nem volt sem magyarosítás, sem németesítés, ahol a román elem uralkodó elemmé fejlődött. A birodalmi tanácsban saját képvisellel bírt, s a szépen kifejlődött román nemzeti kultúrájával a közéletben s a román világban tiszteletet vivott ki magának, A becsületes, munkás, szorgalmas románság itt vagyonban is meggyarapodott és száma is, amióta az osztrák kormányzás alatt áll, megkétszereződött. Román nemzeti érzülete senkinek szemet nem szúrt. A muszkavezetők mit akarnak ezen a virágzó kis tartományon megmenteni? Meg volt mentve már legalább fele, Csernoviczcai egyetemen orosz kézen volt. És milyen boldog volt a muszka kéz alatt ez a nép! Tizenegyezer románt a kozákok összefogdostak s deportáltak befelé; a román légió elfogott ifjú katonáit könyörtelenül felakasztották. A román papokat megkínózták, tömlőzre vetették, a szüzeket és hitveseket atyáik és férjeik előtt megbecstelenítették, hogy a nyomorultak szégyenükben és félelmükben öngyilkosokká lettek; a román paraszt- és bojárgazdaságokat felperzselték, elpusztították, kirabolták; a marhákat elhajtották, minden ingót felfeszítettek, felprédáltak úgy, hogy itt a felszabadítás! munka már annyira be volt fejezve, hogy a harcias

ligistáknak semmiféle megmenteni valójuk hátra nem maradt. A román nyelv helyeién az orosz nyelvet rendelték, ami tetézte a sok áldást, amelyben a felszabadító czár a kis tartományt addig részesítette. Ha az oroszok a román elemet ilyen atyai szeretetben és emberies bánásmódban részesítették akkor, amikor annak a kegyeit vadászta, hogy fognak vele majd elbánni akkor, amikor mint győztesek annak az elemnek a kegyeire nem lesz szükségük?! Harminczezer román gyűlt össze Szucsávában és tiltakozott az orosz kegyetlenkedések ellen; a feljajduló népgyűlés Ferdinánd román király segítségét kérte ki nem arra nézve, hogy Bukovinát elfoglalja, hanem arra, hogy az orosz kegyetlenkedést közbenjöttével szüntesse meg.

Nem tekintve Beszarábiát, ime csakugyan volt egy a románok által lakott tartomány, amelynek szenvedő népét íel kellett volna szabadítani az orosz iga alól. Volt egy tartomány, amelynek románsága vést kiáltott és segítségért könyörgött azokhoz is, akik a román nemzeti ideált a képükön viselik. Hogy a román király nem elegyedhetett bele ebbe a dologba az ország semleges politikájánál fogva természetesnek találjuk, de hogy a nemzeti ideálért annyira lelkesedő ligisták a vészkiáltásra talpra nem állottak, azon nagyon csodálkozánk, ha nem tudnók, hogy az egész Liga és az egész nemzeti akció csak addig nyújtózkodhatik, ameddig Poklevszky-Koziel orosz követ takarója megengedi.

A ligisták tehát ahelyett, hogy hálát rebegnének az egék urához, hogy bölcs királyuk és kormányuk legalább eddig megmentette az országot és a románságot a háború iszonytatóságaitól s minden törekvésük odairányul, hogy ezt a csapást maguktól jövendőre is elháríthassák, ők a románság nyakára vést és pusztulást akarnak zúdítani idegen érdekekért.

Mert az oroszok eljárása ott, ahol ők a mai emberirtó háborúban tért foglalhattak, ugyan mire jogosíthatja fel azokat, akik nemzeti ideáljukat az oroszok segítségével akarják megvalósítani? Szomorú példát nyújt ebben a tekintetben Galiczia is, ahol az oroszosítás a legkíméletlenebb fegyverekkel foly. Az emberi jogokra, a lelkiismereti szabadságra való hivatkozás csak mosolyt gerjeszt és álmélkodás!, hogy orosz területen ilyenre hivatkozni merészkedhetnek. Nincs semmi irgalom! Lembergben már a második orosz templomot nyitották meg; a katolikus templomokat rendre elfoglalták, bezárták; a zsidókat s más felekezeteket üldözték és kényszerítették, hogy az orosz vallásra térjenek át. A népnek legdrágább kincse a nyelv és a hit; ugyan miye marad meg, ha tőle ezeket is elveszik? Állattá süllyed, barommá lesz, amely egy felsőbb világgal elveszít minden érintkezést és minden önérzetet és öntudatot, hogy ő ember és polgár, akinek jogai szentek és sérthetetlenek. A muszka-önként csak igavonó barmokat nevelhet és nem céltudatos állampolgárokat is. Szeplyczky lebergi katolikus érseket az oroszok fogságba hurczolták és ott ráakarták kényszeríteni, hogy az orosz hitre térjen át. Az érsek azonban minden ilyen kísérletet a legerélyesebben visszautasított. Hasonló erőszaknak volt kitéve Repta is, a csernoviczi érsek, aki aztán végre az oroszok barbár követélései elől hozzánk menekült. Szucsáváról Szent János tetemeit a gondos hívek Bécsbe szállították, nehogy azok a vad orosz hordák kezébe jussanak és profánizálják, meggyalázzák. Galiczia elfoglalt területén a lengyel és a ruthén nyelv helyett úgy a közigazgatásba, mint a törvénykezésbe, az orosz nyelvet hozták be, a latin betűk helyett pedig a czirilleket, amiket a nép nem ismer. A tanítók és tanárok számára az orosz nyelv elsajátítására öt tanfolyamot ren-

dezték be. Az oroszosítás a nemzeti ideálok arczulverésével tehát éppen úgy megindult, mint a hogy megindult volt és befejezést nyert Beszárábiában is. A galicziai katolikus lengyelséget még nem lehet félteni, mert az más vallásánál fogva minden orosz támadásnak ellentáll, annál óvatosabbnak kellene lenniök a nemzeti ideálokat kergető ligaistáknak, akikkel az oroszok egy valláson vannak s akiket az orosz hitvilágba könnyen be lehet vezetni.

Hogy van az, hogy a ligaisták nem vesznek tudomást arról sem, ami most is foly Beszárábiában, s amiről a Bukarestbe érkező utasok eliszonyodva beszélnek. A Beszárábiába üzleti ügyekben megforduló románokat az oroszok kémkedés gyanúja miatt letartóztatják. Ezek közül sokakat az oroszok ki is végeztek. Kissenév börtöneiben ezidő szerint több száz románt tartanak fogva, valamennyit kémkedés gyanúja miatt és előreláthatólag a legtöbben közülök Constantinescu kissenevi fényképész sorsára fognak jutni, akit minden törvényes bírói eljárás nélkül egyszerűen felakasztottak.

Erre a sok atrozitásra — jól mondja a ligaisták manifestuma — a nagy óra, a leszámolás órája közeledik már, de nem olyan értelemben, a hogy a muszkák czimborái gondolják, a magyarok és a németek ellen, hanem a minden emberi érzésből kivetkőzött oroszok ellen, akik mintha a keleti román elem kipusztítását tűzték volna ki ezéj likul.

A Liga manifestuma minden nemzeti román érdekeknek, minden román hazafias törekvésnek, minden jóízűségnek és nemes gondolkodásnak arczulcsapása, a gonosz politikai tendenciák és hazugságok füzére, amely csak azoknak az agyából és gondolatvilágából pattanhatott ki, akik muszkabérenczek gyanánt elárulták a románság széni ügyét és elad-

ták jobb meggyőződésüket és lelküket az európai kultúra legnagyobb ellenségének, az oroszoknak.

A magyar állam hárommillió románságából csak két hazaáruló került ki: *Lukács* László, a pap és *Goga* Oktávián, a költő, akik felrúgván hazájuknak tartozó minden kötelességet, a bukaresti nemzeti Ligában, az orosz célzatok szolgálatában választmányi tagságot vállaltak s abban az L'Ind. Roum. szerint a „rühes bárányok” számát kettővel megszorították.

Lukácsot künn a ligaisták „*jaczfalusi oroszlán*”-mik hívják (leül de Sisesti); nálunk a nép közönségesen „*ördög pap*”-ának (pópa dracului) nevezi, mert csak gyűlölni tudott, a keresztényi szeretetet, megbocsátást és a szerénységet nem gyakorolta soha. Ő a gyűlöletének és a gyomrának élt, ez a kettő irányította minden lépését. Ő a szó szoros értelmében rosszabb volt a pogánynál is”, mert annak is van hite, amit megtart és féli istenét. De Lukács nem félt senkitől. Ma mintegy hatvanhárom éves, többször büntetett individuum; különben jó szónok, eléggé eszes, de balkezű üzletember. Üzlet volt nála a vallás, a papi, a tanári állás, a képviselőség, a mártíromság, a nemzeti ügy és még sem vitte semmire. Nevelése a magyar kultúrából táplálkozott. Rómában is tanult, s ott doktori fokozatot nyert, így kétségtelenül különbnek tarthatta magát sok másnál, akik nálánál mégis többre vitték dolgukat. Mert ő minden üzérkedése daczára — ismétlem — még sem vitte anyagilag semmire, kétes üzleteiből nem boldogult; mindenben belebukott, míg most vénségére sikerült magát és egész családját a Liga és illetve a román állam számlájára átutaltatni. A Lukács-család a Ligában addig-ameddig már irigyelt budgettétellé változott. Ma Romániában rekedt, ahonnan nem térhet vissza anélkül, hogy a nyakába ne akasszák azt a bizonyos

szalagrendet, amely a hazaárulóknak Isten és ember előtt minden államban kijár. Ezt ő minden kihallgatás nélkül megérdemelné, mivel hazáját a legsúlyosabb időben hagyta el, hűtlen lett királyához, hazájához s az idegenben a leggonoszabb ellenségeinkkel, az oroszokkal czimborál, Erdély elfoglalására nyíltan terveket forral. Gyalázatos lehet mégis az az élet, amelynek végszakában jutalmul minden kihallgatás nélkül a tulajdonosnak kötelet illeszthetnek a nyakába. A Lukács élete ilyen.

Lukács életrajzából felemlítem, hogy a szatmári állami gimnáziumnál tanári állást vállalt, ahonnan a közoktatási kormány a losonczi gimnáziumhoz helyezte át. Előtte azonban ez rossz üzletnek látszott, lemondott állásáról és Krszentkirályra ment papnak. Már akkor nagy terveken törte a fejét, püspöki süvegre vágyott; ki akart emelkedni a közönséges emberek sorából, egészen fel a menyezetig. A pápához intézett memorandumában beáll II-ik Baranyai Pálnak s javaslatokat tesz a gör. keleti románok mikénti bekebelezésére a gör. kath. egyházba. Rómában tetszett az eszme, így a római körökben kedvelt egyéniség lett, ahonnan sok mindent a kezére játsztak. Akkor kérte ő a laczfalusi parókiát, amelybe bele is ült s ahol mindjárt meg is kezdette az üzletet, a kath. propagandát. A misepénzek csak úgy omlottak Laczfaluba, szerkeszteni kezdette a „Revista Catolică” című lapot, amelyben a görög keletieknek a Rómával való egyesülését nagyban hangoztatta. Laczfaluban a római Szent Péter templom mintájára szép kis biszerikát építtetett s azt politikai jelmondatokkal profánizálta. A kis Laczfalú (900 lakossal) kezdett híressé válni, különösen amikor egy szép reggel az élelmes pap egy forrás vizénél Szűz Mária csodatevő képére akadt. Hogyne, az Isten-Anya bocsássa meg bűnünket, hogy szent nevét bűnös ajakunkra vesszük — a

hazai románság sok ezernyi derék, tiszteletreméltó, istenfélő jámbor, szerény és alázatos papjai közül, éppen a legbűnösebbet, a laczfalusi dölyfös, vallástalan és minden gonoszságra kész papot látogatja meg, s felkínálja magát neki üzleti célokra. Laczfalván ezt a Szüz-Anyajárást Lukács arra használta fel, hogy parókiájából *búcsújáró* helyet csinált, ahová az istenfélő jámbor hívők messze földről elvándoroltak. Reverendás kétes alakok gyóntatni kezdték a népet jó pénzért. A hívek misékért is szívesen áldozták íel filléreiket; a túlvilági dolgok kijárásáért és egyéb közbenjárásokért csak úgy folyt be a pénz, amely aztán pezsgőzések és más dinnm-dánumok orgiáiban el is tűnt. Lukács maga is már közelállóit hozzá, hogy őt a nép valami földöntúli lénynek képzelje és magát emiatt pénzért mutogassa, mint a majmokat szokás.

Hanem közbejött valami, ami Lukácsot nagyon is közönséges embernek mutatta be. A püspök tőle a misepénzekről és más parokiális üzletekről számadást kért, de ő a számadást egyszerűen megtagadta. Ebből nagy botrány keletkezett. Megtagadta a püspökének tartozó engedelmességet, fellázadt ellene, úton-útfélen gyalázta őt, rágalmazta, a végén a pápához fordult ellene. Lukács a misepénzeket mai napig sem számolta el, ami nagy folt lehet egy férfúnak a jellemén.

Lukács a politikában is a legszélsőbb állásponton volt, türelmes, békés és istenfélő papi méltóságának úgy gondolta, ő ez felelhet meg leginkább. A román komitében a 90-es évek elején, a memorándum-pör alatt volt pályája magaslatán. Politikai tekintélyét emelte még a szegedi börtön, a mártíromság. Kiszabadulása után nagyságát ki is élvezte. Megkezdette bukaresti sűrű kirándulásait. Ünnepelelték, istenítették. Orfeumi látogatásairól és pezsgőzéseiről

akkor még a hírlapok is megemlékeztek. Úgy a pezsgő, mint nemzeti nagysága a fejébe szállt, amikor a tekintélye kezd alább és alább szállni. Nagy nehezen egy cikluson országos képviselő is lett, de már másodszor román választói elfordultak tőle, megbukott M.-Láposon és a Bánátban is. Gogával egyetemben a román komitében az addig közmondásos jó egyetértést és rendet annyira felzavarta, hogy Stère, a jasszi-i egyetemi tanár, csak kiváló nagy tapintatával és bölcsességével tudta a komité ügyeit rendes kerékvágásba hozni.

A belenyugvás Lukács részéről csak színleges volt, mert a komitében azután is duhajkodott s intransigens terveivel annak igen sok kellemetlenséget okozott. Észre is vette már, hogy a komiténak és másoknak is, akikre megelőzőleg hatást gyakorolt, immár terhére vált. A hadüzenet kapóra jött. Itt hagyta minden emlékét, a királyt, a parókiát, a csodatevő Szent-Szüzet, a komitét, az általa kipumpolt népet, amelyet itt pap létére a válságos időkben vigasztalnia kellett volna s gyáván kiosont Romániába, hogy annak a társaságnak álljon az élére, amely gyűlölt ellenségeinkkel czimborál. Senki sem hívta vagy követelte vissza. Ellekezőleg, a komité a maga kebeléből kitessekelte. Amíg közöttünk élt, verte a mellét s öblös szájjal hirdette, hogy ő jó hazafi s az irredentizmust nem ismeri. Hazudott, ott van az árulók élén, alkuszik hazájára a románizmus legnagyobb ellenségeivel! Ő, aki a görög keletiek megtérítésére itt terveket dolgozott ki, cserben hagyta saját egyházát is és ma már a pravoszlavnik orosz érdekeknek szolgál. Nem mondjuk, hogy könnyű legyen felette a föld, mert a hazaáruló még a sírban sem nyugodhatik meg!

Joga Oktávián a másik szerencsétlen alak, aki a hazai románságot és hazáját az oroszoknak elárulta. A Ligában

ez is ott vergődik a Poklevszky horgán, szájában a nagy gilisztával, a nagy nemzeti ideállal. Még fiatal és bohó, igénytelen suhancz, ellátva a sátoros cigányok természetével. Dalol, szereti a szabad természetet, a lombot, a csörgedező patakot, szeret sátorban aludni s a sátor előtt hasát megsüttetni a nappal. Egy helyen nem ül, könnyen izgul, hamar veszekszik és a sátor előtt verekedik is éppen úgy, mint a hogy ez a cigányoknál szokás. Csak egyet nem szeret: egy mesterséget űzni, dolgozni. Gazdag apósa sem tudott belőle embert faragni. Nem tudta munkára, valamely mesterségre szoktatni. Szóval a cigánytermészetet nem tudta belőle kiverni. Izgága természetével a román komitét szinte felrobbantotta. Külön politikát űzött, erre híveket és mezei segédhadakat toborzott. Ők, a fiatalok az öregeket, a román ügy képviselőjét palota forradalommal meg akarták ugrasztani, át akarták venni tőlük a nemzeti ügy vezetését.

Ez az ember is Budapesten a magyar kultúra emlőin nőtt fel, s a magyar költőktől megtermékenyítve ragadott a kezébe lantot. Petőfi, Arany és Madách nagy hatással voltak reá. Az Ember tragédiájának román nyelvre való fordításával magának kétségtelenül érdemeket szerzett. A költészet terén is rossz útra tért. A helyett, hogy az örök szépnél és mestereinél maradt volna, szocialista jelszavakból összetákolt költeményeivel (Cerem pámant!) akart hatni, izgatván a tulajdon és mások vagyona ellen.

Most már méltó körben, méltó foglalkozásra tett szert. A költő ott hagyta népét, a melynek számára csatadalokat költhetett volna. Őt nem lelkesítette a trónjához hű, a hazájáért meghalni kész népe, annak a szent ügy iránti lelkesedése sem. Népének legjobbjai ott véreznek a csataterén, sa muszka golyóktól és szuronyoktól kapott sebek-

tői szenvednek, — a költőt nem érinti népe ezen szenvedése sem, elfordult, elpártolt attól és dicsőíti a nép hőhérjait.

Szegény Cárlova, te aki lelked mélyéből gyűlölted az orosz s hazád fiait csatára buzdítottad a hóhérok ellen, ha élnél! Ha élnél s látnád Gogát, a nemzeti költőt, a nép hőhérainak táborában, a mint alkuszik tentestvéreid bőrére, megátkoznád őt hetediziglen s megfordulva sírodban, ismét meghalnál.

Nálunk immár tiszta a levegő. Mekkora a megkönnyebbülésünk, s a megtisztulásunk tudata mily megnyugtató. Nálunk ezzel a métely megszűnt. Mélyen fájlaljuk, hogy a métely terjesztők a román királyság tiszta levegőjét mentek megfertőztetni és nem a czár birodalmába, amelynek döglletes levegőjében ezek magukat otthon érezhették volna.

III. A JÖVŐBEN.

Immár kevés a mondanivalónk.

Bolond az, aki vesszőt hord a saját háta számára, vagy szalmát gyűjt a maga fejére. Az oroszbarátok Romániában ezt cselekszik. Azt még meg lehet érteni, hogy aki nagy víz felett veszélyes pallón halad át még az ördöggel is kezét fog, csakhogy a túlsó partra érhessen, mert tudva van, hogy aki bajban van az még az apja szakállába is bedobja az üszköt. A román állam azonban sem veszélyes pallón nincs, sem más bajban nem szenved; feltétlen ura önmagának és a körülményeknek, amelyek között él. Ez a legboldogabb állapot, amelyet egy állam ilyen kritikus időkben elérhet és azt ugyancsak meg kell becsülnie és százszor megfontolnia, ha rajta változtatni akar, mert a legkisebb eltérés, egy szemernyi meggondolatlanság olyan veszedelmeket idézhet elő, amelyeket később jóvá *tenni* ezer áldozattal sem lehet.

A román ember vele született természeténél fogva valamire nem egykönnyen határozza el magát, mindent megfontol és mégis sokszor téved és gyakran bajban van. Azért így fohászodik: „Add nekem uram a románnak utolsó eszét, akkor sohasem kerülök bajba!”

Amíg Ionescu az ő társaival ma a román embernek az első eszével dolgozik, addig a román királyság felelős faktorai az utolsó, magyarul szólva a románság jobbik eszével

kormányozzák az állam szekerét. S ha megmaradnak a jó úton, épen marad a szekér és biztosan célhoz is érhetnek. Baj volna, ha kanyargós, járatlan utakra térnének ki, mert a szekér könnyen felfordulhat, összetörhetik és az ország a céltól messze elesnék. Ha a román királyság Jonescunak és oroszbarát társainak a tanácsai után indul, könnyen úgy járhat, mint az a viczkánczó hal, amely a íövö üstből a tűzbe esett. De hiszen nincs okunk ilyen kínos gondolatokkal foglalkozni, hisz a román állam faktorai egyenként és összesen a helyzet magaslatán állanak.

Es a helyzet is egészen világos. Ezt a világosságot, mint említettem, az orosz дума szónokai vetítették a most folyó eseményekre és azokra a célzatokra, amelyek az oroszok keblét duzzasztják. Itt nincs többé szerb érdekekről szó, a szónokok erről a gyilkos hajcsárnépről egészen megfeledkeztek. Gurko az orosz birodalmi tanács február 15-iki záróülésén beszédét így fejezte be:

„Reméljük, hogy *Konstantinápolyban is megvethetjük lábunkat, mert csak ennek a városnak birtokbavétele teheti lehetővé a délszlávokkal való teljes egyesülést és a germanizmus befolyását csakis ez törheti meg teljesen, mely most a szlávok egy részénél oly erősen mutatkozik.*”

Az oroszok célja ezzel a háborúval tehát: *Konstantinápolyban a lábmegvetés és a délszlávokkal való egyesülés*, mindkettő keleten a románizmus halálát jelenti. Konstantinápolynak az elesése és orosz kézre jutása a Fekete-, a Márvány-, a Középtenger és az Adria feletti uralmat, Kisázsianak és Örményországnak az elfoglalását vonja maga után; a délszlávokkal való egyesülés pedig a balkáni összes államoknak orosz kéz alá való jutását jelenti. Es azért kell a germánizmust megtörni, mert a germánizmus úgy a délszlávság egyesülésének, mint Konstantinápoly elfoglalásának

az útjában a legnagyobb akadályt képezi és annak minden erejével ellentáll.

Az oroszoknak a délszlávokkal való egyesülésének és a germanizmus letörésének vájjon melyek volnának a legközvetlenebb következményei? Olyan egyszerű a dolog, hogy mindenki beláthatja. Jaj azoknak a népeknek és országoknak, amelyek az oroszokkal egyesülnek; az az egyesülés egyenesen leigázást jelent. Az egész Balkán és minden, ami az említett tengereken volna, orosz iga, orosz hatalom alá kerülne, mert az orosz a maga érdekein kívül más érdekeket nem ismer és más célokat nem támogat, mint a moszkovita hatalom céljait. A román szigetek lakói, akik a Balkánban idegen elemektől körülvéve Thesszáliától fel a szerbekig, Maczedoniában és más tartományokban szétszórta ma még jobbára saját templomaikban, saját nyelvükön imádkoznak és adva van, hogy saját nemzetiségüket úgy a hogy, fenntarthassák, a legrövidebb idő alatt eltűnének a földszínéről, mert amint az orosz ma a saját fájának, a kisorosznak sem engedi meg a külön kialakulást és Beszárábia románságának nem engedte meg a különfejlődést, úgy bizonyára a balkáni román szigeteknek sem fogja megengedni, hogy külön nemzeti kultúrájukkal veszélyeztessék a már egyesült délszlávok érdekeit, céljait és törekvéseit.

A politikában háládatlan dolog a jövőmondás, de mégis fel kell tenni a kérdést: a germanizmus letörése esetében mi volna a német · dinásztiaikkal a Balkánban? Nem hiszem, hogy az orosz megtűrné Románia trónján a Hohenzollernek, a Koburgokat Bulgáriában, sőt Görögországban sem láthatná szívesen az idegent, aki Konstantinápolyra rá merte vetni a szemét, s annak elfoglalására a nemzet aspirációit melegítette és fokozta volt. A német fejedelmek azokban az országokban, amelyekben lábaikat

megvetették, mindenütt kultúrát, rendet teremtettek s a népeket, amelyek kormánypálcájuk alá kerültek, a balkáni vadállapotból a műveltség magasabb fokára emelték; a közerkölcsök alattuk megnevesedtek, az anyagi jólét fokozódott s mindenütt modern államokat fejlesztettek, amelyek a kultúr-államok sorában immár tisztességes helyet foglalnak el. A szerbek és a montenegróiak nemzeti dinasztiájukkal megmaradtak abban a primitív erkölcsi világban, amelyben az atavizmusnak döntő szerep jut; erkölcsi elfajulásuknál fogva még a gyilkosságot is igazolják s azon egyáltalában megütközni nem tudnak. A csárnak nem fognak kellene az öntudatos, művelt, rendet szerető német dinasztiák, kellene fognak és alkalmazni fog Nikitákat és Petárokat, akikkel a maga nyelvén tudna beszélni s akiket vak eszközök gyanánt felhasználhatja tetszése szerint a legnagyobb büntényekre is.

És a szláv tengerrel körülvéve mi volna Romániában a szépen megindult, jól megalapozott nemzeti kultúrával, azzal a nemzeti egyházzal, amely ma úgy a szlávtságot, mint a görögséget magáról lerádván, a nemzeti kultúrának is egyik leghatalmasabb faktora, segítőtársa lett? Az orosz szent szinodus az önálló, független román egyházat soha sem tekintette jó szemmel, sőt annak egyenes ellensége volt. S visszaemlékezvén arra a boldog időkre, amikor a román templomokban a *Moszpodi pomilui* melódiája zengett, s a román paraszt a maga házában a kievi és a moszkvai szent képek előtt imádkozott, előttünk lehetetlennek tűnik fel, hogy ő ezt az állapotot vissza ne sirja és annak visszaállítására ne törekedjék. A cár a gör. keletiek pápája, keleten az összes hitsorsosok egyedüli protektora nem fogja megengedni, hogy a román királyságban egy külön kis pápa uralkodjék, egy külön román füg-

Románia feladatait és kötelességeit megállapították a történelmi tanulságok, tehát a tapasztalat, a józan ész, a földrajzi fekvés és azok a körülmények, amelyek között él. Neki csak egy célja lehet: a maga területén megtörni az orosz befolyást, levágni azt az orosz kezét, amely lelkiismeretlenül belenyúl a román királyság belügyeibe, hogy azokat összezavarva, az államot katasztrófába kergesse. Es kötelessége minden erejét felhasználni arra, hogy a csarizmus törekvései megdöntessenek. A csárnak, a szlávság istenének a trónusát meg kell ingatni, az emberiség jól felfogott érdekében le kell dönteni. Ezt a bálványt, ami közönséges agyagból van megformálva, össze kell törni. Erre vállalkozott az osztrák-magyar és a német sés úgy áll a dolog, hogy Isten segítségével céljainkat elérjük.

Ebben a küzdelemben a román királyságnak mellettünk van a helye, már csak annál a nyílt és becsületos politikánknál fogva, amelyet vele szemben úgy a múltban, mint a jelenben üztünk. Romániával szemben rejtett céljaink nem voltak s jelenleg sincsenek. Nekünk Románia nagysága, ereje, kultúrája meg nem árthat. Sőt szükségünk van reá, mert minél erősebb lesz a román királyság, a maga javára is annál több erőt fejthet ki s nekünk is annál több segítséget nyújthat az északi kolosszus ellen. Igenis, mi a tőszomszédságunkban egy erős Romániát óhajtunk, szabad alkotmányval és szabad intézményekkel, mert mind az az erő, amellyel a román királyság bírni fog, nekünk is használni fog mindannyiszor, valahányszor az északi henger a déli nemzetek ellen megindul. A rablótámadásokkal szemben egymásra vagyunk utalva. Románia nélkül mi is gyengébbek volnánk, de nélkülünk a román állam hasonlítana a szélnek kitett égő gyertyához, amelyet a különböző irányból fúvó szelek hamar eloltanak, vagy a hegytetőn egyedül

álló fához, amelynek semmiféle fedezéke nincs, a koronáját minden oldalról rombolják a viharok sa dúlások ellen meg nem védi semmi se. Románia ránk nézve egy természetes segítőtárs a közös ellenség letiprásában. Mint a mesében, amikor a mesei hős az emberiség javaiért a szörnyekkel, sárkányokkal, óriásokkal élet-halál harcra kél, a küzdelemben lankadó hősnek a segítőtárs üdítő nedűt nyújt, amelytől felfrissülvén új erőre kap, tovább küzd és győz. Baj volna, ha a oroszfilek tanácsára ezt a felfrissülő nedűt a román királyság a mesei szörnyeknek nyújtaná, de első sorban reá nézve, mert ez a tény a románizmus elárulása volna. Mert a szörny esetleges győzedelme mi felettünk az emberiség közjait semmisítené meg, a mi győzedelmünk azonban Beszárábia visszacsatolásával a Niszterig Romániának függetlenségét, minden irányban való szabad fejlődését örök időkre biztosítaná. Amikor Románia önállósításáról, a szabad királyság megalapításáról szó volt, a mi diplomáciánk Romániát céljaiban hathatósan megsegítette, mert akkor is az volt a felfogásunk, hogy keleti határainkon egy független, szabad és öntudatos állam védőfalunk gyanánt csak javunkra szolgálhat. Meg voltunk győződve arról, hogy egy öntudatos román állam mi ellenünk az orosz társaságában soha sem támadhat, mert ez az az eset volna, amikor az ember saját maga alatt vágja el a fát. Az a benső, tiszta és önzetlen barátság, amely annyi évtizeden át a két állam uralkodója között fennállott, hatalmas bizonyíték Románia iránt érzett őszinte jóindulatunkról is, amelynek melegében a román királyság szabadon fejlődhetett. Románia ezt a tradíciót meg nem vetheti és fel nem cserélheti a muszkabarátsággal, amely ideig-óráig talán használhat, de végeredményében rejtett céljainál fogva a román állani végveszedelmét jelenti.

Rosetti C. A. Románia legnagyobb szabadsághőse, a román szabad, független állam tulajdonképpeni megteremtője, az emigrációból írt leveleiben a magyarokról a legnagyobb lelkesedéssel emlékezik meg. Eliade a bukaresti forradalmi kormány egyik tagja a leveretés után Nagyszebenbe menekül és ott az abszolutisztikus kormány szolgálatában a román-ságot az osztrák önkényuralom karjaiba vezette.

Rosetti erről így ír:¹

„Addig fogok cini, amíg Romániái megtisztítva nem látom az oroszról, a töröktől és Eliadetől. Ah, a magyarok, a magyarok! Ám mond, mikor e nevet hallod nem jó, hogy hamut hints a fejedre, hogy pisztolyt ragadj és elkezd Eliaden és végezd magadon? Szégyen és ezerszer szégyen, de mit mondok, átok mindazokra s ezek közé tartozom én is, akik eljátszották a román dicsőséget, hogy a magyarokkal karöltve küzdjünk az oroszok ellen!... Ma már a romániai oroszok a pokol fenekén volnának.”

Rosettit furdalta a lelkiismeret, hogy a román politikusok nem ismerték fel a helyzetet s a szabadság kivívásában nem fogtak kezét a magyarokkal. Az ő óhajtása mégis teljesült; nem halt meg addig, amíg a román szabad államot az oroszoktól megtisztítva nem látta.

Milyen iszonyú kép?... Ma a román királyság területén akadnak tekintélyes államférfiak, akik a szabad, független szent földre a muszka hadakat újra bevezetik s a magyar szövetséget maguktól gyűlölettel visszautasítják. Szálljon ezekre a Rosetti C. A. átka és kisérje őket nemzetük megvetése is!

Minket pedig óvjon meg az Ég s a szent, az igazságos ügyben megindított háborúnkban adjon seregeinknek diadalt!

¹ Ghica Jon: Amintiri din pribegic XVII. levél.

Bízunk is benne, mert bár

Rossz időket élünk,
Rossz csillagok járnak,

de imádkozunk, hogy

Isten óvja nagy csapástól
Mi magyar hazánkat!

TARTALOM.

Lap

A múltban	3
A jelenben.....	47
A jövőben.....	119